

ISSN 2409-9260 (Print)
ISSN 2415-3869 (Online)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ВСЕУКРАЇНСЬКА АСОЦІАЦІЯ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ**

НАУКОВИЙ ВІСНИК

№ 9 (251)

Одеса – 2017

Науковий вісник Одеського національного економічного університету. – Науки: економіка, політологія, історія. – 2017. – № 9 (251). – 208 с. – Мови: укр., рос., англ.

Редакційна колегія

Редакційна колегія затверджена Вченою радою Одеського національного економічного університету. Протокол № 4 від 24 грудня 2013 р.; за економічними науками – перезатверджена 22 березня 2016 р. (Протокол № 7).

Головний редактор: Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор кафедри економіки та планування бізнесу Одеського національного економічного університету

Технічний редактор: Гейко Людмила Михайлівна – к.е.н., доцент Одеського національного економічного університету

I. Економічні науки: Зверяков М.І. – д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України, Ковальов А.І. – д.е.н., професор, Балджи М.Д. – д.е.н., професор, Баранова В.Г. – д.е.н., професор, Губанова О.Р. – д.е.н., професор, Кузнецова Л.В. – д.е.н., професор, Лоханова Н.О. – д.е.н., професор, Уперенко М.О. – д.е.н., професор, Харічков С.К. – д.е.н., професор, Янковий О.Г. – д.е.н., професор, Карпов В.А. – к.е.н., доцент, Сментина Н.В. – к.е.н., доцент

II. Політичні науки: Кармазіна М.С. – д.політ.н., професор, Коваль І.М. – д.політ.н., професор, Мілова М.І. – д.політ.н., професор, Пахарєв А.Д. – д.політ.н., професор, Пойченко А.М. – д.політ.н., професор, Попков В.В. – д.філософ.н., професор

III. Історичні науки: Демін О.Б. – д.істор.н., професор, Панчук М.І. – д.істор.н., професор, Солдатенко В.Ф. – д.істор.н., професор, Стюпін А.О. – д.істор.н., професор, Хмарський В.М. – д.істор.н., професор, Щербіна Н.Ф. – к.е.н., доцент

Свідцтво про Державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації – серія КВ № 20991-10791ПР від 18 серпня 2014 р. (перереєстрація)

Збірник включено до оновленого «Переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» (затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 09.03.2016 № 241)

Включено до наукометричної бази даних Російський індекс наукового цитування (РІНЦ) згідно договору № 428-07/2014 від 18.07.2014 р. – http://elibrary.ru/title_about.asp?id=51349

Індексування і реферування: реферативна база даних «Україніка наукова», Український реферативний журнал «Джерело», Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського, Наукова електронна бібліотека eLIBRARY.ru, Google Scholar <http://scholar.google.com.ua/citations?user=PEf4fZIAAAAJ&hl=ru>, електронний архів Одеського національного економічного університету.

Засновник і видавець збірника наукових праць – Одеський національний економічний університет.

Адреса редакційної колегії: Україна, 65082, м. Одеса,
вул. Преображенська, 8, ОНЕУ
тел.: (0487) 32-77-95
E-mail: n.visnik.oneu@ukr.net

© Одеський національний економічний університет

ЗМІСТ

ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Балджи Марина, Мрук Марина

Удосконалення прогнозування використання ресурсного потенціалу для економічної безпеки регіону.....5

Богачова Ася

Кастомізація як інструмент продуктового маркетингу. Питання асортименту і калькулювання якості продукції.....22

Zakharchuk Valentina, Kuiemzhy Olena

Factors for improving the quality of environmentally safe textiles based on linen fibers.....34

Капшталян Таусия Василевна

Типология инновационного развития лесного сектора Беларуси в институциональном контексте.....49

Ковальова Вікторія

Проблеми мотивації та лояльності креативного персоналу в інноваційній підприємницькій діяльності.....74

Корольков Владислав, Баранник Олександра

Моделирование наследств институционных изменений в администрировании социальных вносов в Україні.....84

Мороз Михайло, Гейко Людмила

Інституційне забезпечення інноваційної діяльності в системі «держава-університети-промисловість».....96

Осик Юрий

Китайская цивилизация с точки зрения западной культуры и ее воплощение в экономике.....108

Перчук Оксана

Зарубіжний досвід формування бюджетів для громадян.....130

Румянцева Анжелика

Социально-экономические последствия теневой и криминальной деятельности в развитых странах.....140

Струк Наталія

Обліково-аналітична інтерпретація та основні напрями контролю трансакційних витрат у інноваційній діяльності підприємства.....151

<i>Хомутенко Алла, Островська Наталія</i>	
Фіскальна ефективність податку на додану вартість в Україні.....	174
<i>НАШІ АВТОРИ</i>	200

**УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОГНОЗУВАННЯ
ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ**

Стаття присвячена проблемам вдосконалення методичних підходів щодо прогнозування використання ресурсного потенціалу регіону для забезпечення його економічної безпеки. Обґрунтовані провідні аспекти прогнозування ресурсного потенціалу; означені основні складові проведення прогнозування стану довкілля та використання ресурсного потенціалу; проаналізовані існуючі моделі соціально-економічного розвитку регіону; окреслені перспективи подальшого дослідження.

Розглянуті особливості впровадження прогнозування для розвитку регіонів в Україні на основі досліджень законодавчої та методичної інформації. Обґрунтовано доцільність врахування економічної безпеки при визначенні соціально-економічного розвитку регіону. Визначено переваги методики розробки прогнозів, побудованої на основі врахувань складових сталого розвитку. Запропоновано підходи врахування наявності ресурсного потенціалу та стан і можливості його використання, що базуються на застосуванні комплексних чинників й відображають поведінку ресурсокористувачів, перспективи соціально-економічного розвитку територій, гармонізацію відносин природи і суспільства та орієнтовані на забезпечення економічної безпеки в регіоні. Доведено, що застосування таких підходів дозволить зробити середньо- і довгострокових прогноз з урахуванням перспективних напрямків ресурсозбереження. Запропонована система показників оцінювання економічної безпеки регіону. Виділено етапи та побудовано логічну схему прогнозування стану довкілля та використання ресурсного потенціалу, як стадії процесу перспектив розвитку регіону. Проведено порівняння існуючих моделей розвитку регіону та доведена необхідність їх вдосконалення.

Ключові слова: прогнозування, ресурсний потенціал, регіон, економічна безпека, модель розвитку, ресурсозбереження.

Балджи Марина, Мрук Марина

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОГНОЗИРОВАНИЯ ПРИ ИСПОЛЬЗОВАНИИ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦИАЛА ДЛЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНА

Статья посвящена проблемам усовершенствования методических подходов, позволяющих произвести прогноз использования ресурсного потенциала региона с целью обеспечения экономической безопасности. Обоснованные ведущие аспекты прогнозирования ресурсного потенциала; указанные основные составляющие проведения прогнозирования состояния окружающей среды и использования ресурсного потенциала; проанализированы существующие модели социально-экономического развития региона; обозначены перспективы дальнейшего исследования.

Рассмотрены особенности внедрения методики прогнозирования с целью определения дальнейшего развития регионов в Украине на основе изучения законодательной и методической базы. Обоснована целесообразность учета экономической безопасности при определении социально-экономического развития региона. Определены преимущества методики разработки прогнозов, построенной на основе учета составляющих устойчивого развития. Предложены подходы учета наличия ресурсного потенциала и состояния его использования, а также дальнейшие возможности его применения в хозяйственной деятельности, основанные на применении комплексных факторов, которые отражают поведение ресурсопользователей, перспективы социально-экономического развития территорий, гармонизации отношений природы и общества и ориентированы на обеспечение экономической безопасности в регионе. Доказано, что применение таких подходов позволит построить средне- и долгосрочных прогноз, учитывающий перспективные направления сохранения ресурсов. Предложена система показателей оценки экономической безопасности региона. Выделены этапы и построена логическая схема

прогнозирования состояния окружающей среды и использования ресурсного потенциала, которая рассматривается как стадия процесса перспектив развития региона. Проведено сравнение существующих моделей развития региона и доказана необходимость их усовершенствования.

Ключевые слова: прогнозирование, ресурсный потенциал, регион, экономическая безопасность, модель развития, ресурсосбережения.

Baldzhy Maryna, Mruk Maryna

THE IMPROVING OF FORECASTING WITH THE USE OF THE RESOURCE POTENTIAL FOR THE ECONOMIC SAFETY OF THE REGION

The article is devoted to the questions of perfecting the methodical approaches, allowing to carry out the forecast of economic safety. Reasonable leading aspects of resource potential forecasting; conducting the main components of forecasting the state of the environment and usage of the resource potential; National models of social and economic development of the region are analyzed; are outlined the prospects for further research.

Features of the introduction of the forecasting methodology with the purpose of determining the further development in Ukraine on the basis of the analysis of the legislative and methodological base are considered. The expediency of taking into account economic security in determining the social and economic development of the region is substantiated. Advantages of the forecast development methodology based on the components of sustainable development are determined. Approaches to accounting for the availability of resource potential and its use, as well as further opportunities for its use in economic activities based on the use of complex factors that reflect the behavior of resource users, prospects for socio-economic development of territories, harmonization of relations between nature and society and oriented towards economic security in region. It is proved that the application of approaches allows to build a medium- and long-term forecast, that is taking into account perspective directions of conservation of resources. A system of indicators for assessing

the economic security of the region is proposed. Stages are identified and a logical scheme for forecasting the state of the environment and use of the resource potential is constructed, which is considered as a stage of the process of prospects for the development of the region. A comparison of all models and evidence of the need for their improvement is made.

Key words: forecasting, resource potential, region, economic security, development model, resource saving.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання надзвичайно актуальною виступає проблема забезпечення економічної безпеки на рівні певного територіального утворення. Ця проблема тісним чином пов'язана з наявністю ресурсного потенціалу, ступенем його використання й задіянням в господарському процесі. Доречно підкреслити, що соціально-економічний розвиток регіону неможливий без присутності природно-ресурсного потенціалу та, поряд з цим, така ситуація нерідко обумовлює самостійність прийняття економічних рішень, незалежність ведення господарської діяльності й, як наслідок, економічну безпеку. В якості передбачення перспектив розвитку територіального утворення, з метою надання відповідних позитивних рекомендацій, провідним інструментом виступає прогноз. Проведення прогнозів щодо використання ресурсного потенціалу пов'язана з проблемою перспективного розвитку регіону та можливістю визначення принципів забезпечення його економічної безпеки, тим самим визначаючи далекосяжні напрямки стабільної економіки, що має здобуватись на власному ресурсному потенціалі. Тому дослідження, яким присвячена стаття, є надзвичайно актуальними в умовах сьогодення розвитку територіальних утворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання прогнозування економічних об'єктів досліджувались вітчизняними та зарубіжними науковцями й знайшли своє відображення у працях: В.М. Гейця, М.Д. Кондрат'єва, С.Г. Струмліна, які пропонували підходи при розробці прогнозів, що базуються на певному базисі розвитку; М.К. Чернякова, М.М. Чернякової, О.М. Писаревої, А.І. Сухорукова та Ю.М. Харазшвілі, де запропоновані підходи до методології прогнозування регіонів, в основу якої покладені принципи застосування системного підходу і синергетики; Б.В. Буркинського, В.В. Євдокимова, О.В. Олійник, Д.О. Грицишен та О.О. Грищенко та

ін. визначені проблеми забезпечення природокористування та безпеки. Але, незважаючи на суттєві напрацювання щодо поставленої проблеми, питання прогнозування використання ресурсного потенціалу у сенсі економічної безпеки регіонів залишаються недостатньо дослідженими.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми.

В якості невирішеної проблеми залишається конкретна методика прогнозування використання ресурсного потенціалу для економічної безпеки регіону.

Метою статті виступає проблема вдосконалення методичних підходів щодо прогнозування використання ресурсного потенціалу регіону для забезпечення його економічної безпеки. Для вирішення поставленої мети були поставлені наступні завдання:

- дослідити особливості впровадження прогнозування для розвитку регіону;
- визначити систему показників оцінювання економічної безпеки регіону;
- розробити алгоритм прогнозування стану довкілля та використання ресурсного потенціалу;
- порівняти існуючі моделі соціально-економічного розвитку регіону;
- обґрунтувати вагомість врахування інноваційних параметрів;
- окреслити перспективи подальших досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Прогнозування зміни якісних і кількісних параметрів якомога більшої кількості процесів життєдіяльності соціуму регіону дає змогу визначити і врахувати характер і тенденції очікуваних змін, закони їх функціонування, форми і напрями розвитку, а отже обрати напрями політики розвитку з урахуванням очікуваних змін у зовнішньому середовищі. Це обумовлює необхідність перегляду й удосконалення змістовної сутності механізмів, технологій і процедур прогнозування [10].

З розвитком прогнозування та наявністю відповідного програмного забезпечення більше уваги приділяється підвищенню якості при розробці прогнозів. Техніка прогнозування продовжує розвиватися, і розробляються все нові й нові методи, які доцільно застосовувати про розробці прогнозів різного рівня [9, с. 17].

Особлива увага зосереджується на помилках, які є невід'ємною частиною будь-якої процедури прогнозування, адже, в силу різних факторів, результати нерідко виявляються неточними, тому процес прогнозування потребує вдосконалення.

Важливу роль у забезпеченні якості прогнозування відіграють і інструментальні заходи для його здійснення. На сьогодні існує достатньо розвинуте програмне забезпечення статистичних досліджень і комплексної обробки даних: БМДП, SPSS, SAS, Statgraphics, інтегрована система Statistica для Windows, CW Excell та ін. Їх опанування й використання дозволяє робити прогнозні розрахунки за обраними моделями швидко і якісно та налагоджувати тісні зв'язки з усіма учасниками, зацікавленими особами і організаціями, які користуються прогнозами [10].

В Україні прийнято закон «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України», який визначає складові елементи цілісної системи прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку країни, окремих галузей економіки та адміністративно-територіальних одиниць для регулювання економічного і соціального розвитку держави.

В 2016 році спеціальним Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України затверджені «Методичні рекомендації щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади», які надають теоретично-методичне підґрунтя для підготовки: стратегії розвитку об'єднаної територіальної громади; плану (програми) соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади та інших прогнозних і програмних документів. В плані соціально-економічного розвитку пропонується розглядати динаміку та особливості розвитку територій, враховуючи стан використання природного, ресурсного, виробничого, науково-технічного потенціалу, розвитку малого і середнього підприємництва, зайнятості населення, задоволення населення товарами і послугами, доступу суб'єктів підприємництва до кредитів та інвестицій, екологічну ситуацію тощо.

Існуючі методики розробки прогнозів базуються на визначені економічних та соціальних чинників, як правило, залишаючи поза

увагою екологічні аспекти, або розглядають тільки екологічні чи еколого-економічні сторони, ігноруючи соціальні фактори. Таким чином, побудова прогнозів територіальних утворень має викривлення, в зв'язку з втратою однієї чи декількох складових. Це свідчить про відсутність врахувань положень сталого розвитку, і відповідно, не повну інформацію щодо ситуації в регіонах. Процеси прогнозування ресурсно-екологічних і економічних трансформацій розглянуті одеськими науковцями на прикладі приморських територій, які володіють більшим різноманіттям ресурсного потенціалу. Але акцент зроблено тільки на деякі види ресурсів.

Для побудови конкретних прогнозів актуальним є виявлення пріоритетних напрямків, що зорієнтовують на певне спрямування. А.І. Сухорукова та Ю.М. Харазшвілі розглядають прогнозування як визначення проблем і перспективних напрямів розвитку регіональної економіки, обмежень, витрат і результатів, пов'язаних із вирішенням цих проблем, а в якості головних принципів такого прогнозування визначають: проблемно-цільовий підхід, системність, безперервність, варіантність, можливість верифікації.

Нами пропонується застосування підходів врахування не тільки наявності ресурсного потенціалу, а й особливостей його використання, що базуються на застосуванні комплексних чинників й відображають поведінку ресурсокористувачів, перспективи соціально-економічного розвитку територій, гармонізацію відносин природи і суспільства та орієнтовані на становлення економічної безпеки. Застосовування таких підходів до використання ресурсного потенціалу дозволяє зробити середньо- і довгострокових прогноз з урахуванням перспективних напрямків ресурсозбереження, що забезпечує обґрунтування стимулювання ощадливого використання ресурсів, збереження якості довкілля в контексті сталого розвитку суспільства та дозволяє обрати орієнтири, спрямовані на економічну безпеку регіону.

Для проведення прогнозування використання ресурсного потенціалу запропонована система показників оцінювання економічної безпеки регіону, що складається з семи груп:

- 1) наявність і кількість ресурсного потенціалу,
- 2) можливість його використання, рівень використання певного ресурсу,

- 3) рівень привабливості ресурсу для користувачів,
- 4) можливість відновлення ресурсу чи його заміни,
- 5) екологічність при використанні/вилученні,
- 6) забезпечення сприятливої життєдіяльності місцевого населення при вилученні/використанні ресурсів,
- 7) відновлення ресурсного потенціалу.

Для прогнозування стану довкілля регіону при впровадженні ощадливого використання ресурсного потенціалу основним підґрунтям виступає достовірна й повна інформація, що базується на підборі вхідних показників й аналізу ретроспективних значень щодо використання ресурсів.

Процес прогнозування складається з декількох етапів.

Перший етап – формування достовірної й повної інформаційної бази. До складу інформаційної бази включаються нормативно-довідкові дані, ряди динаміки щодо наявності й кількості ресурсного потенціалу, рівень використання певного ресурсу.

Другий етап – складання балансів зв'язків між наявністю та можливостями використання ресурсного потенціалу. Проводиться аналіз динаміки балансів. Якщо, наявної інформаційної бази недостатньо для побудови балансів зв'язків, то слід визначити додатковий перелік вихідних даних і повернутися на перший етап для коригування інформаційної бази.

Третій етап – розрахунок матриць щорічних прямих витрат щодо використання та відновлення ресурсного потенціалу, що входить до інформаційну базу.

Четвертий етап – розрахунок матриць сукупних витрат за допомогою матриць прямих витрат, складених на попередньому етапі.

П'ятий етап – перевірка точності побудованих матриць сукупних витрат. Для перевірки точності необхідно помножити кожен матрицю сукупних витрат на вектор-стовпець кінцевої продукції. Отримане розрахункове значення порівнюється з фактичною величиною. За результатами порівняння робиться висновок про придатність або непридатність побудованих матриць сукупних витрат для використання у подальших розрахунках. Якщо побудовані матриці сукупних витрат непридатні для подальшого використання, необхідно внести відповідні зміни до інформаційної бази (перший етап) або перевірити процес складання балансів зв'язків.

Шостий етап – розрахунок одновимірних прогнозів використання ресурсів, чисельності населення регіону, наявності ресурсного потенціалу і коефіцієнтів прямих витрат. Моделі одновимірного прогнозування показників будуються на основі екстраполяції за трендом. У тому випадку, коли ряди динаміки, що входять до складу бази прогнозу, вимагають попередньої обробки, можливе повернення на перший або п'ятий етап для коригування даних.

Сьомий етап – розширення бази прогнозу за рахунок значень, отриманих на попередньому етапі. Після виконання сьомого етапу слід переходити на шостий етап, на якому всі обчислення повторюються заново, але вже з розширеною базою прогнозування.

Розрахунки по шостому і сьомому етапах проводяться заново на кожний рік прогнозу.

Восьмий етап – побудова наскрізного прогнозу стану довкілля при впровадженні принципів ощадливого використання ресурсного потенціалу на рівні регіону. Побудовані одновимірні прогнози дають можливість перейти до багатовимірних прогнозів, які передбачають паралельне проведення одновимірних прогнозів й подальше їх узгодження. Одновимірними прогнозами в даному випадку є значення коефіцієнтів прямих витрат, отже багатовимірними прогнозами на кожен рік можна вважати складені з цих коефіцієнтів матриці прямих витрат, адже кожна така матриця являє собою сукупність паралельно прогнозованих і узгоджених між собою елементів. У свою чергу, сукупність матриць прямих витрат являє собою інформаційну базу наскрізного прогнозу розвитку регіону за рахунок використання ресурсного потенціалу.

Кожному рівню надійності недетермінованих показників відповідає свій наскрізний прогноз. В ході складання наскрізного прогнозу на кожен рік перспективи, розраховуються наявність вихідної і кінцевої інформації щодо наявності і використання ресурсного потенціалу, чисельність населення регіону (споживачів), потреба в основних видах ресурсів.

Дев'ятий етап – аналіз проведених розрахунків. В результаті аналізу вибирається той варіант, який краще за інші відповідає цільовим установкам, поставленим при побудові прогнозів.

Загальна організаційна структура комплексу моделей

наскрізного прогнозування розвитку регіону допускає окреслити коло питань, необхідних для вирішення. У складі розробленого комплексу моделей можна виділити три під комплекси: інформаційний, матричних дискретно-динамічних моделей і наскрізного прогнозування розвитку.

Все вище наведене дозволяє запропонувати логічну схему процесу прогнозування стану довкілля та використання ресурсного потенціалу (рис. 1). Запропонований алгоритм, побудований на основі класичних підходів, допомагає в комплексі і за допомогою підібраної системи чинників провести прогноз стану довкілля при використанні ресурсного потенціалу в регіоні.

Формування прогнозів неможливо без використання моделей, які апробують певне рішення. Основне завдання існуючих моделей полягає у реалізації функцій прогнозування та розробки перспективних планів подальшого використання природних ресурсів, їх відтворення та охорони, ощадливого ставлення тощо. Моделі повинні враховувати існуючі тенденції та закономірності процесів, допомагати аналізувати різні фактори зростання та виявляти наслідки регулювання соціо-еколого-економічних явищ, висуваючи на перше місце основні принципи сталого розвитку. При побудові моделей важливим є вирішення проблеми пропорційності між виробництвом та споживанням, накопиченням і використанням, вилученням ресурсів та діяльністю виробництва, наявністю виробничих можливостей і суспільних потреб.

Моделювання процесів природокористування забезпечує економічність розробки прогнозів, її швидкість і відносно невеликі витрати, хоча точність прогнозів пов'язана не з самими моделями, або їх наявністю, а з тим, як вони співіснують з існуючими показниками аналізу та оцінки. В економіці природокористування широко застосовується модель «доходи – забруднення», яка передбачає, що на початкових етапах розвитку країни, концентрація шкідливих речовин зростає, внаслідок індустріалізації процесів і використання технологій низької якості, а при збільшенні доходів і покращенні добробуту, зростає попит на чисте довкілля [11, с. 129]. Обернена U-подібна форма зв'язків між забрудненням і доходом отримала назву екологічна крива Кузнеця на честь Нобелівського лауреата Саймона Кузнеця, який досліджував питання економічного зростання [12].

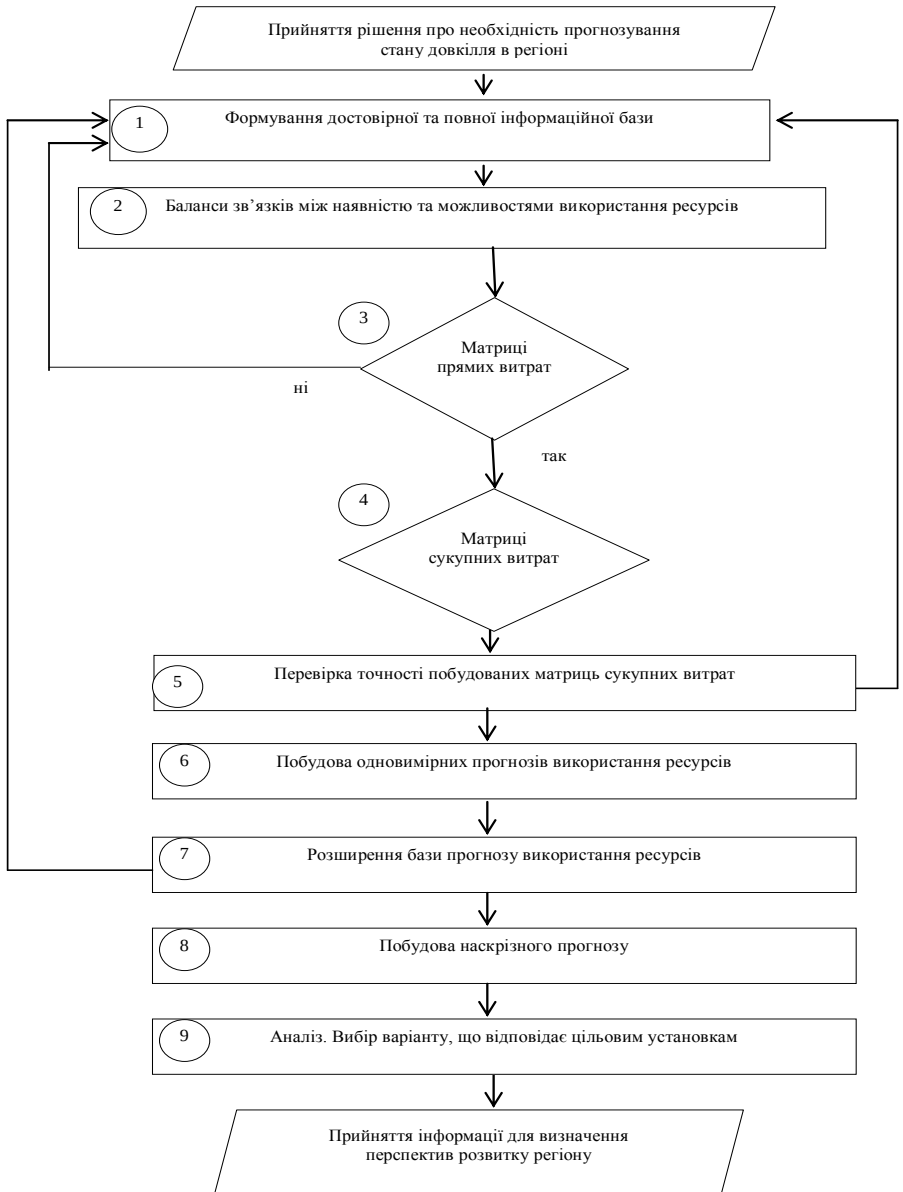

Рис. 1. Логічна схема процесу прогнозування стану довкілля та використання ресурсного потенціалу (складено авторами)

В якості узагальнюючої моделі соціально-економічного розвитку регіонів А.І. Сухоруков та Ю.М. Харазішвілі пропонують застосовувати регіональну модель загальної економічної рівноваги, яка поєднує чинники зростання попиту і пропозиції та забезпечує синтез керуючих впливів із заданим ендегенним визначенням інтегрованого показника інфляції. Ця модель має суттєві переваги: фіксується рівновага між сукупним попитом і сукупною пропозицією для визначення темпів економічного зростання й дефлятора. Та для виявлення використання ресурсного потенціалу її застосування утруднено в силу складності визначення вихідних параметрів, які не фіксуються статистичними службами.

Запропоновано для побудови моделі економіко-екологічної оцінки регіону з врахуванням макроекономічних факторів використати метод Калмана-Бьюси, що враховує як результати вимірювань, що представляють собою корисний сигнал плюс випадкова перешкода, так і властивості досліджуваної системи, шляхом введення в рівняння фільтра рівняння динаміки системи. Крім того, метод Калмана-Бьюси дає можливість [13, с. 29]:

- 1) одержувати лінійні оцінки на підставі відомих статистичних характеристик вхідних змінних і перешкод вимірів;
- 2) обробляти вимірювання по мірі їх надходження, що дозволяє використовувати метод в реальному масштабі часу;
- 3) отримувати практично реалізовану структуру оптимального фільтра, вирішувати задачі синтезу багатовимірних динамічних систем;
- 4) зберігати структуру алгоритму при спільному вирішенні завдань оптимальної фільтрації та оптимального управління.

Вибір даного методу обумовлений його специфікою, а саме: при відсутності чи недостатності інформації про внутрішній стан системи (в нашому випадку регіону) визначення проводяться на підставі розрахунків вимірювань зовнішньої складової. Детальніше про методику побудови моделі подано в публікаціях одного з авторів.

Прогнозування соціально-економічного розвитку Одеської області до 2020 р. проведено за допомогою регіональної моделі загальної економічної рівноваги, запропонованої А.І.Сухоруковим та Ю.М.Харазішвілі, а також використано запропоновану модель економіко-екологічної оцінки регіону [14]. Результати розрахунків подані на рис 2.

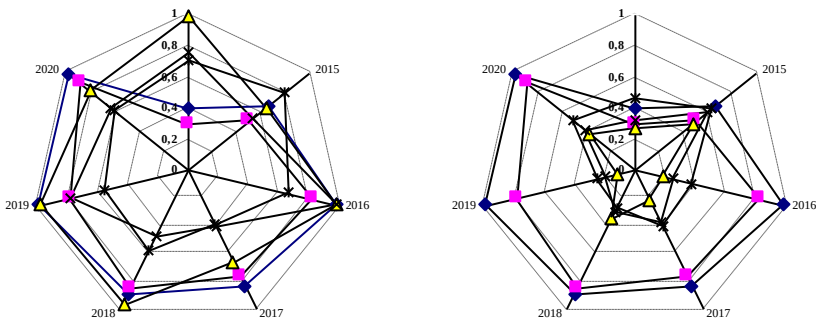

Рис. 2. Прогнозування соціально-економічного розвитку
Одеської області до 2020 р.
Джерело: розраховано за даними [15]

Як бачимо, тенденція по деяким позиціям збігається, але представлення двох підходів у прогнозуванні не виключає один одного, а навпаки, з нашої точки зору, може бути доповненням чи вимагає формування комплексної моделі розвитку, яка на відміну від наявних, має базуватись на застосуванні комплексних чинників, що відображають поведінку користувачів, перспективи соціально-економічного розвитку територій, гармонізацію відносин природи і суспільства та орієнтовані на становлення економічної безпеки. Але побудова такої моделі та її апробація є перспективами подальших досліджень.

Висновки досліджень:

В результаті дослідження особливостей впровадження прогнозування для розвитку регіонів в Україні, на основі законодавчої та методичної інформації, обґрунтована доцільність врахування економічної безпеки при визначенні соціально-економічного розвитку регіону. Визначені переваги методики розробки прогнозів, побудованої на основі врахувань складових сталого розвитку, та запропоновані підходи врахування наявності ресурсного потенціалу й стану і можливості його використання, що базуються на застосуванні комплексних чинників та відображають поведінку ресурсокористувачів, перспективи соціально-економічного розвитку

територій, гармонізацію відносин природи і суспільства та орієнтовані на забезпечення економічної безпеки в регіоні. Доведено, що застосування таких підходів дозволить зробити середньо- і довгострокових прогноз з урахуванням перспективних напрямків ресурсозбереження. Запропонована система показників оцінювання економічної безпеки регіону. Виділено етапи та побудовано логічну схему прогнозування стану довкілля та використання ресурсного потенціалу, як стадії процесу перспектив розвитку регіону. Проведено порівняння існуючих моделей розвитку регіону та доведена необхідність їх вдосконалення.

З метою впровадження запропонованих методичних підходів щодо прогнозування використання ресурсного потенціалу визначена необхідність перегляду цілей та інструментів регіональної економіки зі зміщенням акцентів у сферу природокористування з натиском на забезпечення екологічної безпеки при врахуванні ресурсних чинників в регіоні. Відповідні напрацювання можуть бути використані територіальними громадами, державними адміністраціями та іншими суб'єктами господарювання, які використовують ресурсний потенціал.

Перспективами подальших досліджень виступають: побудова моделі розвитку регіону на основі використання ресурсного потенціалу; розробка шляхів застосування положень стимулювання ощадливого використання ресурсного потенціалу в економіці регіонів, відповідно до запропонованої моделі розвитку; побудова середньо- і довгострокових прогнозів для різних регіонів при запровадженні принципів ощадливого природокористування та з метою виявлення можливостей соціально-економічного розвитку й організації економічної безпеки.

Література

1. Геєць В. М. Моделі і методи соціально-економічного прогнозування: монографія / В. М. Геєць, Т. С. Клебанова, О. І. Черняк, та ін. – Харків : ВД «ІНЖЕК». – 2005. – 396 с.
2. Концепція управління економічною безпекою суб'єктів господарювання в контексті теорії сталого розвитку: монографія / В.В. Євдокимов, О.В. Олійник, Д.О. Грицишен, О.О. Грищенко. – Житомир: ЖДТУ, 2013. – 252 с.

3. Писарева О.М. Формирование концепции прогнозно-аналитической деятельности в управлении многоуровневой организационной системой / О.М. Писарева // МИР. – апрель-июнь, 2013. – С. 57-60.

4. Сухоруков А.І., Харазішвілі Ю.М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія / А.І. Сухоруков, Ю.М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – 368 с.

5. Черняков М.К., Чернякова М.М. Методология экономического прогнозирования / М.К. Черняков, М.М. Чернякова // Вестник Сибирского университета потребительской кооперации. – 2013. – № 4. – С. 44-48.

6. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України: закон України.[Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо формування і реалізації прогнозних та програмних документів соціально-економічного розвитку об'єднаної територіальної громади: Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 березня 2016 року № 75 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.cct.com.ua/2016/30.03.2016_75.htm

8. Прогнозирование ресурсно-экологических и экономических трансформаций (на примере приморских регионов) / Под ред. Б. В. Буркинського, В. Н. Степанова. – Одесса: ИПРЭИ НАН Украины, 2004. – 425 с.

9. Ханк Д., Уичерн Д. Бизнес-прогнозирование / Д. Ханк, Д. Уичерн. Пер. с англ. – М.: Вильямс, 2003. – 656 с.

10. Бобровська О. Ю. Еволюція прогнозування розвитку соціально-економічних процесів: стан і напрямки удосконалення / О. Ю. Бобровська // Збірник наукових праць «Публічне адміністрування: теорія та практика». – 2011. – Вип. 2 (6). [Електронний ресурс] – Режим доступу до статті: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11boysnu.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11boysnu.pdf).

11. Мельник Л.Г., Кубатко О.В. Економічний розвиток регіонів України з урахуванням екологічної компоненти в контексті сталого

розвитку / Л.Г. Мельник, О.В. Кубатко // Регіональна економіка. – 2009. – № 3. – С. 129 – 135.

12. De Bruyan S. Explaining the Environmental Kuznets Curve: structural change and international agreements in reducing sulfur emissions / S. De Bruyan // Environment and development economics, 1997. – V. 2. – P. 485 – 504

13. Браммер К., Зиффлинг Г. Фильтр Калмана-Бьюси. Детерминированное наблюдение и стохастическая фильтрация. – М.: Наука, 1982. – 199 с.

14. Консалтингове забезпечення управлінських економіко-екологічних рішень на регіональному рівні: моногр. // За заг. ред. А.І. Ковальова. – Одеса: ФОП Гуляєва В.М., 2017. – 190 с.

15. Головне управління статистики в Одеській області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

1. Heyets' V. M. Modeli i metody sotsial'no-ekonomichnoho prohnouzuvannya: monohrafiya / V. M. Heyets', T. S. Klebanova, O. I. Chernyak, ta in. – Kharkiv : VD «INZhEK». – 2005. – 396 s.

2. Kontsepsiya upravlinnya ekonomichnoyu bezpekoyu sub"yektiv hospodaryuvannya v konteksti teorii staloho rozvytku: monohrafiya / V.V. Yevdokymov, O.V. Oliynyk, D.O. Hrytsyshen, O.O. Hryshchenko. – Zhytomyr: ZhDTU, 2013. – 252 s.

3. Pysaryeva O.M. Formyrovanye kontseptsyy prohnnozno-analytycheskoy deyatel'nosty v upravlenny mnohourovnevoy orhanyzatsyonnoy systemoy / O.M. Pysaryeva // MYR. – aprel'-yyun', 2013. – S. 57-60.

4. Sukhorukov A.I., Kharazishvili Yu.M. Modelyuvannya ta prohnouzuvannya sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrayiny: monohrafiya / A.I. Sukhorukov, Yu.M. Kharazishvili. – K.: NISD, 2012. – 368 s.

5. Chernyakov M.K., Chernyakova M.M. Metodolohyya ekonomycheskoho prohnozyrovannya / M.K. Chernyakov, M.M. Chernyakova // Vestnyk Sybyrskoho unyversyteta potrebytel'skoy kooperatsyy. – 2013. – # 4. – S. 44-48.

6. Pro derzhavne prohnouzuvannya ta rozroblennya proham ekonomichnoho i sotsial'noho rozvytku Ukrayiny: zakon Ukrayiny.[Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>

7. Pro zatverdzhennya Metodychnykh rekomendatsiy shchodo formuvannya i realizatsiyi prohnoznykh ta prohramnykh dokumentiv sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku ob'yednanoyi terytorial'noyi hromady: Nakaz Ministerstva rehional'noho rozvytku, budivnytstva ta zhytlovo-komunal'noho hospodarstva Ukrayiny vid 30 berezhnya 2016 roku # 75 [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://www.cct.com.ua/2016/30.03.2016_75.htm

8. Prohnozyrovanye resursno-ekolohycheskykh y ekonomycheskykh transformatsyy (na primere primorsykh rehionov) / Pod red. B. V. Burkynskoho, V. N. Stepanova. – Odessa: YPRƏY NAN Ukrainy, 2004. – 425 s.

9. Khank D., Uychern D. Byznes-prohnozyrovanye / D. Khank, D. Uychern. Per. s anhl. – M.: Vyl'yams, 2003. – 656 s.

10. Bobrovs'ka O. Yu. Evolyutsiya prohnozuвання rozvytku sotsial'no-ekonomichnykh protsesiv: stan i napryamky udoskonalennya / O. Yu. Bobrovs'ka // Zbirnyk naukovykh prats' «Publichne administruvannya: teoriya ta praktyka». – 2011. – Vyp. 2 (6). [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu do statyi: [http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02\(6\)/11boysnu.pdf](http://www.dbuapa.dp.ua/zbirnik/2011-02(6)/11boysnu.pdf).

11. Mel'nyk L.H., Kubatko O.V. Ekonomichnyy rozvytok rehioniv Ukrayiny z urakhuvanniam ekolohichnoyi komponenty v konteksti staloho rozvytku / L.H. Mel'nyk, O.V. Kubatko // Rehional'na ekonomika. – 2009. – # 3. – S. 129 – 135.

12. De Bruyan S. Explaining the Environmental Kuznets Curve: structural change and international agreements in reducing sulfur emissions / S. De Bruyan // Environment and development economics, 1997. – V. 2. – P. 485 – 504

13. Brammer K., Zyfflynh H. Fyl'tr Kalmana-B'yusy. Determyrovannoe nablyudenye y stokhastycheskaya fyl'tratsyya. – M.: Nauka, 1982. – 199 s.

14. Konsal'tynhove zabezpechennya upravlins'kykh ekonomiko-ekolohichnykh rishen' na rehional'nomu rivni: monohr. // Za zah. red. A.I. Koval'ova. – Odesa: FOP Hulyayeva V.M., 2017. – 190 s.

15. Holovne upravlinnya statystyky v Odes'kiy oblasti [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://www.od.ukrstat.gov.ua/>

Рецензент: Карпов В.А., к.е.н., професор кафедри економіки, права та управління бізнесом Одеського національного економічного університету

29.09.2017

УДК 339.13

Богачова Ася

КАСТОМИЗАЦІЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПРОДУКТОВОГО МАРКЕТИНГУ. ПИТАННЯ АСОРТИМЕНТУ І КАЛЬКУЛЮВАННЯ ЯКОСТІ ПРОДУКЦІЇ

Розглянуто концепцію масової кастомізації, як сучасного інструмента продуктового маркетингу. Проаналізовано сучасні дослідження науковців щодо проблем калькулювання якості продукції. Запропонована можливість використання непрямих методів відображення якості продукції та її рівня при плануванні, калькулювання та обліку витрат виробництва. Сформовано основні методичні підходи до визначення впливу виробничо – технологічних та організаційних факторів на якість продукції та її рівень. Обґрунтовано пропозицію розподілу непрямих витрат пропорційно об’єму виробленої продукції у споживчих одиницях.

Ключові слова: кастомізація, споживчі властивості продукції, метод експертних оцінок, непрямі витрати, калькулювання якості продукції, вага продукції в споживчих одиницях, інтегральний показник якості.

Богачева Ася

КАСТОМИЗАЦИЯ КАК ИНСТРУМЕНТ ПРОДУКТОВОГО МАРКЕТИНГА. ВОПРОСЫ АССОРТИМЕНТА И КАЛЬКУЛИРОВАНИЯ КАЧЕСТВА ПРОДУКЦИИ

Рассмотрена концепция массовой кастомизации, как современного инструмента продуктового маркетинга.

Проанализированы современные исследования ученых относительно проблем калькулирования качества продукции. Предложена возможность использования косвенных методов отображения качества продукции и ее уровня при планировании, калькулировании и учете затрат производства. Сформированы основные методические подходы к определению влияния производственно – технологических и организационных факторов на качество продукции и ее уровень. Обосновано предложение распределения косвенных расходов пропорционально объему произведенной продукции в потребительных единицах.

Ключевые слова: кастомизация, потребительские свойства продукции, метод экспертных оценок, косвенные расходы, калькулирование качества продукции, объем продукции в потребительных единицах, интегральный показатель качества.

Bogachova Asia

CUSTOMIZATION AS A TOOL OF PRODUCT MARKETING. THE ASSORTMENT QUESTIONS AND ASPECTS OF PRODUCT QUALITY CALCULATION

The concept of mass customization as a modern product marketing tool is considered. The modern researches of scientists concerning the problems of calculating the quality of products have been analyzed. The author expounds the main methodical approach of the determination of the technological influence to the quality and standard of the production. The possibility of using indirect methods of displaying product quality and its level in planning, calculating and recording production costs. The author discloses the proposition by distribution of the indirect expenses, using the volume of the production in the custom units.

Key words: customization, consumer properties of products, method of expert assessments, indirect costs, calculation of product quality, output in consumer units, integral quality index.

Постановка проблеми. У міру розвитку серійного виробництва змінюються конструкція і технологія. Зростає продуктивність, знижуються витрати, підвищується якість. Водночас зростає кількість різних серій

виробів з урахуванням потреб ринку. При цьому виникає і наростає суперечність між потребою максимально розширити кількість серій виробів, щоб найбільшою мірою задовольнити замовника, і зростанням витрат на складські запаси для забезпечення потреб для максимально точного виконання потреб замовника у всіх торгових точках [4, с.177]. Згодом в конкурентній боротьбі ця суперечність суттєво загострюється [1; 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у вирішення питань ефективного продуктового маркетингу в аспекті калькулювання якості продукції зробили такі вітчизняні та закордонні вчені: М.М. Ільчук (методи відображення якості продукції), В.Н. Войтоловський (досліджені питання калькулювання якості), В.І. Гіссін (проблеми управління якістю), А.В. Глічов (теорія управління якістю), П.П. Новиченко (проблеми обліку витрат і калькулювання собівартості продукції), В.Ю. Огвоздін (питання управління якістю – основи теорії і практики), В.В. Окрепілов (економічні проблеми якості і конкурентноздатності), К. Ісікави, (питання менеджменту якості), Е. Кондо (кількісна оцінка якості продукції), Дж. Шанк (стратегічне управління витратами) та інші. У своїх працях, вони досліджували основні етапи та способи управління якістю та відображення властивостей якості продукції в структурі витрат на виробництво. Однак, проблема впливу інноваційних підходів до питань асортиментної політики підприємства та калькулювання якості продукції і досі залишається перспективною темою для подальшого вивчення [4, с. 221].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Технологією, що здатна вирішити протиріччя між прагненням найбільш точно і повно виконати бажання замовника і скороченням витрат на складські запаси та оборотні кошти, є кастомізація.

Суперечність не згладжується, а вирішується. Практично зникають складські запаси готових виробів, оскільки вироби виготовляються тільки під замовлення клієнта, а замовник може максимально повністю реалізувати своє бажання. За каталогами в пунктах замовлень заповнюється бажана конфігурація виробів, і замовлення передається на виробництво, де на складальну лінію поставляється потрібна комплектація і на потокової лінії збирається індивідуальний виріб.

Зрозуміло, це стало можливим тільки при широкому використанні комп'ютерного управління виробництвом.

Складність проблеми обумовлена тим, що вироблена продукція є результатом витрат як абстрактної, так і конкретної праці, що знаходяться в органічній єдності. В умовах науково-технічного прогресу і збільшення частки матеріалізованої праці в затратах виробництва протиріччя між кількістю і якістю продукції не є настільки антогоністичними, бо як кількість, так і якість виробленої продукції визначається переважно техніко-економічними параметрами виробничо - технологічного апарату, що використовується.

Методологічна складність відокремлення споживчих властивостей продукції від її кількісного (об'ємного) носія спонукає до пошуку непрямих методів відображення якості продукції та її рівня при плануванні, калькулюванні та обліку витрат виробництва.

Ціль статті – розглянути концепцію масової кастомізації, як сучасного інструменту продуктового маркетингу. Сформувані основні методичні підходи до визначення впливу виробничо – технологічних та організаційних факторів на якість продукції та її рівень. Обґрунтувати пропозицію розподілу непрямих витрат пропорційно об'єму виробленої продукції у споживчих одиницях.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кастомізація (від англ. Customer - споживач) «виготовлення масової продукції під конкретне замовлення споживача шляхом її комплектації додатковими елементами та аксесуарами» [6]. Це можна сказати і значно простіше: кастомізація - це адаптування наявного продукту під конкретного споживача. Масова кастомізація - виробництво продуктів і послуг для вузької аудиторії з урахуванням її інтересів і вимог [3].

На першому етапі будь-які вироби починають випускатися в одиничних екземплярах по ручній технології. Як і належить на першому етапі, спочатку це мінімально працездатні вироби, потім вони швидко удосконалюються за рахунок поліпшення окремих елементів і зв'язків між ними. Надалі, існують два магістральні напрями розвитку:

- перехід до серійного виробництва;
- розвиток виробництва ексклюзивних систем з підвищенням якості за рахунок ручного виготовлення.

Наявність двох напрямків обумовлюється різними умовами двох різних сегментів ринку.

Удосконалення ручної технології та доведення виробу до найвищого вдосконалення з ознаками індивідуальності - визначає ринок для елітних клієнтів, готових переплачувати не стільки за відповідні ціни функціональні характеристики виробу, скільки за його ексклюзивність. Зазвичай це якісні вироби з ручною підгонкою і індивідуальним вибором матеріалу, конструкції і дизайну.

Перехід до серійного виробництва визначається наявністю широкого ринку для технічної системи, і розширюється в міру падіння ціни виробу. При цьому при переході до масового виробництва змінюється як технологія виробництва, так і конструкція, яку доводиться адаптувати до серійної технології.

Суть концепції масової кастомізації полягає в поєднанні елементів масового виробництва і виробництва на замовлення. Будь-який виробник прагне до зниження витрат за рахунок використання ефекту масштабу, повного завантаження потужностей, яке властиве масовому виробництву. З іншого боку, сучасна тенденція індивідуалізації споживача призводить до того, що компанії змушені все більше задовольняти диференційованим запитами конкретних клієнтів. Повною мірою це було (до недавнього часу) можливо тільки за рахунок одиничного виробництва або виробництва на замовлення [3].

Різний рівень якості продукції обумовлює зміну як прямих, так і непрямих витрат. Прямі витрати на продукцію відповідного рівня якості визначаються на основі встановлених методами нормування витрат відповідних видів ресурсів. Більш складним є розподіл непрямих витрат на собівартість продукції відповідного рівня якості.

Технологічні особливості виробництва конкретних видів продукції знаходять концентроване відображення в сукупності властивостей продукції, які проявляються при її виробництві та споживанні, що дає підставу розподіляти непрямі витрати пропорційно обсягу виробленої продукції в споживчих одиницях.

Обсяг виробленої продукції в споживчих одиницях може бути визначений на основі комплексної оцінки якості продукції, яка визначається шляхом поетапного синтезування оцінок властивостей якості, які перебувають на різних рівнях ієрархії. На нижньому рівні знаходяться прості властивості, які піддаються безпосередньому виміру або визначенню. Оцінка одиничних властивостей, в

найпростішому випадку, визначається порівнянням фактично досягнутих значень показників властивостей з базовими – вимогами вітчизняних або зарубіжних стандартів, або з відповідними властивостями аналогічної конкурентоспроможної продукції. Узагальнюючі оцінки отримують усередненням одиничних оцінок на основі визначення середньоарифметичних, середньозважених, або інших видів середніх, а комплексна оцінка - усередненням узагальнюючих оцінок. Основою для побудови дерева властивостей якості може служити прийнята система узагальнюючих показників – призначення, надійності, ергономічності, естетичності, технологічності, уніфікації, безпеки і т.д. Число рівнів ієрархії, перелік властивостей якості і їхня соціальна значимість конкретизується з урахуванням особливостей продукції, що випускається.

При оцінці якості виду продукції можуть використовуватися результати статистичної обробки контрольних випробувань за певний період. При цьому оцінка одиничних показників виражається у вигляді ймовірності відповідності фактичних значень показників властивостей якості встановленим вимогам, а узагальнююча і комплексна оцінка - як добуток ймовірностей.

Приватні, узагальнюючі і комплексні оцінки є кількісною мірою відповідності властивостей якості продукції встановленим вимогам на різних рівнях агрегування властивостей якості продукції.

Наведена вага продукції в споживчих одиницях визначається як добуток фізичного обсягу на комплексну оцінку якості відповідного виду продукції. Складність практичної реалізації запропонованих підходів полягає в динамічності оцінок якості і, в зв'язку з цим, складністю їх стандартизації. До того ж, при виробництві нових видів продукції, зважаючи на відсутність статистично достовірних результатів контрольних випробувань якості, визначення комплексної оцінки якості продукції буде дуже складною.

Зберігаючи ідею розподілу непрямих витрат пропорційно обсягу виробленої продукції в споживчих одиницях, завдання можна спростити, якщо від оцінки якості продукції перейти до визначення впливу виробничо-технологічних і організаційних факторів на якість продукції та її рівень.

При оцінці якості виду продукції можуть використовуватися результати статистичної обробки контрольних випробувань за певний

період. При цьому оцінка одиничних показників виражається у вигляді ймовірності відповідності фактичних значень показників властивостей якості встановленим вимогам, а узагальнююча і комплексна оцінка - як добуток ймовірностей.

Залежно від особливостей технології та характеру продукції, що випускається можливі два методичних підходи до визначення перекладних коефіцієнтів, що відображають споживчі властивості продукції.

При першому підході перекладні коефіцієнти встановлюються на основі визначення виробничо-технологічних особливостей забезпечення відповідного рівня якості продукції на всіх стадіях виробничого процесу та їх впливу на диференціацію непрямих витрат по конкретних видах ресурсів. Пропонований метод визначення перекладних коефіцієнтів з урахуванням виробничо-технологічних особливостей виробництва продукції включає п'ять етапів (рис. 1).

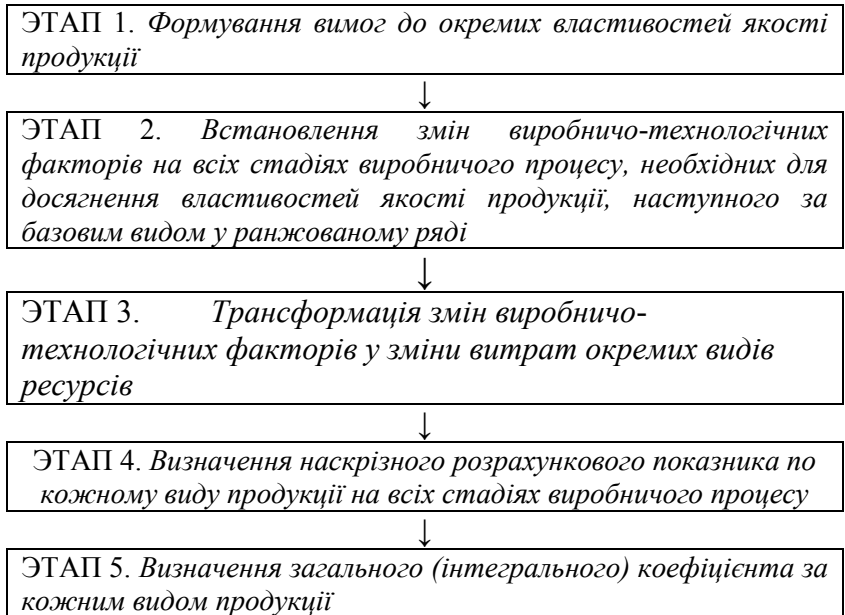

Рис. 1. Схема визначення інтегрального показника якості з урахуванням виробничо-технологічних особливостей виробництва продукції

На першому етапі формуються вимоги до окремих властивостей якості продукції, за якими складаються калькуляції. Усі калькульовані види продукції ранжуються за ступенем зростання вимог до якості і складності їх забезпечення. В якості базового виду приймається продукція, що вимагає мінімальних витрат виробничих ресурсів, щодо забезпечення властивостей якості.

На другому етапі фахівцями (експертами) встановлюються зміни виробничо-технологічних факторів на всіх стадіях виробничого процесу, необхідних для досягнення властивостей якості продукції, наступної за базовим видом у ранжованому ряді.

На третьому етапі всі зміни виробничо-технологічних факторів трансформуються в зміни витрат окремих видів ресурсів (палива, енергії). Зміни у витратах окремих видів ресурсів визначаються розрахунково-аналітичними або експертними методами і потім виражаються у вигляді відносних величин (коефіцієнтів) в порівнянні з витратами відповідного виду ресурсів при виробництві базового виду продукції.

На четвертому етапі по кожному i -ому виду продукції ($i = 1, \dots, I$) визначається наскрізний по всім j -им стадіям виробничого процесу ($j = 1, \dots, J$) розрахунковий показник R , що враховує відносний вплив всіх виробничо-технологічних факторів ($m = 1, \dots, M$), виражених у витратній формі, щодо забезпечення відповідного рівня властивостей якості продукції:

$$R_i = \sum_{j=1}^J \sum_{m=1}^M K_{mj} \cdot C_m, \quad (1)$$

де K_{mj} – одиничний (приватний) перекладний коефіцієнт, що характеризує вплив фактора m на рівень якості продукції на j -ій стадії виробничого процесу;

C_m - питомі витрати конкретного виду ресурсів, необхідних для забезпечення відповідного рівня властивостей якості.

На п'ятому етапі визначається загальний (інтегральний) коефіцієнт по i -ому виду продукції, якій визначається відношенням отриманого розрахункового показника (R_i) до базового ($R_{\text{баз}}$).

Перекладні коефіцієнти на нові види продукції також можуть бути встановлені згідно викладеному методу з урахуванням

виробничо-технологічних особливостей її виробництва або експертними методами.

При другому підході необхідно встановити безпосередній вплив рівня якості продукції на значення приватних коефіцієнтів. Попередньо, на основі вимог діючих стандартів і технічних умов, встановлюється перелік властивостей якості продукції і рівень їх прояви, наприклад, по точності геометричних розмірів, площинності. Перекладні коефіцієнти на продукцію відповідного рівня якості визначаються в кілька етапів. На першому етапі визначаються приватні коефіцієнти, що відображають вплив рівня прояви кожного властивості якості продукції на диференціацію непрямих витрат на окремих стадіях виробничого процесу. Потім визначаються наскрізні перекладні коефіцієнти, що враховують вплив рівня прояви кожного властивості якості продукції на всіх стадіях її виробництва. На заключному етапі визначаються інтегральні перекладні коефіцієнти, що відображають диференціацію непрямих витрат між окремими видами продукції з різним поєднанням властивостей якості і рівнем їх прояву [2, с. 149].

Приватні коефіцієнти можуть бути встановлені експертними методами.

Наскрізні коефіцієнти розраховуються як середньозважені значення приватних коефіцієнтів, що відображають вплив і-го фактора по всіх стадіях виробничого процесу:

$$K_i = \sum_{j=1}^m K_{ij} a_j, \quad (2)$$

де K_{ij} – приватний перекладної коефіцієнт на j -ой стадії виробничого процесу;

m - кількість ступенів виробничого процесу;

a_j - частка непрямих витрат на j -ой стадії виробничого процесу

в загальній сумі непрямих витрат ($\sum_{j=1}^m a_j = 1$).

Значимість (вагомість) кожній стадії виробничого процесу на забезпечення конкретної властивості якості продукції встановлюється експертними методами.

Інтегральні значення переказного коефіцієнта K_o , що враховує вплив всіх факторів на розмір непрямих витрат при виробництві окремих видів продукції, можуть бути визначені як середньозважені значення наскрізних перекладних коефіцієнтів при різному поєднанні властивостей якості продукції та рівня їх прояву:

$$K_o = K_1 \cdot \prod_{i=2}^n K_i^{q_i}, \quad (3)$$

де K_1 – значення переказного коефіцієнта, що враховує базові ознаки, яке визначається розрахунково-аналітичним методом.

Співмножник в вираженні (2) $\prod_{i=2}^n K_i^{q_i}$ є

середньгеометричне значення перекладних коефіцієнтів, що відображають вплив інших факторів, що визначаються переважно експертними методами. Показник ступеня q_i відображає значимість (вагомість) впливу i -го фактора на інтегральне значення переказного коефіцієнта, який встановлювався з урахуванням кількості чинників, що враховуються ($\sum q_i = 1$).

Значення наскрізних перекладних коефіцієнтів по кожному фактору застосовуються для визначення інтегральних перекладних коефіцієнтів, які використовуються при вирішенні наступних завдань:

1. Для поточної планово-облікової роботи з метою розподілу непрямих витрат на виробництво конкретних видів продукції.

2. З метою обґрунтування доцільності включення разових замовлень у виробничу програму і обґрунтування цін на продукцію. В цьому випадку інтегральний коефіцієнт визначається шляхом синтезу приватних перекладних коефіцієнтів, що враховують всі фактори, що впливають на розподіл непрямих витрат при виробництві конкретних видів продукції.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Особливості виробництва конкретних видів продукції відображаються в якості даного виду продукції, тобто в сукупності його властивостей, що виявляються в процесі споживання. Цей факт дає підставу розподіляти непрямі витрати пропорційно обсягу виробленої продукції в споживчих одиницях, який, в свою чергу, може бути

визначений шляхом поетапного синтезування поодиноких, узагальнюючих, а потім комплексних оцінок властивостей якості продукції. Наведений вага готової продукції в споживчих одиницях визначається як добуток фізичного обсягу на комплексну оцінку якості відповідного виду продукції і знаходить своє відображення в значеннях перекладних коефіцієнтів, що відображають вплив різних виробничо технічних факторів на диференціацію непрямих витрат.

Врахування різноманітних виробничо-технічних факторів дозволяє отримати більш точні значення перекладних коефіцієнтів і забезпечити економічно обґрунтований розподіл витрат між окремими видами продукції.

Особливості виробництва конкретних видів продукції відображаються в якості даного виду продукції, тобто в сукупності його властивостей, що виявляються в процесі споживання. Цей факт дає підставу розподіляти непрямі витрати пропорційно обсягу виробленої продукції в споживчих одиницях, який, в свою чергу, може бути визначений шляхом поетапного синтезування одиничних, узагальнюючих, а потім комплексних оцінок властивостей якості продукції.

Література

1. Зінченко Т.О. Гармонізація стандартів продукції АПК до вимог ЄС / Т.О. Зінченко // Агроінком. – 2010. – № 1. – С.10 – 15.
2. Методичні рекомендації з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості./ Київський державний інститут економіки хімічної промисловості. – Київ, 2001. – 168 с.
3. Певзнер Л.Х., Богуславский Д.С., Рапопорт Л.М. Кастомизация, как высший этап развития технических систем / Певзнер Л.Х. // Интернет-конференция "MATRIZ Fest 2005". – режим доступу: <http://www.metodolog.ru/00468/00468.html>.
4. Проблемы внедрения системы управления затратами на качество на российских предприятиях / А.В. Бондарец, Ж.А. Чеснокова, Н.П. Скосырева // Современные проблемы науки и образования. – 2008. – № 3. – С. 177-179.
5. Фальцман В.К., Крылатых Э.Н. Интенсивный курс МВА: Учеб. Пособие / В.К. Фальцман // М.: ИНФРА-М. — 2011. — 544 с.

6. Вікіпедія – режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Кастомізація>

1. Zinchenko T.O. Harmonizatsiya standartiv produktsiyi APK do vymoh YeS / T.O. Zinchenko // Ahroinkom. – 2010. – # 1. – S.10 – 15.

2. Metodichni rekomendatsiyi z formuvannya sobivartosti produktsiyi (robit, posluh) u promyslovosti./ Kyyivs'kyi derzhavnyi instytut ekonomiky khimichnoyi promyslovosti. – Kyyiv, 2001. – 168 s.

3. Pevzner L.Kh., Bohuslavskyi D.S., Rapoport L.M. Kastomyzatsyya, kak vysshyi etap razvytyia tekhnicheskikh system / Pevzner L.Kh. // Ynternet-konferentsyya "MATRIZ Fest 2005". – rezhym dostupu: <http://www.metodolog.ru/00468/00468.html>.

4. Problemy vnedreniya systemy upravleniya zatraty na kachestvo na rossiyskikh predpriyatiyakh / A.V. Bondarets, Zh.A. Chesnokova, N.P. Skosyeva // Sovremennye problemy nauky u obrazovaniya. – 2008. – # 3. – S. 177-179.

5. Fal'tsman V.K., Khylytykh E.N. Yntensyvnyi kurs MVA: Ucheb. Posobyе / V.K. Fal'tsman // M.: YNFRA-M. — 2011. — 544 s.

6. Вікіпедія – режим доступу:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/Кастомізація>

Рецензент: Смагін В.Л., д.е.н., професор, зав. кафедри менеджменту і маркетингу Київського національного лінгвістичного університету

2.10.2017

Zakharchuk Valentina, Kuiemzhy Olena

FACTORS FOR IMPROVING THE QUALITY OF ENVIRONMENTALLY SAFE TEXTILES BASED ON LINEN FIBERS

The article considers the main factors influencing the quality of textile goods based on linen fibers. Major among them – technical, organizational, economic, social and psychological.

The requirements for the personnel who work at the enterprise are defined, namely, the personnel must be competent, have the proper education, training, qualification and experience.

The necessity of implementing an integrated, systematic approach to personnel quality management, improvement of qualification and confirmation of the competence of employees is analyzed. The influence of certification of personnel on the improvement of the quality and competitiveness of environmentally safe textile products based on linen fibers has been substantiated.

Key words: linen products, ecologically safe goods, properties, certification, personnel, qualification, quality, competitiveness.

Захарчук Валентина, Куємжи Олена

ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНИХ ТЕКСТИЛЬНИХ ТОВАРІВ НА ОСНОВІ ЛЛЯНИХ ВОЛОКОН

У статті розглядаються основні чинники, що впливають на якість текстильних виробів на основі лляних волокон. Основні з них – технічні, організаційні, економічні, соціальні та психологічні.

Визначено вимоги до персоналу, який залучений до робіт на підприємствах текстильної галузі, а саме персонал повинен бути компетентним, мати належну освіту, професійну підготовку, кваліфікацію та досвід.

Проаналізовано необхідність реалізації комплексного, системного підходу управління якістю персоналу, підвищення кваліфікації та підтвердження компетентності працівників. Обґрунтовано вплив сертифікації персоналу на підвищення якості та конкурентоспроможності екологічно безпечних текстильних товарів на основі льняних волокон.

Ключові слова: льняна продукція, екологічно безпечні товари, властивості, сертифікація, персонал, кваліфікація, якість, конкурентоспроможність.

Захарчук Валентина, Куємжи Елена

ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КАЧЕСТВА ЭКОЛОГИЧЕСКИ БЕЗОПАСНЫХ ТЕКСТИЛЬНЫХ ТОВАРОВ НА ОСНОВЕ ЛЬНЯНЫХ ВОЛОКОН

В статье рассматриваются основные факторы, влияющие на качество текстильных изделий на основе льняных волокон. Основные из них – технические, организационные, экономические, социальные и психологические.

Определены требования к персоналу, выполняющего работу на предприятиях текстильной отрасли, а именно персонал должен быть компетентным, иметь надлежащее образование, профессиональную подготовку, квалификацию и опыт.

Проанализированы необходимость реализации комплексного, системного подхода управления качества персонала, повышение квалификации и подтверждения компетентности работников. Обосновано влияние сертификации персонала на повышение качества и конкурентоспособности экологически безопасных текстильных товаров на основе льняных волокон.

Ключевые слова: льняная продукция, экологически безопасные товары, свойства, сертификация, персонал, квалификация, качество, конкурентоспособность.

Formulation of the problem in general. Flax, as an agricultural crop, is widely known to mankind since ancient times. Flax production has been widely used in various sectors of the national economy and the life of

the population. At present, the textile industry uses roughly equal amounts of natural materials – cotton, wool, flax and synthetic fibers [4, p. 161 – 167].

Due to the great interest of the society in environmental issues, the first place among the selection of raw materials for fabrics and clothing are just natural materials. The clothes of the future should reflect the problems of ecology, but at the same time, it should be attractive to the person, to be comfortable and to cause positive emotions.

At the beginning of independence in Ukraine, there was a fairly developed and extensive flax industry, producing products that were high in demand with consumers. In the current stagnation period, the linen industry is in complete decline, and flax-based products are rather rare, although the potential for its development is still quite significant, the same issue of the flax industry and the market for linen products is quite relevant [4, p. 161 – 167].

The quality of linen fabric is very relevant today. After all, in view of the growing demand for natural materials, it is very important that the fabric, textile material meets the standards and quality standards. Despite the wide use of linen, flax in Ukraine is in a crisis condition, due to the acute need for raw materials. The main reasons for the shortage of raw materials and linen products can be considered as reduction of sown areas, and decrease in yield and quality of linen products. Reduced fiber yields can be offset by improving its quality. But the quality of flax products produced in Ukraine also has a tendency to decrease. At present, it almost does not meet the requirements of the population and the textile industry. This problem should be approached comprehensively, starting with the technology of harvesting and storage of crops, because especially on the data segments of the full technological chain of obtaining linen fibers irreversible losses occur.

Integration of Ukraine into European space is a strategic reference point for Ukraine's development and requires the adaptation of the domestic economy, its enterprises and firms to European standards, norms and rules, which, accordingly, are marked by serious requirements for personnel of enterprises and organizations. The quality and professional competence of the personnel are important factors that ensure the innovative development and competitiveness of linen products [9, p. 46].

Analysis of recent research and publications. The problems of the effective development of the market for textile products based on linen fibers were studied by many scientists, namely S. Dudukov, T. Kuzmina, who considered the issues of the revival of flax, the scope and competitiveness of flax products. The theoretical and practical issues for evaluating the competencies of staff of firms and organizations and the individual questions of its certification are discussed in the writings of foreign researchers and practitioners: M. Armstrong, P. Drucker, R. Kaplan and D. Norton, D. Kembella, G. Hamela et al. In the works of national scholars R. Baitsara, V. Vasylenko, N. Volkova, O. Amoshi, O. Glukhova, V. Petyukha and others presented a study on the assessment of personnel competencies of enterprises based on the application of certification. They considered the certification of specialists as a factor in improving the quality of products, the goals and objectives of certification of personnel, its importance and benefits for enterprises and workers, the model of job requirements to the competencies of specialists, methods of personnel assessment. It should be acknowledged that in the personnel management system only individual enterprises use the certification method, therefore, it needs further scientific and applied developments and adaptation to modern conditions of management [5, p. 60 – 67; 2, p. 50 – 58].

Selection of previously unsettled parts of the general problem.

At present, with a fairly significant demand for clean, ecological products, the problem remains unresolved, which concerns the quality of environmentally safe textile products based on linen fibers. The urgency of the topic lies in the fact that the personnel – the main driving force of the enterprise, serving as a labor resource and is simultaneously a link between the technical and economic factors of the production process [8, p. 1].

Recently, in the developed countries of the world, the procedures for certification of personnel are becoming increasingly popular. This is primarily due to the actual needs of organizations in highly skilled personnel, whose competence can be confirmed not only by a diploma about education received in an educational institution, but also a certificate which testifies to the person's passing of additional professional training, the presence of her unique and relevant knowledge, skills and abilities. Today, the question of the formation of the system of certification of personnel is more than ever relevant, which is connected with the need to achieve economic and social goals, not only enterprises that produce linen products, but also the state as a whole [4, p. 161 – 167].

The purpose of the article is theoretical research and substantiation of the influence of personnel certification on improving the quality and competitiveness of environmentally sound textile products based on linen fibers.

Presentation of the main research material. Today, at the beginning of the XXI century, among the main priorities of the development of domestic textile production, there is a significant increase in production volumes and expansion of assortment of different purposeful groups of ecologically safe textile materials and products from them. This will allow not only to form, but also to ensure the successful functioning of the relevant segment of the domestic market of eco-safe textiles, which has been developing successfully in more than 20 years in many economically developed countries of the world for more than 20 years. The saturation of this segment of the market with high-quality and competitive groups of textile ecologically safe goods places a number of new tasks in the sphere of textile production and trade of Ukraine, the successful solution of which is possible only within the framework of the inter-sectoral state program with wide involvement for its implementation by specialists of various profiles (ecologists, biologists, chemists, technologists, commodity researchers, marketers, standardizers, etc.).

Since Ukraine has taken the path of economic expansion through world integration, it should not miss the preparations of domestic light industry enterprises in the conditions of competition of international markets of goods, services, capital and labor. The success of this process depends on many factors, and most importantly – the harmonization of national norms, requirements and rules with European and international, in particular in the field of confirmation of competence of staff. The modern management system is the art of making extraordinary decisions, intuition and foresight. Therefore, leading management experts say that now the success of any organization by 95% depends on the extent to which these criteria are met by its employees. Not prepared for a certain work a person can cause significant material damage [4, p. 161 – 167].

At present, the provision of quality and competitiveness of manufactured products or services that are provided is impossible without the establishment of management systems based on the principles of international standards ISO 9000, 14000, 18000, HACCP, TQM. Therefore, the development of such complex systems, their

implementation, ensuring the efficiency of functioning in any sphere, and especially the implementation of certification work, is relevant to the present [10, p. 1].

The urgency of the search and introduction into the production of advanced technologies, modern forms of personnel management, the latest methods of production of linen products at the present stage of development of the natural economy of Ukraine due to the transition of the economy to market relations, high energy intensity, low efficiency, moral and physical wear of equipment, high costs of production.

At each enterprise, the quality of production is influenced by a variety of factors, both internal and external. Internal factors include those related to the ability of an enterprise to produce products of the proper quality, that is, depend on the activity of the enterprise itself. They are numerous, and they should be classified into the following groups: technical, organizational, economic, socio-psychological. Technical factors have a major impact on the quality of products. Therefore, the introduction of new technology and technology, the use of new materials, better quality raw materials – the material basis for the release of competitive products. Organizational factors are related to the improvement of the organization of production and labor, increased production discipline and responsibility for the quality of products, ensuring the culture of production and the appropriate level of personnel qualification, the introduction of quality management system and its certification, and other organizational measures. Economic factors are due to the costs of production and sales, the cost of providing the necessary level of product quality, pricing policy and the system of economic incentives for the production of high-quality products. Socio-psychological factors to a large extent influence the creation of a healthy socio-psychological climate in the team, normal conditions for work, education of personnel in the spirit of devotion and pride in the brand of their enterprise, moral encouragement of employees for a conscientious attitude to work – all these are important components for the release of a competitive products. Sometimes it is difficult to understand what factors are important for solving the problem considered – technical or socio-psychological.

Practice has already convincingly revealed the essential prerequisites for ensuring the quality of products and showed that the main factors of quality are technical, administrative and human factors (Fig. 1).

This is also noted in international standards ISO 9000 [1, p. 1; 11, p. 5]. In other words, we can say that quality assurance requires:

- necessary material base (purchased products and materials, technological and test equipment, measuring instruments, buildings, structures, transport, etc.);
- qualified personnel interested in effective work (human factor);
- deeply thought-out organizational structure and clear management of the enterprise as a whole and quality management – in particular.

Two of these factors – active skilled personnel and the material base – determine the necessary basis for the production of high-quality products. Therefore, these factors can, obviously, be considered the foundation, the basis of quality.

The third necessary factor of quality – organization and management of the enterprise – complements this foundation, allows you to realize the opportunities created by the material base and human factor. Because you can not produce products, having only machines, materials and people. It is necessary to organize work, that is, to create the necessary structures and to establish management.

As practice shows, the first factor from which to begin the solution to the problem is the human factor, and in it – the interest of workers in improving the quality of products. This is explained, first of all, by the obvious understanding that an uninterested employee will not work well on the perfect equipment, and the interested will seek, find and use any opportunity to achieve high quality [8, p. 1].

Only interest, backed by a good material base, is able to become the foundation on which it is possible to improve the quality of products.

As you know, the interest of workers in quality work depends on whether such work contributes to the satisfaction of their individual goals and aspirations. Therefore, the goals and aspirations of workers should be the subject of constant attention of the administration. Without the interest of the workers, the struggle for quality will be doomed to failure, despite the application of the latest technology and the introduction of the most advanced organization of work on quality management. And if they say that advertising – an engine of trade, then the interest can be called the engine of quality.

The staff involved in the work affects the quality of the product, must be competent, have the proper education, training, qualifications and experience.

In today's conditions of socio-economic development, Ukraine pursues a policy of priority orientation for expanding international contacts and economic relations with the western countries of the world, which requires the personnel of enterprises and organizations of high professional qualification level and personal qualities, ie competence, confirmation which is provided by the new technology of staff assessment – certification.

Certification of personnel is an official confirmation of qualification, theoretical and practical training of the person in a particular type of activity. An important proof of the professionalism of professionals is the assessment of their competence by an independent accredited certification body.

In Ukraine, the Ukrainian Quality Association is a professional certification body recognized by the National Accreditation Agency of Ukraine (accreditation certificate No. 60010), since March 29, 2007, it has been appointed by the certification body of the UkrSEPRO System (registration number in the Register Systems UkrSEPRO № UA07.001.034) [6, p. 1]. Certification in accordance with the given system promotes conformity assessment bodies to competent staff, increases the level of knowledge of auditors and a number of other categories of specialists, while the European integration course chosen by Ukraine promotes the recognition of certificates of competence of personnel issued in the UkrSEPRO system on the international level.

Today, OSA UIA has issued more than 4,300 certificates to specialists from Ukraine, Belarus, Italy, Switzerland, Russia, Azerbaijan, Georgia, Kazakhstan, Uzbekistan and other countries [6, p. 1].

Today, such concepts as “human potential” and “human capital” are becoming increasingly relevant. In a situation where business strategies and technologies tend to be a decisive factor in the competition, the factor of the person is on the fore. Foreign companies spend about 20% of their profits on training their employees. The greater their professionalism, which is expressed in knowledge, skills, the greater the likelihood of stable production of high-quality products [1, p. 1; 3, p. 1].

Certainly, the staff need to be developed by investing in its capital, but before making a decision on investing in personnel, management and

business owners would like to know about the level of personnel at the present time and what can be expected in the future.

The constant study of the strengths and weaknesses of the staff, the identification of factors that can positively affect the productivity of work and motivation of employees, will enable enterprises in various sectors of the national economy to get out of a crisis state more quickly. Ukraine needs to move more firmly into the “hard” standards of the world community and harmonize its nomenklatura base with the international one.

The direction of the solution of the issues of professional development and the confirmation of the competence of the personnel is to ensure the training and qualification of specialists in quality management, the development of relevant training programs, the development of fundamental and applied research in quality management.

Personnel certification is the activity of an independent (third party) assessment of the degree of professional training, competence and qualification of certain categories of teams to the established requirements [7, p. 96].

Personnel certification – the establishment of the qualitative characteristics of the personnel (education, level of professional competence) to the requirements of the domestic (international) standards.

It should be noted that certification of personnel does not need to be associated with attestation. The purpose of attestation is to determine the qualifications of an employee in order to verify his correspondence of the position, and the purpose of certification – to establish the level of training, professional knowledge, skills and experience of a specialist to confirm its compliance with the established requirements and determine its ability to properly carry out specific actions in one or another field activities. Attestation is carried out by the employer (the second party), and the server is certified by the certification body (third party).

Certification of the staff does not replace the basic education and does not question it. Intensive development of industry and services every year brings to the specialists new requirements on the level of knowledge of technology, software, regulatory documents. Consequently, there is a need for their periodic certification for compliance with the criteria adopted today. Objective and independent evaluation is provided by certification. Requirements for specialists and the procedure for assessing conformity is

determined not by the state but by all interested parties. Light industry enterprises can not produce products and provide services without staff.

Introduction to the World Trade Organization and the realization of the goal of joining the European Union and other international organizations leads to the expansion of international contacts, the need to harmonize business practices within the European Union and beyond, the needs of specialists, the level qualifications which meets international requirements.

Certification of personnel is one of the rules in force in the WTO and the EU. Independent assessment will allow for internal analysis by the management of the qualifications of workers, training of workers in those areas in which their discrepancy is revealed. Figure 1 shows the main objects of security certification of personnel [12, p. 36 – 44].

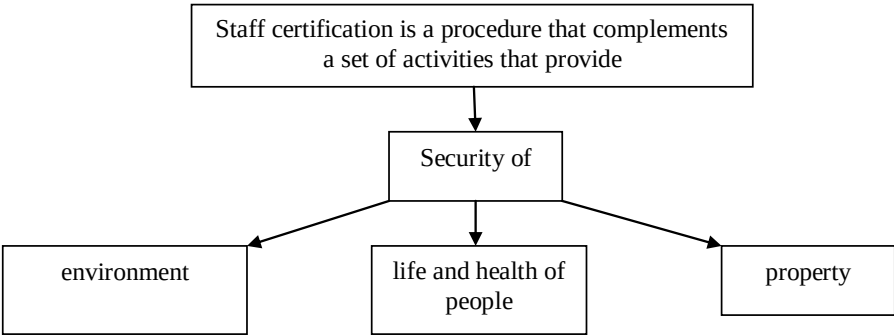

Fig.1 Objects of certification of personnel

Chestnut, linen and woven fabrics are still indispensable in their properties, and the further development of the linen industry in Ukraine is necessary. A country that wants to take its rightful place in the world community must definitely increase the level of professionalism of workers in various sectors of the national economy, and implement international standards where necessary. The certificate of competence of the European sample will be a significant proof of the fulfillment of the requirements of the international standard ISO 9001: 2000 on the competence of the personnel at any stage of development, implementation and improvement of quality management systems. In the end, this will ensure the protection of consumers of certification certificates from incompetent and

unscrupulous “specialists” and will promote the improvement of the quality and competitiveness of domestic products and services.

That is, the certification of the personnel is a significant lever of official confirmation of the quality of labor and an urgent tool for staffing. Therefore, it is necessary to distribute and implement domestic practical experience of personnel certification, which is adapted to the current conditions, and to improve the legal and normative provision of the functioning of the process of servicing specialists in the personnel management system of enterprises and organizations. It is necessary to continue to develop the world experience in evaluating the competencies of the personnel with the application of its certification procedure and to continue its implementation into practical activities, which will increase the innovative potential and competitiveness of Ukrainian enterprises in domestic and international markets of product sales. In addition, for employees, certification is attractive, first and foremost, by contributing to the official confirmation of their high professionalism, the creation of preferences for career development. It should be noted that within the framework of the partnership, Ukraine and Europe have reached the Agreement on Mutual Recognition of Certificates of Conformity of Personnel with the European Accreditation Organization, which committed to promote the recognition of certificates issued by accredited bodies, all users in European countries. The same certificate in the future may also be useful when you are employed abroad.

Conclusions and perspectives of further research. Ukraine has an age-old heritage of growing and processing flax. That is why in this area there are significant prospects for further development and ensuring the elimination of income on the domestic market of products from non-natural fibers.

Thanks to the unique complex of flax properties (hygiene, high strength and ability to absorb moisture, comfort, natural bactericidal properties, etc.), there is a constant demand for its products.

The problem of increasing the competitiveness of domestic textile products at the stage of Ukraine's accession to the World Trade Organization is of particular importance in connection with the possible expansion of markets for supply and supply. This is primarily the product of linen fibers, since it is traditional for production in Ukraine, as well as due to the unique properties of linen fibers.

Ukraine at the present stage of development of the national economy does not fully use its potential for the production of flax production. Each year, the production of flax fiber, and, accordingly, linen fabrics in the territory of the state, is significantly reduced, which respectively indicates the intensification of existing problems in the industry.

The conducted researches have shown that achievement of positive results of obtaining the necessary properties of linen fabrics and wovenworks products is possible with a well-planned work of the person, his skills and skills. Confirmation of high professional qualification level, competence of staff is ensured by new technology of staff assessment – certification. Therefore, it is necessary to distribute and implement the domestic practical experience of personnel certification, which is adapted to the current conditions, and to improve the legal and normative provision of the functioning of the process of servicing specialists in the personnel management system of enterprises and organizations.

Література

1. ISO/IEC 17024:2012 Conformity assessment. General requirements for bodies operating certification of persons [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iso.org/standard/52993.html>
2. Волкова Н. Сертифікація персоналу: нова версія міжнародного стандарту ISO/IEC17024 / Н. Волкова, А. Муллін, Т. Сахно // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2014. – № 4. – С. 50 – 58.
3. Загальні вимоги до органів, що здійснюють сертифікацію персоналу згідно ISO/IEC 17024:2012: Наказ НААУ від 28.12.12 р. № 163-я [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://naau.org.ua/>
4. Кузьміна Т.О. Формування конкурентоспроможного асортименту льоновомісних виробів/ Кузьміна Т.О. – Глухів, 2012. – С. 161 – 167.
5. Мотивація сертифікації працівників у сфері управління персоналом [Електронний ресурс]: В.М. Петюх, Я.Л. Захарченко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика . – 2013. – № 2. – С. 60 – 67. – Режим доступу: <http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi->

bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/stvttp_2013_2_10.pdf

6. Орган сертифікації персоналу Української асоціації якості [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://uaq-pcb.com/index.php/en/>

7. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 р. № 124-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 14. – С.96.

8. Сертификация как действенный инструмент повышения “качества” персонала в современных условиях [Електронний ресурс]: Севастьянова О. В. – Режим доступу: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27376030>

9. Сертифікація персоналу: системний підхід [Електронний ресурс]: Я.Л. Захарченко // Соціально-трудові відносини: теорія та практика . – 2013. – № 2. – с. 46. – Режим доступу: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjGpvm14JPXAhXiJJoKHQcjA4MQzgIINjAC&url=https%3A%2F%2Fscholar.google.com.ua%2Fscholar%3Fum%3D1%26ie%3DUTF-8%26lr%26cites%3D14735997253027662921&usg=AOvVaw07GWq-e5Z6JHAsO7kOy6wM>

10. Сертифікація працівників організацій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pidruchniki.com/82060/menedzhment/sertifikatsiya_pratsivnikiv_organizatsiy

11. Системи управління якістю. Вимоги: ISO 9001:2008, IDT. –[Чинний від 2009-07-22]. – К. : Держспоживстандарт України, 2009. – 5 с.

12. Уніфікація критеріїв компетентності персоналу – запорука еквівалентного характеру сертифікації систем управління [Електронний ресурс]: О. Глухова, К. Карандєєв, Л. Суліма, А. Ходинська // Стандартизація. Сертифікація. Якість. – 2012. – № 1. – С. 36 – 44. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ssia_2012_1_12

1.ISO/IEC 17024:2012 Conformity assessment. General requirements for bodies operating certification of persons [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://www.iso.org/standard/52993.html>

2. Volkova N. Sertyfikaciya personalu: nova versiya mizhnarodnogo standarta ISO/IEC17024 / N. Volkova, A. Mullin, T. Saxno // Standartyzaciya. Sertyfikaciya. Yakist`. – 2014. – # 4. – S. 50 – 58.

3. Zagal`ni vy`mogy` do organiv, shho zdijsnyuyut` sertyfikaciyu personalu zgidno ISO/IEC 17024:2012: Nakaz NAAU vid 28.12.12 r. # 163-ya [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <https://naau.org.ua/>

4. Kuz`mina T.O. Formuvannya konkurentospromozhnogo asorty`mentu l`onovmisny`x vy`robiv/ Kuz`mina T.O. – Gluxiv, 2012. – S. 161 – 167.

5. Moty`vaciya sertyfikaciyi pracivny`kiv u sferi uprav`linnya personalom [Elektronny`j resurs]: V.M. Petyux, Ya.L. Zaxarchenko // Social`no-trudovi vidno`sy`ny`: teoriya ta prakty`ka . – 2013. – # 2. – S. 60 – 67. – Rezhy`m dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis64r_81/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&Z21ID=&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/stvtpp_2013_2_10.pdf

6. Organ sertyfikaciyi personalu Ukrayins`koyi asociaciyi yakosti [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: <http://uaq-pcb.com/index.php/en/>

7. Pro texnichni reglamenti` ta ocinku vidpovidnosti: Zakon Ukrayiny` vid 15.01.2015 r. # 124-VIII // Vidomosti Verhovnoyi Rady` Ukrayiny`. – 2015. – # 14. – S.96.

8. Sertyfykacya kak dejstvennyj y`nstrument povyshenyya “kachestva” personala v sovremennyx uslovy`yax [Elektronny`j resurs]: Sevast`yanova O. V. – Rezhy`m dostupu: <https://elibrary.ru/item.asp?id=27376030>

9. Sertyfikaciya personalu: sy`stemny`j pidxid [Elektronny`j resurs]: Ya.L. Zaxarchenko // Social`no-trudovi vidno`sy`ny`: teoriya ta prakty`ka . – 2013. – # 2. – s. 46. – Rezhy`m dostupu: <https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=3&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjGpvm14JPXAhXiJJoKHQcjA4MQzg>

IINjAC&url=https%3A%2F%2Fscholar.google.com.ua%2Fscholar%3Fum%3D1%26ie%3DUTF-8%26lr%26cites%3D14735997253027662921&usg=AOvVaw07GWq-e5Z6JHAsO7kOy6wM

10. Sertyfikaciya pracivny`kiv organizacij [Elektronny`j resurs]. – Rezhy`m dostupu: http://pidruchniki.com/82060/menedzhment/sertifikatsiya_pratsivnikiv_organiza_tsiy

11. Sy`stemy` upravlinnya yakistyu. Vy`mogy`: ISO 9001:2008, IDT. – [Chy`nny`j vid 2009-07-22]. – K. : Derzhspozhy`vstandart Ukrayiny`, 2009. – 5 s.

12. Unifikaciya kry`teriyiv kompetentnosti personalu – zaporuka ekvivalentnogo xarakteu ser`tyfikaciyi sy`stem upravlinnya [Elektronny`j resurs]: O. Gluxova, K. Karandyeyev, L. Sulima, A. Xody`ns`ka // Standarty`za`ciya. Sertyfikaciya. Yakist`. – 2012. – # 1. – S. 36 – 44. – Rezhy`m dostupu: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ssia_2012_1_12

Рецензент: Кулініч О.А., д.ф.м.н., професор кафедри експертизи товарів та послуг Одеського національного економічного університету

29.09.2017

Каптелян Таисия

ТИПОЛОГИЯ ИННОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ ЛЕСНОГО СЕКТОРА БЕЛАРУСИ В ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОМ КОНТЕКСТЕ

Проведен научный обзор результатов исследований по институциональным аспектам экономических отношений в контексте существующего вектора инноватизации государства. Раскрыты характеристики института лесопользования, влияния их (наряду с другими элементами институциональной среды) на деятельность лесного сектора, его инновационность. Обоснована типология развития в зависимости от экономической координации субъектов (рациональная, когнитивная, когнитивно-рациональная). Представлена авторская периодизация прогрессивных сдвигов в экономическом развитии лесного сектора, базирующаяся на имеющихся достижениях в области науки и технологий, а также на перспективах дальнейших исследований. В дополнение к модели государственного управления предложено формирование многоканальных партнерских отношений, в институциональном аспекте регионально-сетевых образований посредством интеллектуальных групп и договорных (контрактных) условий кластерной среды.

Ключевые слова: инновационное развитие, институциональная среда, лесопользование, институт, экономическая координация, кластерная среда, партнерские отношения, интеллектуальные группы

Каптелян Таїсія

ТИПОЛОГІЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО СЕКТОРА БІЛОРУСІ В ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

Проведений науковий огляд результатів досліджень по інституціональних аспектах економічних стосунків в контексті існуючого вектору інноватизації держави. Розкриті характеристики

інституту лісокористування, впливи їх (разом з іншими елементами інституціонального середовища) на діяльність лісового сектора, його інноваційність. Обґрунтована типологія розвитку залежно від економічної координації суб'єктів (раціональна, когнітивна, когнітивно-раціональна). Представлена авторська періодизація прогресивних зрушень в економічному розвитку лісового сектора, що базується на наявних досягненнях в галузі науки і технологій, а також на перспективах подальших досліджень. На додаток до моделі державного управління запропоновано формування партнерських стосунків в інституціональному аспекті - регіонально-мережевих утворень за допомогою інтелектуальних груп і договірних (контрактних) умов кластерного середовища.

Ключові слова: інноваційний розвиток, інституціональне середовище, лісокористування, інститут, економічна координація, кластерне середовище, партнерські стосунки, інтелектуальні групи

Kashtelyan Taisiya

TYPOLOGY OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE FOREST SECTOR OF BELARUS IN THE INSTITUTIONAL CONTEXT

A scientific review of the results of research on the institutional aspects of the economic relations in the context of the existing state innovation vector has been carried out. The characteristics of the forest management institution, their influence (along with other elements of the institutional environment) on the activities of the forest sector, its innovation are revealed. The typology of development depending on economic coordination of subjects (rational, cognitive, cognitive-rational) is substantiated. The author's periodization of progressive changes in the economic development of the forest sector, based on the available achievements in the field of science and technology, as well as on the prospects for further research, is presented. In addition to the model of public administration, the formation of multi-channel partnerships was proposed, in the institutional aspect regional-network entities through intellectual groups and treaty (consensual, contractual) conditions of the cluster environment.

Keywords: innovative development, institutional environment, competitive environment, forest management, institution, economic coordination, partnerships, cluster environment, intellectual groups

Постановка проблемы. Инновации играют важную роль в экономическом развитии любой страны. Проблемы их появления, актуализации и внедрения в народнохозяйственном комплексе служат предметом профессионального обсуждения белорусских исследователей, что заставляет все больше обращать внимание на зарубежный опыт, включая типологию стратегий и практик.

Первые попытки обобщения различных аспектов проявления инноваций в зарубежных экономических системах принадлежат Й.Шумпетеру, Ф. Котлеру, Г. Ицковицу, Б. Лундваллу, К. Фримену, Б.Твиссу, М. Портеру и др. Отметим также значительный вклад ученых стран Балтии, России, Украины и других стран постсоветского пространства. Среди отечественных ученых-экономистов, можно выделить исследования Н. И. Богдан, Е. С. Ботеновской, Т. С. Вертинской, И. М. Лемешевского, Л. Н. Нехорошевой, В. И. Кудашова, А. Г. Шумилина и др. Применительно к экономике Беларуси ими были обоснованы основные принципы (правила) инновационного функционирования, организационно-экономические основы построения государственной инновационной системы, ее инфраструктурные составляющие. В качестве одного из приоритетных для национальной инновационной системы (НИС) предложен подход, основанный на создании потенциалов устойчивого развития экономики и ее отраслей. Это отвечает требованиям «зеленой экономики», т. е. социально-ориентированной ресурсо- и энергоэффективной системе экономических отношений. В ее основе лежит экологически ответственное поведение населения, хозяйствующих субъектов. Большую роль в данном аспекте играют отрасли, способные обеспечивать сохранение и улучшение среды обитания человека, включая снижение техногенных выбросов, в том числе парниковых газов, сохранение биоразнообразия. Особое значение в развитии указанных направлений деятельности должно придаваться лесному комплексу.

Материалы, содержащие исследования инновационных трендов свидетельствуют о том, что инновации – одно из явлений обеспечивающих: предпосылки выхода на стадию экономического

роста; разнообразие положительных сдвигов в общественном (социальном) развитии. Учеными выделены этапы развития экономической мысли по проблемам инноваций:

1) 1910 – 1930 гг. – формирование фундаментальных основ теории;

2) 1940 – 1970 гг. – развитие и детализация базовых идей;

3) 1975 – 1988 гг. – возникновение теории «прорыва», что связано с освоением и распространением пятого технологического уклада и становлением постиндустриального общества;

4) 1990 г. по настоящее время – этап, связанный с трансформацией мировой и национальных экономик [1, с. 79].

Последний обозначенный период в развитии Беларуси, как и Украины, характеризуется становлением суверенитета и заполнением в собственном национальном «прочтении» институционального «вакуума» решения проблем экономического развития.

С начала нынешнего столетия инновации находятся в системе приоритетов Беларуси. Государственная программа инновационного развития Республики Беларусь на 2006–2010 гг. и Государственная комплексная программа развития регионов, малых и средних городских поселений на 2007–2010 гг. явились теми ключевыми моментами, которые предполагают запуск на институциональном уровне процессов обновления отраслей и регионов. Первым указом Президента Республики Беларусь в 2007 г. было утверждено положение о порядке создания субъектов инновационной инфраструктуры – технопарков, центров трансфера технологий и венчурных организаций. Значительные налоговые льготы созданы для резидентов Парка высоких технологий. Существенным институциональным сдвигом можно считать принятие закона об инновационной деятельности, прочих нормативно-правовых актов, призванных создать благоприятную среду для прогресса.

В понятие «типологии развития» на уровне государства закладывается модель создания НИС [1, с. 78], ее сложные динамические характеристики, креативная ориентированность научно-технологической сферы, степень ее влияния на экономику. Выделяют американскую, японскую, европейскую, англосаксонскую, азиатскую модели и многие другие. В своем прикладном, институциональном значении НИС Беларуси выступает главным образом в качестве

инфраструктуры инновационных процессов, обеспечивающих (через систему организационно-экономических механизмов) прогресс общества и сохранение качества окружающей среды. Инновационное развитие страны изучается и на локальном уровне, в рамках региональных систем, а также на отраслевом.

Типология инновационного развития малых и средних городов Беларуси в зависимости от условий формирования региональных кластеров рассмотрена в [2]. Отраслевые модели развития характеризуются с позиций управления открытыми инновациями, организационно-экономических отношений между участниками процессов диффузии инноваций. Актуальными при этом являются такие особенности хозяйствования, как собственность, мотивация и способ координации. В плоскости указанных характеристик лежит поиск возможностей обновления производств, так как под влиянием ценностных установок институтов управления происходят процессы воспроизводства ресурсов (включая знания).

Во-первых, инспирирование инноваций в экономике связано с правомочиями, анализом мотивов и стимулов к их появлению и распространению, что обуславливается способами экономической координации. Во-вторых, должна иметь место направленность движения, вследствие которой институты изменяются, становятся «генераторами» инновационного поведения.

В типологическом подходе к отраслевому развитию изначально должна лежать система самых близких институциональных связей, имеющихся нормативов и договоренностей. Они подвержены «внутренним трениям», другими словами экономические институты производства и управления не могут быстро заменяться новыми. Это аспект нельзя не учитывать.

Учеными и практиками белорусского общества осознаны экономические законы постоянно возвышающихся потребностей и ограниченности ресурсов, поэтому идеи экологически ориентированного развития уже получили широкое распространение [3]. Институциональные преобразования лесных отношений в рамках НИС требуют определения типологии развития с целью обеспечения не только экологических норм и правил, но и смелых решений по стимулированию процессов конкуренции и реструктуризации отраслей, получения положительных эффектов от организационной

роли государства в экономике.

Рассматривая лесное хозяйство в системе формирования объектов инновационного развития целесообразно отметить работу коллектива авторов под руководством профессора А. В. Неверова [3], в которой достаточно рельефно отображаются как осязаемые, так и неосязаемые экономические блага, предоставляемые лесами. В монографии раскрыты теоретические основы формирования цепочки ценностей в системе лесохозяйственного подкомплекса, дано понимание институционализации лесного управления. Модели преобразований отечественного лесного хозяйства в соответствии с изученным зарубежным опытом (включая разработки украинского ученого И. М. Синякевича и др.) и отечественными исследованиями содержат контуры совершенствования имеющихся структур, дают представление о том, каковы должны быть источники финансирования лесохозяйственных работ. В тоже время вопрос о том, как сформировать целостную систему институтов, власти и бизнеса, приводящих не только к правильному лесному хозяйству, а инновационной экономике лесного сектора Беларуси остается открытым.

Анализ публикаций. Теперь уже достаточно большое число исследователей, вовлеченных в процессы изучения инноваций, признают значимость концепции институтов в ретро- и перспективах развития Беларуси. Из зарубежной и отечественной экономической литературы можно почерпнуть богатый материал для осмысления понятия «институциональная среда». Ее определяют как многоуровневую систему формальных и неформальных правил, обладающую характеристиками неравновесности, неполноты, сложности, нестабильности и фрагментарности. А. Е. Шаститко выделяет также институциональные соглашения, которые обуславливают кооперацию и конкуренцию экономических агентов [4]. Они играют существенную роль в системах отраслевых формирований лесного комплекса – лесохозяйственного и лесопромышленного. Чтобы рассмотреть процессы инноватизации, требуется учитывать широкую «гамму» финансовых, производственных, информационных, коммуникационных и других отношений.

Институциональная среда – это совокупность политических, социальных и юридических правил, образующих фундамент для производства, обмена и распределения благ в обществе [1, с. 84]. Для

того, чтобы изменения институциональной среды инициировали инновационную деятельность, недостаточно планомерно осуществлять государственную инновационную политику, действия экономических агентов должны быть обусловлены логикой внутренних экономических мотивов, сформированными внутри национальных систем ценностями и культурой общества. Таким образом, институциональная среда подвержена изменениям под влиянием источников и факторов государственной системы управления нововведениями, а, с другой стороны, она выступает как «отражение» действия в экономической системе организационно-управленческой мысли в сферах генерации знаний, интеллектуального капитала, инноваций и др.

Рассматривая институциональную среду в качестве воспроизводящей все новое и передовое, ученые выделяют элементы, подсистемы, «правила игры» (институты), влияющие на способности инспирирования и производительного использования инновационного потенциала (включая монетарное обеспечение). В качестве ключевого элемента социально-экономической среды В. И. Кудашевым отмечена «инновационная восприимчивость» субъектов [5]. Особый интерес в последнее время вызывают и альтернативные формы организации экономической деятельности как институциональные «проводники» эффективности и исследовательских возможностей [2].

Горизонтальные и вертикальные связи экономических агентов складываются под влиянием мотивационных факторов. Имеются мотивы, которые подталкивают к работе с определенными субъектами. Одни из них носят так называемый «рутинный» характер (на уровне уже организованного экономического агента – это традиционные поставщики и потребители), а другие – могут быть связаны с рискованными (инновационными) поведенческими паттернами. Если рассматривать инновации как источники добавленной стоимости, то мотивы инновационного развития производителей благ и услуг – это разновидности финансовых мотивов.

Институциональный экономический анализ призван дать так называемое информационное отображение истоков инновационного поведения. Так, А. Н. Олейником отмечено, что типология инноваций должна опираться «на теорию общественного выбора ... на противопоставление частных и общественных благ» [7, с. 389].

Указанным автором выделено три типа инноваций, которые имеют черты частного, «клубного» и общественного блага. Этот подход связан с процессами персонификации прав и дальнейшей коммерциализации интеллектуальной собственности. Он представляет безусловный интерес. Для формирования действенных систем мотиваций, движущих сил национального экономического развития следовало бы обозначенные аспекты дополнить инструментарием инновационных практик, способами так называемой «массовой» вовлеченности населения в сферу гарантий государства относительно творческого труда (креативности) и на этой основе конкурентоспособной бизнес-активности. Все это находится под влиянием поведенческих паттернов формирующихся институтов принятия управленческих решений.

Значительный вклад в разработку типологического подхода к инновационному развитию стран постсоветского пространства внесли ученые-экономисты Украины. Так, М.И. Зверяков, в связи с переходом к рынку констатирует возникновение новой системы поведения и мотивации экономических субъектов [8, с. 333], а проблему невысокой результативности в отношении инноваций связывает с тем, что «возможности ... базируются на ... финансовых ресурсах государства, широком общественном признании необходимости инновационного поворота в развитии» [8, с. 336]. Ученым предложено опираться на собственную национальную схему индустриального развития.

Институциональный анализ позволил выделить контрактацию в качестве одного из ключевых понятий экономического поведения. В типологии «контрактного» и «эксплуататорского» [7, с. 355–358] государства признаками выступают цели, задачи, средства (использование монополии на насилие), механизмы решения проблемы «принципала-агента» и др. Инновации в бизнес-активности обуславливаются различными социально-экономическими факторами, а осуществляются непосредственно при помощи экономической координации (менеджмента знаний в частности [8, с. 169]), инновационных затрат, стимулирующих контрактов).

В контексте рассматриваемого подхода в качестве типологического признака инновационного развития отраслей целесообразно заложить экономическую координацию, включающую

институты мотивации экономической деятельности, что открывает область анализа появления сферы генерирования и превращения знаний в идеи и действия (осуществление инновационных затрат в рамках организационных структур).

Цель статьи заключается в выявлении типологии инновационного развития лесного сектора Беларуси с позиций институционального подхода, включающего области теории прав, контрактов.

Изложение основного материала и научные результаты. Исходя из теории прав собственности, субъектов лесного комплекса можно разделить по двум типам институциональной среды. Один связан с функционированием общественного сектора (лесного хозяйства), второй – с промышленным бизнесом, основанным на переработке лесосырья (древесного в частности). Следует отметить, что в лесном комплексе Беларуси, в рамках этих двух направлений существуют проблемы переключения экономического института лесопользования в русло координации через рынок в направлении эффективной реализации стратегии гармонизации отношений социального и промышленного секторов. Институциональным воплощением данной проблемы является и относительно недавнее решение о переводе лесхозов в систему Министерства лесного хозяйства (которые с 2006 г. были организационной частью промышленного концерна «Беллесбумпром»), что официально объясняется недостаточным уровнем контроля за наличием средств противопожарной охраны лесов в концерне.

Лесной сектор Беларуси в своем современном институциональном оформлении отстает от потребностей динамично развивающейся рыночной, инновационной экономики. Поведение лесфондодержателей Беларуси ограничено рамками когнитивной модели развития (основанной на экологическом сознании, в основе которой – человек экологический [3, с. 35])). В осознанных действиях персонала доминирует концентрация внимания на вопросах защиты, охраны лесов, лесокультурной и другой деятельности, обусловленной статусом государственных учреждений, тем, что государство на лесных территориях выполняет функции собственника и контрольные. Промышленные агенты концерна (потребители древесного сырья), координируемые с помощью кредитов белорусскими банками, в

современных условиях пытаются завершить начатые инновационные проекты по модернизации производств. Рациональная модель деятельности этих субъектов заключается в обычном стремлении обеспечить безубыточную работу. Указанная бизнес-группа, также включив финансы государства в систему развития, предполагает, что процессы лесовоспроизводства полностью обеспечиваются лесопользователями (за счет бюджетных средств). При этом процессы заготовки сырья в рамках «своих» институциональных единиц осуществляют согласно требованиям существующих современных стандартов.

Историческое становление и неоднозначность института лесопользования и его эколого-экономической эффективности в рамках комплексных лесных предприятий описывается в работе И. Л. Богомоллова, датированной 2004 г. [9]. Лесную политику советского периода автор представляет как «победу» сторонников сохранения устаревшей системы управления лесами на базе лесхозов, несмотря на то, что проведенные эксперименты по переводу на хозяйственный расчет субъектов лесного хозяйства были успешными. Они (экспериментальные исследования) показали, что определенный уровень хозяйствования (заготовки древесины) должен иметь место в учреждениях для обеспечения воспроизводства ресурсов лесного хозяйства. Позже, в 2006 г. Л. А. Винокуровой применительно к хозяйственной практике России были разработаны проектные макеты реструктуризации управления лесохозяйственной деятельностью и оценена их эффективность [10]. Институциональные сдвиги в отрасли «лесное хозяйство» обосновываются развитием институтов управления, детерминирующих мотивацию многоцелевой, комплексной эффективной экономической деятельности (лесохозяйственного производства, лесозаготовок и переработки) в рамках самоокупаемых и самофинансируемых хозяйств.

В Беларуси сохраняется инерционный характер развития института лесопользования. Институциональные соглашения относительно инноватизации института лесопользования страдают из-за формального несовпадения экономических интересов по поводу экспорта сырья, и предстоящий указ Президента о полном запрете его вывоза за пределы государства эту ситуацию может усугубить (по причине неплатежей переработчиков). В рамках исследованных

субъектов (структуры Министерства лесного хозяйства, концерна «Беллесбумпром») обнаруживаются элементы отсутствия предпосылок для сочетаемости акционерных и других механизмов интеграции [6, с. 23] и общей цели – инновационного развития лесного сектора как единого целого. Ключевой проблемой является такое построение института лесопользования, которое можно связать с многоцелевым и комплексным характером [3, с. 209], но нельзя назвать способным к кооперации ради конкуренции товаров с высокой долей добавленной стоимости на мировом рынке. Поведение лесохозяйственных и лесопромышленных субъектов наделено свойствами «закрытых» инновационных возможностей. Ограниченность когнитивной и рациональной моделей обусловлена вертикальным оппортунизмом и узкоэкономическими интересами. Немаловажную роль играет здесь государство, которое через транзакционный сектор влияет на монетарное обеспечение инновационных затрат.

В социально-экономическом развитии лесного сектора устойчивость производства и потребления лесных товаров зависит от соглашений, обеспечивающих непрерывность хозяйствования, экономическую безопасность и устойчивость. По мнению Р. Н. Лысюк кластерный подход является той организационно-экономической инновацией, которая может реализовать потенциал отечественных лесных отраслей [11, с. 44]. Не отвергая данной позиции, дополним, что следует учитывать обозначенные институциональные состояния функционирования отраслей отечественного лесного комплекса.

Опираясь на примеры построения успешных лесных кластеров, следует упомянуть одну из конкурентных стратегий, заключающуюся в создании цепочек ценностей [12, с. 103] лесных товаров и услуг в условиях особой социально-экономической (институциональной) среды. Для обеспечения инновационного развития лесного хозяйства в развитых странах учитываются имеющиеся технологические аспекты хозяйствования. В Бразилии был налажен экспорт целлюлозы с помощью плантационного выращивания быстрорастущей ели. Это позволило обеспечить низкую себестоимость целлюлозы и ее конкурентоспособность на мировых рынках. А в Канаде в свое время построенные целлюлозно-бумажные и деревообрабатывающие комбинаты за счет средств госбюджета были переданы частному бизнесу в долгосрочную аренду

(управление) при условии, что одновременно с этим будет взят в аренду (концессию) лесопромышленный комплекс.

Когнитивная модель развития лесного хозяйства (выделенная нами по признаку экономической координации) в условиях национальных экономик стран Балтии уступила первенство когнитивно-рациональной. Доказательством этому является имеющаяся средовая «свертка» в рамках лесных хозяйств, благоприятствование со стороны государства самостоятельному и самофинансируемому развитию отрасли. В Латвии для единственной госкорпорации по продаже древесного сырья, отделенной от государственного управленческого учреждения, установлен такой объем фиксированного платежа из прибыли (т. е. налога), который можно считать исключением, «поскольку такового не существует ни для одного другого государственного предприятия» [13]. В целом, как свидетельствует этот опыт, институции норм поведения для самостоятельных субъектов (лесоснабжающих, выполняющих одновременно весь комплекс лесохозяйственных работ) позволяют увеличивать доходы не за счет увеличения объемов рубок (на пятилетний период установлен предел – до 75% объема древесины получают по главному пользованию), а за счет эффективности продаж, выстроенных совместно с внутренними потребителями финансовых стратегий, экспорта.

В научных кругах и среди специалистов практики Беларуси до сих пор нет единства мнений о том, как должны выглядеть институциональные предпосылки инновационного развития на основе лесных кластеров. Методологические подходы по данному вопросу, на наш взгляд, достаточно полно отобразили ученые Украины [14]. Ими обозначается роль особой, так называемой кластерной среды, которая формируется на основе трех составляющих, власти, институтов и бизнеса – центрального ядра такого рода среды. В качестве факторов, препятствующих на пути создания и функционирования кластеров, выдвигаются отсутствие интереса к глубокой переработке древесного сырья, невозможность выделения лидера (носителя интереса), рейдерство (в котором заложена структура антиобщественного интереса), несовершенство законодательства (отсутствием рамочных условий справедливого распределения ресурсов и др.).

Реформирование белорусских лесных отношений в течение последнего десятилетия касалось не только лесопользования (решались главным образом вопросы доступа к древесным ресурсам), но и важного направления инновационного развития – модернизации лесной промышленности. Само появление системы мер по поддержке инновационной деятельности в Беларуси – положительный факт. На сегодняшний день мы можем констатировать, что имеется «адресная» модель создания новых производств. В соответствии с Государственной программой на 2011–2015 гг. запланированы и реализуются проекты по организации производств древесно-волоконистых, древесно-стружечных и ламинированных плит по новым технологиям. Организовано современное деревообрабатывающее производство в г. Мозыре, осваивается выпуск принципиально нового вида продукции. Однако надо отметить, что в масштабах страны в период 2012–2015 гг. допущено снижение показателя ресурсоотдачи в сопоставимых ценах на 2% при росте заготовленного сырья почти на 20% (табл. 1).

Таблица 1

Показатели лесопользования Беларуси

Показатели	2010	2012	2014	2015	2015 к 2012
Обработка древесины и производство изделий из дерева в сопоставимых ценах, млрд. руб.	2327,7	6270,8	6678,4	6296,5	2,7
Заготовлено ликвидной древесины, тыс. м. куб.	15472,6	18059,1	19549,6	18472,5	1,19
Ресурсоотдача с 1 м. куб., млн. руб.	0,150	0,347	0,342	0,341	0,98

Анализируя взгляды украинских ученых на отраслевые конкурентные стратегии [12, с. 104], отметим, что взаимодействие субъектов лесного хозяйства и лесопромышленного комплекса в системе создания цепочек ценностей также является перспективным направлением. Как поставщику древесного сырья требуется иметь представление о том, какие ценности производятся из поставляемых ресурсов, так и наоборот, потребитель ресурсов должен иметь представление о том, какие ценности производятся поставщиком. Коммуникации – это важные моменты в системе создания цепочек ценностей, для их воплощения в практике лесопользования Беларуси требуется пересмотр внутренней организации поведенческих

паттернов субъектов. Недостаточно иметь концепцию «приглашений» в сферу инновационного развития со стороны государства. Продуманный подход к использованию древесных и недревесных ресурсов в рамках указанной конкурентной стратегии на основе менеджмента знаний с учетом интересов смежных отраслей и окружающей среды нужен для того, чтобы преодолеть сложившуюся фрагментарность инновационных процессов.

Для понимания перспектив инновационного развития лесного сектора рассмотрим периоды технологических изменений, обуславливающие определенные сдвиги в реализации социально-экономических функций (рис. 1).

В истории инновационного развития лесных отраслей выделяются следующие этапы. Первым этапом является временной период, когда доминирующим ресурсом была древесина. Второй этап, основанный на многоцелевом использовании лесов, обозначился со второй половины 20 века, он связан с концептом эколого-экономической эффективности лесного комплекса. Н. А. Моисеевым обозначено, что «начало второго этапа многоцелевого использования лесов проявляется с того момента, когда другие, недревесные продукты и услуги (полезности) леса существенно сказываются на объеме и товарной структуре изымаемого в процессе заготовки древесного ресурса. В последних прогнозах, разработанных ФАО ООН, было отмечено, что первые прогнозы в отношении древесного ресурса были слишком оптимистичными и недооценивали ограничивающего влияния многоцелевого использования лесов» [15, с. 67]. Становление института многоцелевого лесопользования связывается с тем, что потребности в древесных ресурсах растут, но требуется постоянно прослеживать «динамику требований к выращиванию древесины со стороны главных отраслей-потребителей с учетом ограничивающих факторов» [15, с. 68].

Третий этап представляет собой инновационные практики в рамках парадигмы цифровизации, институтов социальной ответственности хозяйствования (устойчивого лесопользования в частности), изменения энергетической базы жизнедеятельности человека и биоэкономики. Так как в суммарной биомассе суши преобладает биомасса древесных сообществ, цель лесного комплекса – «вклинивание» в систему возобновляемых источников энергии (ВИЭ).

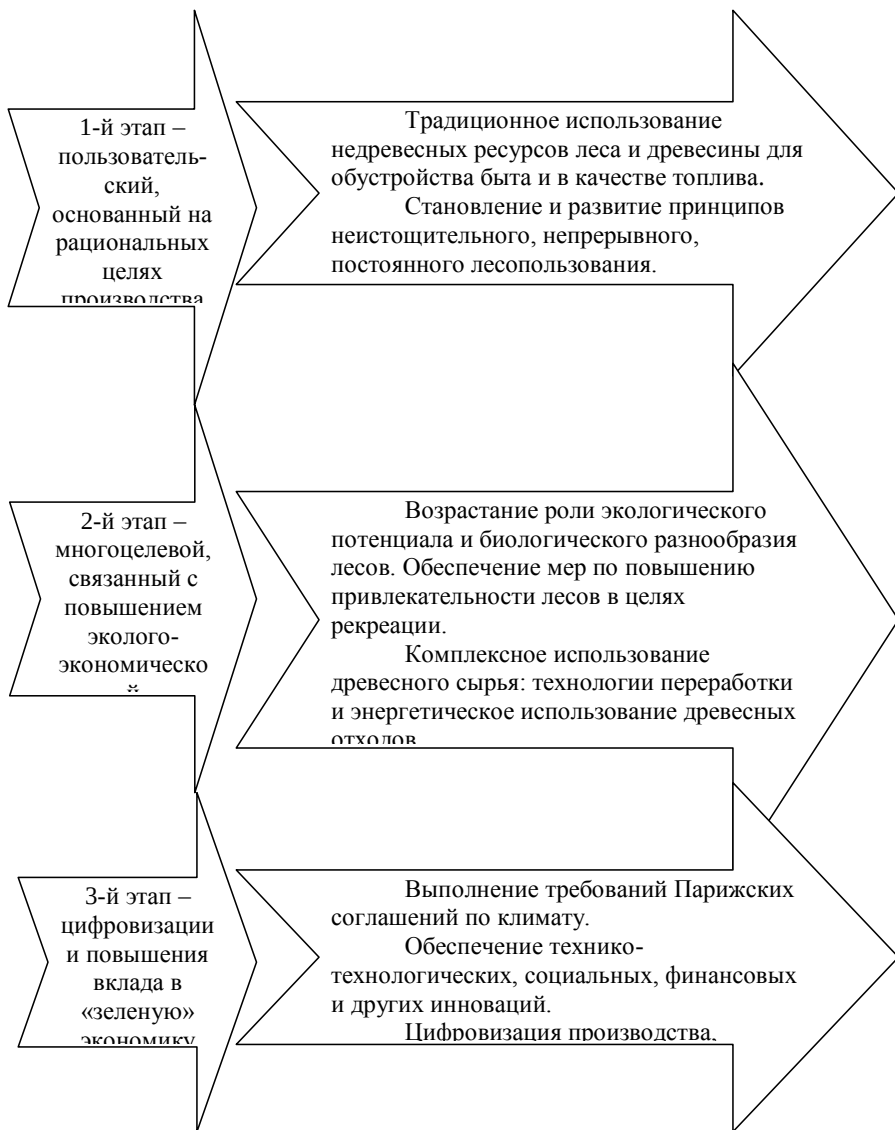

Рис. 1. Периодизация прогрессивных сдвигов в экономическом развитии лесного сектора

Идя в направлении освоения для собственных нужд все большего количества энергии, человечество не откажется от материальных благ, обеспечивающих и существенно преобразующих его жизнедеятельность. Освоение экономически и экологически доступных лесных ресурсов с учетом сохранения биоразнообразия и выполнения требований добровольной лесной сертификации, повышение эффективности переработки древесины, диверсификация товарной структуры продукции деревообработки и комплексного использования сырья – основные моменты, на которых следует сконцентрировать внимание для обеспечения устойчивой деятельности предприятий.

Применительно к третьему этапу в Беларуси сформированы институты устойчивого лесопользования, решаются проблемы и ограничения развития лесозаготовительного производства, имеется задел по энергетическому использованию древесных отходов, начинают распространяться процессы цифровизации. Однако курс, взятый в 2005-2009 гг., на модернизацию деревообрабатывающих производств перешел в стадию «затухания». Создание новых производств на базе отраслевых программ имеет недостатки, связанные с претензиями банков по возврату кредитов. Финансирование госпрограмм ограничено и не содержит прорывных научных исследований и опытно-конструкторских работ (НИОКР).

Инновационное развитие опирается, как правило, на политику правительства, на конкурентные стратегии компаний и их объединений, на отраслевые специфические активы и функции (менеджмент знаний в частности). Формирование национальной концепции инновационного развития лесного сектора в Беларуси имеет незавершенный характер. Главная задача – не утрачивать, приумножать социальную составляющую институциональных сдвигов (воспроизводить и накапливать социальный капитал).

По содержательному признаку инновации включают: 1) технику и технологии индустриального периода и постиндустриального периодов (выделено по критерию новизны); 2) социальные инновации (выделено по критериям складывающихся потребительских институтов, ролевых характеристик общественных отношений). Во многих странах мира социальные инновации интерпретируются в качестве мер осуществления социальной

политики. В качестве первых мероприятий или инновационных практик можно назвать профсоюзное движение. Социальные инновации можно назвать формой новых общественных отношений, которые предполагают прогрессирование не только в плане генерации материальных благ, но и неосязаемых объектов, например, порядка на улицах, во дворах, на дачах и в лесу. Авторы работы по социальным инновациям В. М. Шаймарданова и Н. В. Губина отмечают, что такое инноваторство включает социальную ответственность бизнеса, государственно-частное партнерство и др. «Существуют различные определения социальных инноваций, но все определения имеют один общий пункт: взаимодействие с целью достижения устойчивого общества» [16]. Теоретическое объяснение появления социальных инноваций, на наш взгляд, складывается из имеющихся форм общественного прогресса – социально-экологического и организационно-экономического. Они включают на наш взгляд партнерские отношения (в направлениях акционеров и инвесторов, партнеров-дистрибьюторов, поставщиков и потребителей и др.); особую социальную ответственность за трудовой коллектив и его пенсионное обеспечение; экологические преобразования (рис. 2).

В современных условиях институциональных преобразований важны как сокращение отходов, вторичная переработка ресурсов, утилизация отходов, так и возрастание роли лесов в системе природопользования. Тенденции перехода на четвертый этап инноваций должны сопровождаться усилением природоохранных, оздоровительных и рекреационных функций лесов. К сожалению, современный период развития свидетельствует об увеличении выбросов парниковых газов, а также о снижении уровня их абсорбции (поглощения) (табл. 2). Инновации охраны окружающей среды должны приобретать все большее значение, так как касаются здоровья людей и мира других живых существ. Экология, химия, фармакология, медицина и другие области знаний призваны способствовать защите глобального биологического многообразия.

Приоритетность организационных элементов и экономических факторов вызывает необходимость формирования инновационных моделей ведения лесного хозяйства и лесопромышленного бизнеса, инструментарий которых позволит получить технические и другие решения, соединив их с экономическими результатами. В отношении

лесного хозяйства выделяют интенсивную и экстенсивную модели лесопользования. Как свидетельствуют исследования ученых по 37 сценариям на модельной территории, возможен подбор вариантов ведения лесного хозяйства в соответствии с принципами «интенсивного лесопользования и высокой экономической эффективности» [17, с. 10].

Рис. 2. Функциональные формы социальных инноваций

Инновационное лесное хозяйство – это успешно работающая отрасль, создающая и постоянно поддерживающая базис для многоцелевого использования лесов, включая выполнение широкого спектра функций экологического, рекреационного и другого назначения. Развитие в системном единстве с деревообрабатывающими, целлюлозно-бумажными и другими перерабатывающими предприятиями предполагает принятие в качестве отправной точки социо-экономико-технологических изменений мотивов глубокой переработки древесины и инвестиционной

кластеризации [18, с. 44]. Это требует преодоления инерционности во внутренней среде, в системе близких институциональных связей.

Таблица 2

Выбросы парниковых газов Беларуси, миллионов тонн CO₂ –
эквивалента в год

Виды экономической деятельности	2005	2007	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Промышленные процессы и использование продуктов	4,1	4,6	4,7	4,9	4,9	5,0	5,2	5,5
Сельское хозяйство	20,5	20,8	22,0	21,8	22,4	22,4	22,1	22,0
Землепользование, изменение землепользования и лесное хозяйство	- 20,2	- 20,9	- 23,9	- 25,0	- 22,9	- 17,1	- 21,7	- 15,6

Способ сетевой организации бизнес-групп для осуществления инновационного поворота в экономике предложен был Ю. П. Морозовым в 2000 г. [19]. «Создание более гибкой и комплексной системы менеджмента инновационными процессами – нового экономического механизма, ориентированного на разработку перспективной продукции и технологии, перестройку организационных структур и функций менеджмента, а также стиля менеджмента, – стимулирует создание и внедрение инноваций, обеспечивает сквозной менеджмент инновационным процессом от возникновения идеи до ее реализации» [19, с. 20]. Объясняя организацию такого механизма, указанный автор видит взаимодействие рассредоточенных по разным уровням иерархии инновационных подсистем. По своему организационному оформлению – это сетевая корпоративная модель инновационного развития.

На наш взгляд, создание сетевых образований должно сочетаться с иницилируемой государством отраслевой моделью управления инновациями. Сетевые формы в лесном комплексе включают разнообразие связей на основе корпоративного территориального интереса, генерация инноваций предполагает как «отпачковывание» мелких коллективов от существующих объединений в качестве субъектов малого инновационного предпринимательства, так и поиск их в столице и регионах. Но, как справедливо отметила Л. М. Гейко, из-за отсутствия нормативного определения понятия «кластер», комплекса разработанных подходов к формированию кластерных инициатив и по другим причинам существуют «закостенелые» экономические институты, не восприимчивые

к нововведениям. Эколого-ориентированные объединения на базе лесхозов (имеется в виду Министерство лесного хозяйства) представляет собой региональную систему «жестких» связей, зависящих от бюджетного финансирования экологических мероприятий. Путь, основанный на формировании эффективно работающих интеллектуальных групп и их институционального оформления, включает слабые связи, но является базовым для инициализации нововведений.

В целом, инновационное развитие лесного сектора зависит от условий кластерной среды, включающих: 1) оценку текущего состояния располагаемого инновационно-инвестиционного, технологического и экологического потенциалов; 2) оценку перспективных мировых инновационных тенденций для своевременного их учета в прогнозах, стратегиях и программах, формирования перспективных целей и стратегий научно-технологического развития и общественного в целом; 3) формирование мер по инновационно-институциональному изменению с целью инспирирования новой техники, технологий, социальных инноваций; 4) реализацию перспективных конкурентных стратегий, организационно-управленческих решений на базе отраслевых и межотраслевых систем менеджмента знаний, инновационно-инвестиционной кластеризации.

Выводы и перспективы дальнейших исследований. В Беларуси еще далеко не созданы институциональные условия эффективного развития лесных экономических отношений, что отодвигает указанный сектор назад и не позволяет ему стать «флагманом» устойчивого инновационного развития. Создаваемые и поддерживаемые государством институты мотивации экономической деятельности не дают желаемых результатов, обнаруживается низкая восприимчивость к нововведениям.

Институт лесопользования Беларуси сочетает централизацию лесохозяйственного комплекса в рамках Министерства лесного хозяйства, других лесфондодержателей, самостоятельность частных субъектов, бизнес-группы в виде концерна, в котором делегированы властные полномочия по инновационному развитию отраслевому руководству. Современный этап инноватизации с позиций институционального подхода находится под влиянием некомплементарности двух экономико-координационных моделей развития: когнитивной и рациональной.

Альтернативная для лесного сектора Беларуси когнитивно-рациональная модель инновационного развития должна отличаться грамотным и обоснованным применением организационно-экономических форм и механизмов, учитывающих приоритетность стратегии создания цепочки ценностей. Реформирование системы лесных отношений в сторону повышения вклада лесного сектора в «зеленую» экономику на основе гибридизации организационных форм является перспективным решением проблем инноватизации. Следует изучить способы консолидации компаний в рамках «жестко» и «мягко» контролируемых государством субъектов, обосновать ориентиры и конкретные функциональные формы социальных инноваций. Предстоит создать систему нормативно-правового обеспечения и, самое главное, сформировать мотивы многоканальных партнерских взаимодействий.

Литература

1. Экономическая история: взгляд из XXI века. Институциональные исследования теории и практики хозяйственной жизни: монография / под ред. И. И. Шапкина и Н. О. Воскресенской. – М: Вузовский учебник Инфра, 2017. – 288 с.
2. Инновационное развитие регионов Беларуси и Украины на основе кластерной сетевой формы / Н. Г. Берченко [и др.]; науч. ред.: В. П. Соловьев, Т. С. Вертинская; Нац. Акад. Наук Беларуси, Институт экономики. – Минск: Беларуская навука, 2015. – 391 с.
3. Лесное управление : монография / Александр Васильевич Неверов [и др.]; под общ. ред. А. В. Неверова. – Минск: Пачатковая школа, 2014. – 400 с.
4. Шашитко А.Е. Институциональная среда хозяйствования в России: основные характеристики / А.Е.Шашитко. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/data/834/685/1219/028Shashitko.pdf>
5. Кудашев В.И. Организационно-экономический механизм управления научно-техническими нововведениями в процессе развития рыночных отношений / В.И. Кудашов. – Автореферат на соискание учен. степ. д. э. н. по спец. 08.00.05. - Мн: БГПА, 1998.-40 с.

6. Авдашева С.Б. Акционерные и неимущественные механизмы интеграции в российских бизнес-группах / С. Б. Авдашева, В. Е. Дементьев // Российский экономический журнал. – №1. – 2000. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.cemi.rssi.ru/publication/e-publishing/dementiev/old/demen.htm>
7. Зверяков М. І. Інноваційний розвиток в умовах трансформації та кризи економіки // Вісник соціально-економічних досліджень. – №37. – 2009. – С. 333-338. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/2009/vsed_37-2009.pdf
8. Балашов О.В. Організація менеджменту знань у корпорації // Вісник соціально-економічних досліджень / О.В. Балашов, С.М.Ступак. – №37. – 2009. – С. 169-176. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/2009/vsed_37-2009.pdf
9. Богомолов И.Л. Экономическая оценка условия хозяйственного управления лесным фондом на базе государственных коммерческих организаций (на примере Московской области) / И.Л.Богомолов. Автореферат и диссертация на соискание учен. степ. к. э. н. по спец. 08.00.05. – М., 2004. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://economy-lib.com/ekonomicheskaya-otsenka-usloviy-hozyaystvennogo-upravleniya-lesnym-fondom-na-baze-gosudarstvennyh-kommercheskih-organizat>
10. Винокурова Ю. А. Реструктуризация управления лесохозяйственной деятельностью / Ю. А. Винокурова. Автореферат и диссертация на соискание учен. степ. к. э. н. по спец. 08.00.05. Йошкар-Ола, 2006. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://economy-lib.com/restrukturizatsiya-upravleniya-lesohozyaystvennoy-deyatelnostyu>
11. Рылюк И.В. Инновационная доминанта повышения конкурентоспособности лесного комплекса Республики Беларусь / И.В. Рылюк // Вестник Полоцкого государственного университета. Сер. D, Экономические и юридические науки: научно-теоретический журнал. – Новополоцк: ПГУ, 2012. – №13. – С. 39-44. Серия/номер: Серия D, Экономические и юридические науки. – № 13. – 2012. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://elib.psu.by:8080/handle/123456789/348>
12. Кузнецова І.О. Сучасні концепції формування конкурентних стратегій підприємств / І. О. Кузнецова, Т. Б. Кубликова

// Науковий вісник ОНЕУ. – №5 (247). – 2016. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/>

13. Институциональные преобразования в управлении лесами. Опыт стран с переходной экономикой: проблемы и решения. Материалы семинара (Москва, Россия. 25 февраля 2003 г.). – М.: Издательство «Алекс», 2003. – 178 с.

14. Кластерний підхід і кластерний аналіз у лісовому секторі: конспект лекцій / О.А. Кійко, М.М. Якуба, І.Г. Фойтович, О.Р.Прококопович. За заг. ред. О. А. Кійка. – Івано-Франківськ: Фоліант, 2010. – 268 с.

15. Моисеев, Н. А. Воспроизводство лесных ресурсов: (вопросы экономики, планирования и организации) / Н. А. Моисеев. – М.: Лесн. Промышленность, 1980. – 264 с.

16. Шаймарданова В.М. Социальные инновации: история зарождения и современный опыт [Электронный ресурс] / В.М.Шаймарданова, Н.В. Губина. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.scienceforum.ru/2015/831/8921>

17. Труды Санкт-Петербургского НИИ лесного хозяйства. – СПб, 2011. – Вып. 1(24). – Ч. 1. – 267 с.

18. Гейко Л. М. Інвестиційний клімат міста Одеса та шляхи його покращення // Науковий вісник ОНЕУ. – №1–2 (243–244). – 2017. – С. 32–44. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/>

19. Морозов Ю. П. Инновационный менеджмент: учеб. пособие для вузов / Ю. П. Морозов. – М.: ЮНИТИ-ДАНА. – 2000. – 446 с.

1. Экономычeskaya ystoryya: vz-hlyad yz XXI veka. Ynstytutsyonal'nye yssledovanyya teoryy y praktyky khozyaystvennoy zhyzny: monohrafiya / pod red. Y. Y. Shapkyna y N. O. Voskresenskoey. – M: Vuzovkyy uchebnyk Ynfra, 2017. – 288 s.

2. Ynnovatsyonnoe razvytye rehyonov Belarusy y Ukrainy na osnove klasternoy setevoy formy / N. H. Berchenko [y dr.]; nauch. red.: V. P. Solov'ev, T. S. Vertynskaya; Nats. Akad. Nauk Belarusy, Ynstytut ekonomyky. – Mynsk: Belaruskaya navuka, 2015. – 391 s.

3. Lesnoe upravlenye : monohrafiya / Aleksandr Vasyl'evych Neverov [y dr.]; pod obshch. red. A. V. Neverova. – Mynsk: Pachatkovaya

shkola, 2014. – 400 s.

4. Shastytko A.E. Ynstytutsyonal'naya sreda khozyaystvovaniya v Rossyy: osnovnyye kharakterystyky / A.E.Shastytko. [Электронный ресурс] – Rezhym dostupa: <http://ecsocman.hse.ru/data/834/685/1219/028Shastitko.pdf>

5. Kudashev V.Y. Orhanyzatsyonno-ekonomycheskiy mekhanizm upravleniya nauchno-tekhnicheskimi novovvedeniyami v protsesse razvitiya rynochnykh otnosheniy / V.Y. Kudashov. – Avtoreferat na soyskaniye uchen. step. d. э. n. po spets. 08.00.05. - Mн: BHPA, 1998.–40 s.

6. Avdasheva S.B. Aktsyonernyye y neymushchestvennyye mekhanizmy yntehratsiy v rossiyskiykh byznis-hruppakh / S. B. Avdasheva, V. E. Dement'ev // Rossiyskiy ekonomicheskyy zhurnal. – #1. – 2000. [Электронный ресурс] – Rezhym dostupa: <http://www.cemi.rssi.ru/publication/e-publishing/dementiev/old/demen.htm>

7. Zveryakov M. I. Ynnovatsiynyy rozvytok v umovakh transformatsii ta kryzy ekonomiky // Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslydzen'. – #37. – 2009. – S. 333-338. [Электронный ресурс] – Rezhym dostupa: http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/2009/vsed_37-2009.pdf

8. Balashov O.V. Orhanizatsiya menedzhmentu znan' u korporatsiyi // Visnyk sotsial'no-ekonomichnykh doslydzen' / O.V. Balashov, S.M.Stupak. – #37. – 2009. – S. 169-176. [Электронный ресурс] – Rezhym dostupa: http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/2009/vsed_37-2009.pdf

9. Bohomolov Y.L. Ekonomicheskaya otsenka usloviya khozyaystvennoho upravleniya lesnym fondom na baze gosudarstvennykh kommercheskiykh orhanyzatsiy (na prymere Moskovskoy oblasti) / Y.L.Bohomolov. Avtoreferat y dySSERTatsyya na soyskaniye uchen. step. k. э. n. po spets. 08.00.05. – M., 2004. [Электронный ресурс] – Rezhym dostupa: <http://economy-lib.com/ekonomicheskaya-otsenka-usloviy-hozyaystvennogo-upravleniya-lesnym-fondom-na-baze-gosudarstvennyh-kommercheskiy-organizat>

10. Vynokurova Yu. A. Restrukturyzatsyya upravleniya lesokhozyaystvennoy deyatel'nost'yu / Yu. A. Vynokurova. Avtoreferat y dySSERTatsyya na soyskaniye uchen. step. k. э. n. po spets. 08.00.05. Yoshkar-Ola, 2006. [Электронный ресурс] – Rezhym dostupa: <http://economy-lib.com/restrukturizatsiya-upravleniya-lesokhozyaystvennoy-deyatelnostyu>

11. Рылюк Y.V. Ynnovatsyonnaya domynanta povysheniya konkurentosposobnosti lesnogo kompleksa Respublyky Belarus' / Y.V. Рылюк // Vestnyk Polotskoho hosudarstvennogo unyversyteta. Ser. D, Экономыcheskiye y yurydycheskiye nauky: nauchno-teoretycheskyy zhurnal. – Novopolotsk: PHU, 2012. – #13. – S. 39-44. Seryya/номер: Seryya D, Экономыcheskiye y yurydycheskiye nauky. – # 13. – 2012. [Электронныы resurs] – Rezhym dostupa: <http://elib.psu.by:8080/handle/123456789/348>
12. Kuznetsova I.O. Suchasny kontseptsiiy formuvannya konkurentnykh stratehiy pidpryemstv / I. O. Kuznetsova, T. B. Kublykova // Naukovyy visnyk ONEU. – #5 (247). – 2016. [Электронныы resurs] – Rezhym dostupa: <http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/>
13. Ynstytutsyonal'nye preobrazovaniya v upravleniyy lesamy. Opyt stran s perekhodnoy ekonomykoy: problemy y resheniya. Materyaly semynara (Moskva, Rossyya. 25 fevralya 2003 h.). – M.: Yzdatel'stvo «Aleks», 2003. – 178 s.
14. Klasternyy pidkhid i klasternyy analiz u lisovomu sektori: konspekt lektsiy / O.A. Kiyko, M.M. Yakuba, I.H. Foytovych, O.R.Prokokopovych. Za zah. red. O. A. Kiyka. – Ivanovo-Frankivsk: Foliant, 2010. – 268 s.
15. Moyseev, N. A. Vosproyzzvodstvo lesnykh resursov: (voprosy ekonomyky, planyrovaniya y orhanyzatsyy) / N. A. Moyseev. – M.: Lesn. Promyshlennost', 1980. – 264 s.
16. Shaymardanova V.M. Sotsyal'nye ynnovatsyy: ystoryya zarozhdeniya y sovremennyy opyt [Электронныы resurs] / V.M.Shaymardanova, N.V. Hubyna. [Электронныы resurs] – Rezhym dostupa: <http://www.scienceforum.ru/2015/831/8921>
17. Trudy Sankt-Peterburhskoho NYY lesnogo khozyaystva. – SPb, 2011. – Выр. 1(24). – Ch. 1. – 267 s.
18. Heyko L. M. Investitsyyniy klimat mista Odesa ta shlyakhyy yoho pokrashchennya // Naukovyy visnyk ONEU. – #1–2 (243–244). – 2017. – S. 32–44. [Электронныы resurs] – Rezhym dostupa: <http://vsed.oneu.edu.ua/files/full/>
19. Morozov Yu. P. Ynnovatsyonnnyy menedzhment: ucheb. posobyе dlya vuzov / Yu. P. Morozov. – M.: YuNYTY-DANA. – 2000. – 446 s.

Рецензент: Лемешевський І. М., д.е.н., професор, професор кафедри логістики Інституту бізнесу і менеджменту технологій Білоруського державного університету

27.09.2017

УДК 00532:331.101.3:005.591.6

Ковальова Вікторія

ПРОБЛЕМИ МОТИВАЦІЇ ТА ЛОЯЛЬНОСТІ КРЕАТИВНОГО ПЕРСОНАЛУ В ІННОВАЦІЙНІЙ ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуті проблеми лояльності, стимулювання та мотивації новаторської діяльності креативних працівників в інноваційній підприємницькій діяльності. Проведено аналіз розподілу обсягу витрат за видами інноваційної діяльності в Україні. Визначені помилки українських підприємців відносно мотивації креативних працівників та створення умов щодо їх лояльності. Запропоновані напрями морального творчого стимулювання креативних працівників.

Ключові слова: креативність, персонал, мотивація креативності, творчість, інноваційна діяльність, підприємництво.

Ковалева Вікторія

ПРОБЛЕМЫ МОТИВАЦИИ И ЛОЯЛЬНОСТИ КРЕАТИВНОГО ПЕРСОНАЛА В ИННОВАЦИОННОЙ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

В статье рассмотрены проблемы лояльности, стимулирования и мотивации новаторской деятельности креативного персонала в инновационной предпринимательской деятельности. Проведен анализ распределения объема затрат по видам инновационной деятельности в Украине. Определены ошибки украинских предпринимателей относительно мотивации креативных работников и создания условий относительно их лояльности. Предложены направления морального творческого стимулирования креативных работников.

Ключевые слова: креативность, персонал, мотивация креативности, творчество, инновационная деятельность, предпринимательство.

Kovalova Viktoriia

PROBLEMS OF MOTIVATION AND LOYALTY OF CREATIVE WORKERS ARE IN INNOVATIVE ENTREPRENEURIAL ACTIVITY

The article is considered the problems of loyalty, stimulations and motivations innovative activity of creative personnel in innovative entrepreneurial activity. Analyzed the distribution of volume expenses on the types of innovative activity in Ukraine. Analyzed the errors of the Ukrainian businessmen in relation to motivation of creative workers and creating in relation to their loyalty. Directions of moral creative stimulation of creative workers are offered.

Keywords: creativity, personnel, motivation of creativity, creation, innovative activity, enterprise.

Постановка проблеми. Підприємництво, як вид господарчої діяльності, дедалі більше стає видом економічної творчості, особливо це стосується інноваційного підприємництва. Процес творчості в сфері інноваційного підприємництва пов'язаний з широким спектром напрямків: освоєння новаторських ідей; розробка невідомих раніше товарів, оволодіння перспективними ресурсами; створення і розвиток передових галузей. Ці напрями діяльності вимагають від суб'єкта підприємницької діяльності висококваліфікованих виконавців, з широким досвідом та високим рівнем творчості та креативності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед зарубіжних та вітчизняних вчених, які займаються проблемами дослідження діяльності та мотивації креативного, творчого персоналу можна визначити наступних: Т. Амабіль, Д. Пфеффера, Р. Флориду, О. Мухамедьярова, М. Довгань, М. Швед та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні для підприємців, зайнятих інноваційною діяльністю, складно не тільки знайти креативних працівників, але й удержати їх, зробити толерантними, лояльними до організації.

Метою даної статті є обґрунтування внутрішніх організаційних умов щодо забезпечення лояльності до організації у креативних, творчих працівників та визначення напрямів їх мотивації в інноваційній підприємницькій діяльності.

Виклад основного матеріалу. Розвиток підприємництва протягом останніх десятиріч дедалі більше стає інноваційним в успішних, розвинутих країнах. Саме інновації ведуть до створення доданої вартості, підвищення продуктивності та економічного зростання. В Україні вже усвідомили необхідність розвитку інноваційної підприємницької діяльності. Це є відображенням зростаючого розуміння суспільством того, що відновлення України, усіх соціально-економічних сфер її життя, можливо буде завдяки інноваційному сценарію розвитку. Але при впровадженні інновацій вирішальне значення для підприємницького успіху мають не управлінські алгоритми ефективного розподілу наявних ресурсів, а моделі створення принципово нових систем управління, заснованих в першу чергу на креативності, творчості персоналу.

Визначимо, що інноваційна підприємницька діяльність це діяльність, спрямована на реалізацію накопичених науково-технічних досягнень із метою одержання нових товарів (послуг) або товарів (послуг) з новими якостями [1].

Розглянемо розподіл обсягу витрат за видами інноваційної діяльності в Україні. Аналіз статистичних даних показав що у 2015 р. на інновації українські підприємства витратили 13,8 млрд. грн., у тому числі на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд. грн.; на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2 млрд. грн.; на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,1 млрд. грн. та 0,6 млрд. грн. на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) [2].

У відсотковому відношенні розподіл обсягу витрат за видами інноваційної діяльності подано на рис. 1.

Аналізуючи рис. 1 можна зробити висновок, що найбільш розповсюдженими в Україні є інновації спрямовані на відновлення машин, обладнання та програмного забезпечення. Ці інновації складають практично 81%, на другому місці інновації спрямовані на придбання внутрішніх та зовнішніх науково-дослідних розробок – 15,4%, а найменш

розповсюдженими є інновації спрямовані на навчання та підготовку персоналу для розробки та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів.

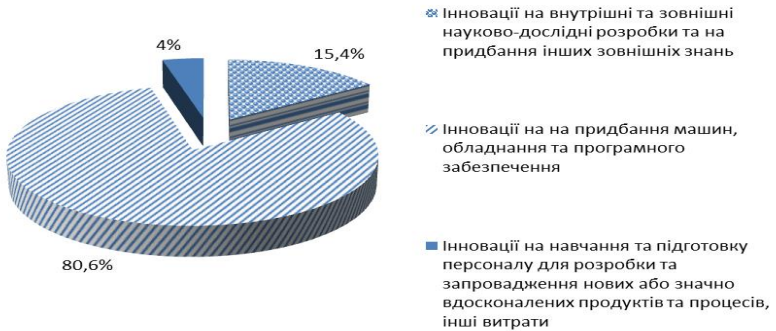

Рис. 1. Розподіл обсягу витрат за видами інноваційної діяльності в Україні, % [побудовано за даними документів Державної Служби Статистики України [2]]

В Україні, де економічна та соціально-політична системи є нестабільними, ці результати передбачливі, бо отриманий результат від інновацій спрямованих на придбання нової техніки, обладнання або інновацій спрямованих на придбання науково-дослідних розробок щодо виробництва продукції можна попередньо запланувати й оцінити, на відміну від інновацій спрямованих на навчання та підготовку персоналу. Крім того економічний ефект від впровадження інновації продукції або інновації технології можна отримати у достатньо короткостроковому періоді. Що стосується інновацій на навчання та підготовку персоналу для розробки інновацій, то економічний ефект від цих вкладень буде отриманий тільки в довгостроковій перспективі. Отримані результати свідчать, що українські підприємці, які займаються інноваційною діяльністю, мають не правильний підхід до інтелектуального капіталу своєї організації. Вони не прагнуть вкладати гроші у свій персонал, розвивати його й таким чином не створюють креативне, творче середовище для розвитку своєї інноваційної діяльності. Більш того

підприємстві «вбивають своїх креативних, творчих працівників» шляхом створення не інноваційного «токсичного робочого середовища». Д. Пфедер, експерт із питань управління зі Стенфордського університету, який ввів цей термін відзначає, що керівники компанії з «токсичним середовищем» вважають, що їх персонал належить їм, працівники не розглядаються як творчі, креативні одиниці, вони вимагають від співробітників працювати на межі своїх сил, хоча процес творчості потребує інших умов [3 с. 124]. Такий підхід до персоналу, який займається висококваліфікованою, новаторською працею є в корені невірним.

Постає питання чому для інноваційної діяльності необхідні креативні, творчі люди? Тому що креативний персонал має творче мислення завдяки якому виникають оригінальні, нетривіальні, незвичайні ідеї. Українські дослідники М. Швед та М. Довгань графічно представили таку модель творчого мислення, що подано на рис. 2.

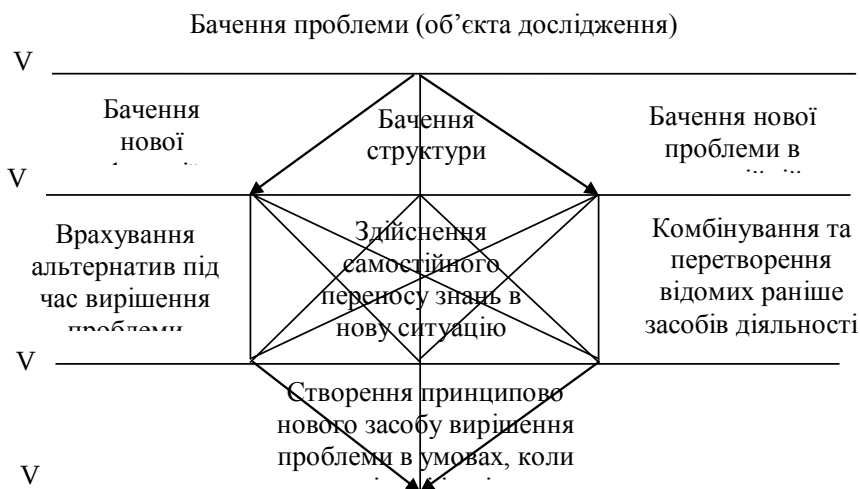

Рис. 2. Графічна модель творчого мислення
(де V_n – рівні абстрагування) [4]

Графічна модель, яка подана на рис. 2, відображає ще один важливий аспект, який дуже необхідний при інноваційній діяльності. Творче мислення, пов'язане з відкриттям принципово нового знання,

власних оригінальних ідей, а не з оцінюванням чужих думок. Отже для підприємця-новатора життєво необхідно є створення умов для реалізації творчості в організації, бо творчий характер діяльності робить працю привабливою для креативних працівників. Тому має сенс детально проаналізувати складові компоненти процесу творчості.

В 1983 році Т. Амабіль (Teresa M. Amabile), психолог Гарвардської школи бізнесу, розробила теорію творчості. Складові компоненти якої подані на рис. 3 [5].

Рис. 3. Складові компоненти творчості

Згідно із цією теорією творчість визначається внутрішніми компонентами людини, а саме: знаннями, досвідом, інтелектом і навичками в конкретній області або областях; когнітивними, пізнавальними процесами особистості, що сприяють нетрадиційному мисленню; мотивацією (зокрема, внутрішньою мотивацією до участі в діяльності з інтересу, задоволення або самовираження). Є ще один компонент, поза індивідом, це соціальне середовище. Ця середа створюється не стільки соціумом, скільки керівником підприємства.

Теорія вказує, що творчість потребує злиття всіх цих компонент. Творчі досягнення можливі, коли людина внутрішньо мотивована, має великі предметні знання й навички в певній області й має здатність до нетрадиційного мислення, а зовнішнє середовище створює умови щодо прояву творчості.

Симулювання креативної, творчої праці має свої особливості, які пов'язані насамперед з тим, що люди, котрі мають справу з розробкою і впровадженням нової техніки та продукції, відрізняються серед інших категорій працівників високим рівнем освіченості, розумом, кмітливістю. Треба враховувати й те, що темпи інноваційних змін

практично щороку зростають, також змінюються цінності, соціальні орієнтації, світогляд людей, підвищуються психологічні навантаження. Тому заохочення до інноваційної, новаторської діяльності персоналу підприємства вимагає використання широкого спектру матеріальних і моральних стимулів.

Загальний аналіз факторів, що сприяють мотивації та лояльності креативних працівників подано на рис. 4.

Рис. 4. Основні фактори, що сприяють мотивації та лояльності креативних працівників

До матеріального стимулювання відноситься відрядна й погодинна форми оплати праці працівників інноваційної організації (як і інших організацій). Вони мають свої різновиди. Застосовується також контрактна система оплати праці. У науково-технічних організаціях основною формою матеріального стимулювання є організація оплати праці по штатно-окладній системі з відповідними надбавками – доплатами й преміюванням. Штатно-окладна система заснована на кваліфікаційних довідниках посад керівників, наукових співробітників, інженерно-технічних працівників і схемах посадових окладів для різних категорій інноваційних організацій виходячи з новизни й складності роботи [6, с. 57].

Поряд з матеріальним стимулюванням важливе місце займають і моральні стимули. Конкретних шляхів морального творчого стимулювання досить багато. Один з них – визнання. Креативні

працівники працюють з великою віддачею, в них, як правило, є амбіційні цілі, тому вони цінують, коли керівництво підприємства підтримує їх репутацію, довіряє складну роботу, нагороджує за певні досягнення, бо це все є атрибутами успіху.

Найбільш впливовим та водночас мало вивченим інструментом впливу на творчих, креативних працівників є організаційна культура. Організаційна культура в значній мірі створюється й підтримується керівником. Керівник, опановуючи цей фактор, створює підстави для управління неформальними стосунками в колективі, які особливо інтенсивно розвиваються в творчих колективах. Саме такі колективи потребують регулювання поведінки через механізм культурних цінностей.

Кар'єрне просування ще один фактор впливу на творчих працівників, бо просування у службовій діяльності розглядається цими працівниками як досягнення складних цілей та можливість великої відповідальності. Це надає можливості працювати над власними ідеями. Працівники, що розробляють власні ідеї, відрізняються більш сильною внутрішньою мотивацією й високою ефективністю праці.

Підприємець має розуміти особливості діяльності та потреб творчих, інноваційних працівників. Р. Флорида у своїй роботі «Креативний клас. Люди, які створюють майбутнє» відзначає, що креативні працівники прагнуть працювати там, де їх цінують, де надають складну й цікаву роботу, забезпечують стабільне робоче середовище, стимулюють і підтримують їхню креативність, створюють умови для повної реалізації їх потенціалу. Креативні працівники прагнуть мати свободу дій у питаннях графіка й особистого стилю роботи [3].

Керівник, який недостатньо уваги приділяє інтелектуальному капіталу своєї організації найчастіше не помічає здатних, схильних до творчості працівників своєї організації й шукає креативних, компетентних співробітників у зовнішньому середовищі. Така поведінка продиктована, насамперед, економічною вигодою для підприємства – чим витратити гроші й платити за навчання своїх співробітників, вигідніше найняти підходящу кандидатуру не вкладаючи гроші. Проте сучасні дослідження доводять, що одним з напрямів підвищення лояльності компетентних, креативних працівників є їх розвиток та навчання за рахунок організації. Творчі, компетентні працівники рідше залишають ті організації, які вкладають в них гроші [7].

Розумному, здоровішому вихованню творчих потреб сприяє розширення ініціативних робіт як одного з моральних стимулів. Розвиток

самостійності на основі розширення ініціативних проєктів має велике значення для співробітників з великим стажем роботи й різнобічним профілем діяльності, що добилися певного успіху й авторитету. В обов'язковому порядку необхідно підтримувати для певної групи співробітників творчий стимул шляхом включення в план пропонуваних ними ініціативних тем (проєктів).

Висновки. Різноманітне співробітництво керівника з науковим колективом, уміння організувати процес спілкування з підлеглими й враховувати їхні моральні якості, схильності й інтереси, мотиви поведінки, об'єктивний підхід при розв'язанні конфліктів, неформальні відносини в розумних межах – це основа ефективного управління компетентними співробітниками в інноваційному підприємстві.

Література

1. Бирюкова И.Ю. Предпринимательская инновационная деятельность: понятие, особенности, виды / И.Ю. Бирюкова // Современные проблемы науки и образования. – 2012. – № 2. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=5971> (дата обращения: 08.11.2017).
2. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2015 році. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (дата обращения: 28.04.2016).
3. Флорида Р. Креативный класс. Люди, которые создают будущее / Р. Флорида. пер. с англ. Н. Яцюк. – М.: Манн, Иванов и Фербер, 2016. – 420 с.
4. Швед М., Довгань М. Розвиток творчого мислення як важлива складова формування творчої особистості / М. Швед, М. Довгань // Вісник Львів. Університету. Серія педагогічна. – 2008. – Вип. 23. – С. 31-37.
5. Amabile Teresa M. Componential Theory of Creativity / Т.М. Amabile. – Harvard Business School Working Paper, № 12-096, April 2012.
6. Мухамедьяров А.М. Инновационный менеджмент: Учеб. Пособие / А.М. Мухамедьяров. – 2-е изд.: ИНФРА-М; Москва; 2008. – 137 с.
7. Суворова А. Лояльность как она есть / А. Суворова. URL: <http://www.salon-krasoty.ru/bisness/hr/upravlenie-personalom/lojalnost->

personala/ (дата обращения: 04.04.2006).

1. Byryukova Y.Yu. Predprynymatel'skaya ynnovatsyonnaya deyatel'nost': ponyatyе, osobennosty, vydy / Y.Yu. Byryukova // *Sovremennye problemy nauky y obrazovaniya*. – 2012. – # 2. URL: <https://www.science-education.ru/ru/article/view?id=5971> (data obrashchenyya: 08.11.2017).

2. Innovatsiyna diyal'nist' promyslovykh pidpryyemstv u 2015 rotsi. URL: https://ukrstat.org/uk/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm (data obrashchenyya: 28.04.2016).

3. Floryda R. Kreatyvnyy klass. Lyudy, kotoryye sozdayut budushche / R. Floryda. per. s anhl. N. Yatsyuk. – M.:Mann, Yvanov y Ferber, 2016.–420 s.

4. Shved M., Dovhan' M. Rozvytok tvorchoho myslennya yak vazhlyva skladova formuvannya tvorchoyi osobystosti / M. Shved, M. Dovhan' // *Visnyk L'viv. Universytetu. Ceriya pedahohichna*. – 2008. – Vyp. 23. – S. 31-37.

5. Amabile Teresa M. Componential Theory of Creativity / T.M. Amabile. – Harvard Business School Working Paper, # 12-096, April 2012.

6. Mukhamed'yarov A.M. Ynnovatsyonnyy menedzhment: Ucheb. Posobyе / A.M. Mukhamed'yarov. – 2-e yzd.: YNFRA-M; Moskva; 2008. – 137 s.

7. Suvorova A. Loyal'nost' kak ona est' / A. Suvorova. URL: <http://www.salon-krasoty.ru/business/hr/upravlenie-personalom/lojalnost-personala/> (data obrashchenyya: 04.04.2006).

Рецензент: Гонтарева І.В., д.е.н., професор, завідувач кафедри підприємницької діяльності, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

2.10.2017

МОДЕЛЮВАННЯ НАСЛІДКІВ ІНСТИТУЦІЙНИХ ЗМІН В АДМІНІСТРУВАННІ СОЦІАЛЬНИХ ВНЕСКІВ В УКРАЇНІ

Проводиться поетапний аналіз інституційних змін в адмініструванні соціальних внесків, визначаються очікування збільшення надходжень при зниженні ставки єдиного соціального внеску у відповідності до теорії Лафера. Проводиться моделювання змін на прикладі гіпотетичного підприємства з визначенням змін обсягу надходжень від податків і внесків внаслідок прийнятих інституційних змін. Проводиться аналіз по кожному етапу змін від створення єдиного соціального внеску і зменшення ставки до підвищення мінімальної заробітної плати. Розглядаються можливі наслідки змін в короткостроковому і довгостроковому періоді. Визначаються можливі стратегії бізнес середовища для використання коштів, що вивільнюються при зниженні ставки ЄСВ. Розглядаються наслідки адміністративного рішення про підвищення мінімальної заробітної плати. Визначаються дисбаланси, які виникли в наслідок підвищення рівня мінімальної заробітної плати. Надаються рекомендації щодо усунення дисбалансів.

Ключові слова: адміністрування, фонд оплати праці, єдиний соціальний внесок, мінімальна заробітна плата, інституційні зміни, моделювання.

Корольков Владислав, Баранник Александра

МОДЕЛИРОВАНИЕ ПОСЛЕДСТВИЙ ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В АДМИНИСТРИРОВАНИИ СОЦИАЛЬНЫХ ВЗНОСОВ В УКРАИНЕ

Проводится поэтапный анализ институциональных изменений в администрировании социальных взносов, определяются ожидания увеличения поступлений при снижении ставки единого социального

взноса в соответствии с теорией Лаффера. Проводится моделирование изменений на примере гипотетического предприятия с определением изменений объема поступлений от налогов и взносов в результате принятых институциональных изменений. Проводится анализ по каждому этапу изменений от создания единого социального взноса и уменьшение ставки до повышения минимальной заработной платы. Рассматриваются возможные последствия изменений в краткосрочном и долгосрочном периоде. Определяются возможные стратегии бизнес среды для использования средств, высвобождаемых при снижении ставки ЕСВ. Рассматриваются последствия административного решения о повышении минимальной заработной платы. Определяются дисбалансы, которые возникли в результате повышения уровня минимальной заработной платы. Даются рекомендации по устранению дисбалансов.

Ключевые слова: администрирование, фонд оплаты труда, единый социальный взнос, минимальная заработная плата, институциональные изменения, моделирование.

Korolkov Vladyslav, Barannik Oleksandra

MODELING THE CONSEQUENCES OF INSTITUTIONAL CHANGES IN ADMINISTRATION OF SOCIAL CONTRIBUTIONS IN UKRAINE

A step-by-step analysis of institutional changes in the administration of social contributions is being carried out, expectations of increasing revenues are determined when a single social contribution rate is reduced in line with Laffer's theory. The simulation of changes is carried out on the example of a hypothetical enterprise, with the definition of changes in the volume of income from taxes and contributions as a result of the adopted institutional changes. An analysis is conducted for each stage of the change from the creation of a single social contribution and the reduction of the rate to the increase of the minimum wage. The possible consequences of changes in the short and long term are considered. Possible business environment strategies are defined for the use of funds released upon reduction of the SSC rate. The consequences of the administrative decision to raise the minimum wage are considered. The

imbalances that arose as a result of raising the level of minimum wages are determined. Recommendations for eliminating imbalances are given.

Keywords: administration, wage fund, single social contribution, minimum wage, institutional changes, modeling

Постановка проблеми. Відповідно основ економічної теорії заробітна плата і соціальні внески є одним з ключових потоків перетворень витрат у доходи в економічному кругообігу. Якщо заробітна плата формує надходження до сімейного бюджету, то соціальні внески формують надходження до фондів, які забезпечують у подальшому пенсійне забезпечення і соціальний захист населення. Фонд оплати праці є базою для розрахунку соціальних внесків. Тому будь-які зміни у системі нарахування заробітної плати, або порядку розрахунку соціальних внесків безпосередньо впливають як на доходи громадян, так і на їх соціальне забезпечення та захист. Це зумовлює актуальність теми дослідження.

Починаючи з введення “Податкового кодексу” в Україні відбулися суттєві інституційні перетворення в адмініструванні соціальних внесків і заробітної плати з метою її детенізації і підвищення середнього рівня. За рахунок цього очікувалось покращення надходжень соціальних внесків для забезпечення наповнення пенсійного фонду. Такі зміни відбувались поетапно в очікуванні покращення стану. Але очікуваного підвищення заробітної плати та її детенізації за ініціативою роботодавців не відбулося. Як наслідок збільшення надходжень від соціальних внесків також не відбулося. Для виправлення ситуації на державному рівні було прийнято рішення про підвищення рівня мінімальної заробітної плати до 3200 грн. Це покращило надходження до державного пенсійного фонду, але внесло суттєвий дисбаланс в систему нарахування заробітної плати, та практично знищило стимулюючу функцію для робітників, які отримували нарахування заробітної плати по системі тарифних ставок до 12 розряду. Тому аналіз наслідків інституційних змін потребує додаткового дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Шляхи оптимізації системи адміністрування соціальних внесків і заробітної плати для детенізації заробітної плати розглядались Скрипником А. та Гендлером Г. [1, с. 23]. За результатами їх досліджень для детенізації

фонду оплати праці визначається розмір єдиної ставки соціальних платежів на рівні 13,3 %. Карлін М. та Іванчук Н. виявили неточності цього дослідження і запропонували іншу модель оптимізації ставки єдиного соціального внеску (ЄСВ), що враховує реальні вимоги законодавства щодо його обчислення [2, с.95] .

Враховуючі пропозиції вітчизняних вчених та радника міністра фінансів України Артура Лаффера комітет з питань податкової та митної політики, який очолює Ніна Южаніна, підготував проект податкових змін. Але фактичні наслідки реалізації інституційних змін надали зовсім не очікувані результати. Цей факт потребує всебічний аналіз наслідків з використанням методів імітаційного моделювання для формування пропозицій щодо усунення дисбалансів.

Вже у 2016 році науковці почали відмічати не адекватну реакцію бізнесу на проведення інституційних змін. Це питання розглядались у роботах Серебрянского Д. і Вдовиченко А. [3], а також Новак І. [4]. Але повної відповіді на питання ще немає.

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у проведенні моделювання впливу інституційних змін з використанням імітаційної моделі, проведені аналізу наслідків інституційних змін і формуванні пропозицій щодо усунення дисбалансів у системі нарахування заробітної плати і збільшення надходжень до державного бюджету та пенсійного фонду.

Виклад основного матеріалу. Введення в дію Податкового кодексу створило умови щодо початку суттєвих інституційних змін в адмініструванні соціальних внесків.

На першому етапі Законом України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» №2464-VI від 08.07.2010 було введено єдиний соціальний внесок (ЄСВ), який замінив собою чотири окремі відрахування: до Пенсійного фонду; до фондів страхування на випадок безробіття; із тимчасової втрати працездатності; від нещасних випадків на виробництві. Закон набрав чинності з 01.01.2011 року.

Відповідно до Закону України ЄСВ не входить до системи оподаткування, а поповнює державний пенсійний фонд.

На час до введення Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування»

соціальні внески що пов'язані із заробітною платою були представлені наступними ставками:

- внески до пенсійного фонду (нарахування 33,2%; утримання 2%);
- внески до фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності (нарахування 1,4%; утримання 1%);
- внески до фонду зайнятості (нарахування 1,6%; утримання 0,6%);
- внески до фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві (диференційовані ставки 0,56-13,5% в залежності від класу професійного ризику).

Разом нарахування на фонд оплати праці складали 36,76%, а утримання 3,6%. При впровадженні ЄСВ було прийнято рішення ставку ЄСВ встановити як суму всіх соціальних внесків що існували на той час, тобто нарахування ЄСВ на фонд оплати праці роботодавця було встановлено на рівні 36,76% відповідно до I-го класу професійного ризику, а утримання з заробітної плати кожного працівника було встановлено на рівні 3,6%.

Така трансформація системи адміністрування суттєво покращила організаційну форму обліку внесків соціального страхування. Облік і розподіл ЄСВ було покладено на пенсійний фонд. Це було початком створення умов для зменшення податкового навантаження в розрахунку на одну гривню заробітної плати.

Для впровадження наступних змін на державному рівні було обрано стратегію поступового зменшення ЄСВ в очікуванні відповіді з боку бізнес середовища у вигляді підвищення заробітної плати і її детінізації.

2015 рік був роком експериментів. На початку 2015 року, роботодавцям було створено умови для зменшення ставки ЄСВ. Власникам бізнесу було надано можливість застосовувати понижуючий коефіцієнт 0,4 до розміру ЄСВ за умови дотримання 4-х наступних вимог: збільшення фонду оплати праці в 2,5 рази; зростання бази нарахування ЄСВ на 30% порівняно з 2014 роком; середній платіж ЄСВ не менш 700 гривень та середня заробітна плата не менш 3-х мінімальних. Тобто передбачалось, що бізнес піде на підвищення заробітної плати за рахунок зменшення розміру ЄСВ. Але запропоновані умови були занадто важкими, тому бізнес середовище не сприйняло їх і все залишилось без змін.

З 13.03.2015 року набрав чинності закон, який зменшив кількість умов до 3-х. Не зважаючи на послаблення цей крок також не дав результату, який очікував уряд. Це було сигналом для більш ретельного дослідження умов на ринку праці і аналізу причин, які заважають бізнесу йти на зустріч крокам уряду.

15 вересня 2015 на посаду радника міністра фінансів України Наталії Яресько був призначений Артур Лаффер, автор теорії залежності між рівнем податкового тиску і податковим надходженнями, для надання консультацій з питань здійснення в Україні податкової реформи.

За підсумками проведеного аналізу та враховуючі теорію Лаффера, відповідно до якої зменшення податкового навантаження приводить до збільшення податкових надходжень до бюджету група Ніни Южаніной, яка очолює Комітет з питань податкової та митної політики підготувала новий проект податкових змін.

З початку 2016 року було прийнято рішучий крок для подальшого зменшення ЄСВ. Для нарахувань на фонд оплати праці ставку ЄСВ було знижено до 22% не залежно від класу професійного ризику, а всі відрахування із заробітної плати на ЄСВ було скасовано. Цей крок дозволив бізнес середовищу суттєве зменшити загальні витрати на оплату праці, і зменшити собівартість продукції.

Але отримавши послаблення податкового навантаження навидь при цих умовах бізнес середовище не спрямувало вивільнені кошти на підвищення заробітної плати. Відповідно надходження до пенсійного фонду не збільшились, виведення заробітної плати з тіні також не відбулося. У січні 2016 року надходження ЄСВ зменшилось на 12,61%, у лютому на 31,65%, у березні на 28,67%. [5]. Як наслідок фонд соціального страхування швидко втрачав ресурс. Це свідчило про недосконалість прогностичних розрахунків.

Для бізнес середовища Урядом було розгорнуто інформаційне роз'яснення про зниження ЄСВ і створення умов для підвищення заробітної плати, але бізнес прийняв прагматичне рішення і залишив рівень заробітної плати без змін, навидь не зважаючи на неодноразові звернення Президента України через засоби масової інформації.

Вже після обговорення бюджету на 2017 рік у першому читанні Президент України оголосив про підвищення мінімальної заробітної плати до рівня 3200 грн. Тобто, не дочекавшись того часу

коли економічні процеси приведуть до збільшення заробітної плати і відповідно надходжень ЄСВ, Президент прийняв відповідальність за адміністративне рішення про збільшення мінімальної заробітної плати на себе. Це рішення з одного боку ґрунтувалось необхідністю збільшення надходжень ЄСВ, а з іншого потягнуло ланцюг пов'язаних з мінімальною заробітною платою змін.

Дійсно, зі збільшенням мінімальної заробітної плати надходження ЄСВ збільшились і частково компенсували втрату початку 2016 року, але повністю компенсувати ці втрати не вдалось. Крім того, таке командне рішення призвело до погіршення балансу між прожитковим мінімумом в 1600 грн. і мінімальною заробітною платою в 3200 грн. Було порушено баланс в таблиці тарифів і посадових окладів. Так таблиця посадових окладів до 11 тарифного розряду включно не перевищує мінімальну заробітну плату. За Законом України, якщо працівник виконав місячну норму праці, а нарахована йому заробітна плата є нижчою від законодавчо встановленого розміру мінімальної заробітної плати, роботодавець зобов'язаний провести доплату до її рівня, яка виплачується щомісячно одночасно із заробітною платою. Таким чином працівники бюджетної сфери з окладами від 1 по 11 тарифний розряд включно, а це від прибиральниці і лаборанта до провідного фахівця, в цих умовах отримують однакову заробітну плату. Це нанівець зводить стимулювання праці, прагнення до підвищення кваліфікації.

Крім того, збільшення мінімальної заробітної плати потягнуло необхідність збільшення сплати ЄСВ фізичними особами підприємцями навидь якщо той тимчасово не веде підприємницької діяльності. Як наслідок велика кількість фізичних осіб підприємців припинила свою діяльність.

Збільшились також всі платежі, які розраховувались через розмір мінімальної заробітної плати. Все це привело до порушення балансів в багатьох сферах економіки України.

Що відбулось і чому економічні процеси почали здійснюватися у неочікуваному напрямі? Для з'ясування причин і відповіді на це питання треба провести моделювання інституціональних змін і оцінити їх наслідки. Проведення дослідження шляхом аналізу процесів на прикладі реальних суб'єктів господарювання ускладнюється існуванням багатьох факторів, що

впливають як на фінансові результати, так і на нарахування заробітної плати окремим робітникам та ЄСВ на фонд оплати праці.

Розглянемо наслідки процесів на прикладі гіпотетичного підприємства, яке кожного місяця виконує той самий обсяг робіт при фіксованих цінах на матеріали і комплектуючі, фіксовану суму амортизації і фіксовану заробітну плату. А саме:

- дохід – 80000 грн.;
- витрати на матеріали (комплектуючі) – 20000 грн.;
- амортизаційні відрахування – 5000 грн.

Припустимо, що на підприємстві працює 10 працівників, яким встановлені фіксовані оклади. Проведемо імітаційне моделювання формування фонду оплати праці, нарахувань і утримань ЄСВ у відповідності до інституційних змін законодавства. Результати моделювання формування фонду оплати праці і ЄСВ наведені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Результати моделювання формування фонду оплати праці і ЄСВ.

П.І.Б.	Оклад (грн)	2011		2015	2016	2017	
		утрим.	нарах.	нарах.	нарах.	нарах.	донарах.
Івахненко С.А.	5000,00	180,00	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00	
Петренко І.М.	4800,00	172,80	4800,00	4800,00	4800,00	4800,00	
Сидоренко О.В.	4800,00	172,80	4800,00	4800,00	4800,00	4800,00	
Шпак А.В.	4500,00	162,00	4500,00	4500,00	4500,00	4500,00	
Скворцов Є.Г.	4000,00	144,00	4000,00	4000,00	4000,00	4000,00	
Орлов Л.А.	3500,00	126,00	3500,00	3500,00	3500,00	3500,00	
Соколов С.А.	3200,00	115,20	3200,00	3200,00	3200,00	3200,00	
Соловьев О.М.	3000,00	108,00	3000,00	3000,00	3000,00	3200,00	200,00
Воробьев Р.О.	2800,00	100,80	2800,00	2800,00	2800,00	3200,00	400,00
Коньков С.С.	2200,00	79,20	2200,00	2200,00	2200,00	3200,00	1000,00
ФОП	37800,00		37800,00	37800,00	37800,00	39400,00	
Нарахування ЄСВ на ФОП			13895,28	13895,28	8316,00	8668,00	
утримання ЄСВ		1360,80					
Надходження до ПФ		1360,80	13895,28	13895,28	8316,00	8668,00	
втрати роботодавця							1600,00

З урахуванням проведених розрахунків фонду оплати праці і

ЄСВ моделювання підсумків господарської діяльності надасть наступні значення (таблиця 2).

При проведенні розрахунків податок на прибуток у 2011 році встановлено на рівні 25%, а починаючи з 2015 року 18%. За результатами моделювання можна зробити наступні висновки:

Зменшення ставки ЄСВ майже в три рази збільшує чистий прибуток підприємства при інших рівних умовах, в той час як нарахування ЄСВ зменшуються на 40%.

Підвищення мінімальної заробітної плати збільшує надходження ЄСВ до пенсійного фонду тільки на 3%, тобто в залежності від того яка частка робітників отримує заробітну плату нижчу за мінімальну. Чистий прибуток у цьому випадку зменшується, але залишається більшим за прибуток 2015 року в два рази. Ці зміни відбулися тільки за результатами перерозподілу в системі оподаткування.

Таблиця 2

Результати моделювання підсумків господарської діяльності

Стаття	2011	2015	2016	2017
Дохід	80000,00	80000,00	80000,00	80000,00
Оплата праці	37800,00	37800,00	37800,00	39400,00
Нарахування на ФОП	13895,28	13895,28	8316,00	8668,00
Витрати (матеріали, комплектуючі, оренда, інші)	20000,00	20000,00	20000,00	20000,00
Амортизація	5000,00	5000,00	5000,00	5000,00
Прибуток	3304,72	3304,72	8884,00	6932,00
Податок на прибуток	826,18	594,85	1599,12	1247,76
Чистий прибуток	2478,54	2709,87	7284,88	5684,24

Разом із тим зі зменшенням податкового навантаження в бізнес середовище зменшилась собівартість робіт та послуг і реально збільшились доходи підприємств, що сприяло збільшенню надходжень до бюджету від податку на прибуток. Тобто бізнес отримав додатковий дохід. Якщо в бюджетній сфері держава може впливати на розподіл отриманих додаткових коштів від зменшення ЄСВ, то в бізнес середовищі спрямування цього доходу залежить тільки від власника бізнесу.

Розглянемо наступні стратегії спрямування додаткового доходу:

- підвищення заробітної плати;
- відмовлення від тіньової заробітної плати;
- залишення рівня заробітної плати без змін і отримати збільшення прибутку, який можна направити на дивіденди, підвищення статутного фонду, інвестиції та інші;
- збільшити витрати на оновлення обладнання;
- використання коштів, що отримані від зменшення ЄСВ для тіньових схем “відкату”, та переводу коштів в готівку.

Зміни що відбулися ніяк не вплинули на ринок праці. Тому не має необхідності у додатковому заохочуванні працівників. На наш погляд найбільш імовірною стратегією буде спрямування вивільнених коштів на самофінансування власних програм розвитку бізнесу.

Якщо держава примусово встановлює мінімальний розмір заробітної плати, то це створює такі умови на ринку праці, при яких роботодавець не має права наймати працівників оплатою менш ніж мінімальна. Тому з'являється різниця між кількістю робітників, що бажають працювати за мінімальну заробітну плату і кількістю працівників, яких роботодавці бажають прийняти на роботу. Як наслідок, підвищується рівень безробіття. Причому у даному випадку причиною безробіття буде не відмова працівників працювати за мінімальну оплату, жорсткість ставки. Тому безробіття перетворюється з природного на штучне.

Висновки.

За підсумками проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

По-перше. Створення єдиного соціального внеску, який замінив чотири інших суттєво покращило систему адміністрування соціальних внесків, дозволило спростити процедуру розрахунку внесків, дозволило сконцентрувати всі надходження від соціальних внесків у пенсійному фонді, а контроль надходжень закріпити за податковою службою.

По-друге. Проведене моделювання свідчить про перерозподіл витрат при веденні господарчої діяльності. Вивільнені від зменшення ставки ЄСВ кошти при інших рівних умовах створюють додатковий прибуток і відповідно сприяють підвищенню надходжень податку на

прибуток. Такий перерозподіл є реакцією на зміни у короткостроковому періоді.

По-третє. Підвищення рівня мінімальної заробітної плати дозволило збільшити надходження ЄСВ, але внесло дисбаланс у систему нарахування заробітної плати. Для робітників, які отримують заробітну плату відповідно тарифних ставок і окладів до 11 розряду включно нанівець зведена стимулююча функція оплати праці. Підвищення мінімальної заробітної плати створює умови для розвитку штучного безробіття. Для усунення дисбалансу необхідним є поступове підвищення ставки першого тарифного розряду до рівня мінімальної заробітної плати. Подальше підвищення мінімальної заробітної плати тільки посилить дисбаланс з системою тарифних ставок і окладів.

Перспективи подальших досліджень. Зменшення ставки ЄСВ у довгостроковому періоді може надати очікувані результати підвищення заробітної плати і її детінізації. Найбільш ймовірно, що у довгостроковому періоді кошти, які вивільнені від зниження ставки ЄСВ будуть створювати умови для самофінансування підприємств бізнес середовища. Результат економіки буде залежить від використання додаткових коштів самофінансування розвитку бізнесу. Це дійсно може привести к розширенню бізнесу і відповідно зростанню надходжень від господарської діяльності як у вигляді податку на прибуток, так і вигляді збільшення надходжень ЄСВ і ПДФО.

У даному випадку збільшення надходжень до бюджету і фондів буде підтверджувати теорію А. Лаффера про те, що зменшення податкового навантаження приводить до збільшення надходження податків, якщо податкове навантаження перевищує оптимальне значення.

Література

1. Скрипник А. Оцінка податкового навантаження і детінізація фонду оплати праці / Скрипник А., Гендлер Г. // Економіка України. – 2007. – №5. – С.23
2. Карлін М. Шляхи удосконалення адміністрування єдиного соціального внеску в Україні / М. І. Карлін, Н. В. Іванчук // Фінанси

України. - 2012. - № 12. - С. 93-102.

3. Серебрянский Д. ЄСВ і детінізація: фальстарт чи початок структурних змін? / Серебрянский Д., Вдовиченко А, // Дзеркало тижня. – 2016. - №20, 4-11 червня, Електронний ресурс режим доступу: https://dt.ua/finances/yesv-i-detinizaciya-falstart-chi-pochatok-strukturnih-zmin-_.html

4. Новак І. Реформа мінімальної заробітної плати: рух до європейських стандартів? / Новак І. // Дзеркало тижня. – 2016. - №23, 24 червня – 2 липня, Електронний ресурс, режим доступу: https://dt.ua/macrolevel/reforma-minimalnoyi-zarobitnoyi-plati-ruh-do-yevropeyskih-standartiv-_.html

5. Головацька А. Зниження ставки ЄСВ – чи справджуються сподівання? // А. Головацька, Електронний ресурс, Режим доступу: <http://taxlink.ua/ua/news/znizennja-stavki-sv-chi-spravdzujutsja-spodivannja.htm>

1. Skrypnyk A. Otsinka podatkovoho navantazhennya i detinizatsiya fondu opłaty pratsi / Skrypnyk A., Hendler H. // Ekonomika Ukrainy. – 2007. –№5. – S.23

2. Karlin M. Shlyakhy udoskonalennya administruvannya yedynoho sotsial'noho vnesku v Ukraini / M. I. Karlin, N. V. Ivanchuk // Finansy Ukrainy. - 2012. - № 12. - S. 93-102.

3. Serebryanskyy D. YESV i detinizatsiya: fal'start chy pochatok strukturnykh zmin? / Serebryanskyy D., Vdovychenko A, // Dzerkalo tyzhnya. – 2016. - №20, 4-11 chervnya, Elektronnyy resurs rezhym dostupu: https://dt.ua/finances/yesv-i-detinizaciya-falstart-chi-pochatok-strukturnih-zmin-_.html

4. Novak I. Reforma minimal'noyi zarobitnoyi platy: rukh do yevropeys'kykh standartiv? / Novak I. // Dzerkalo tyzhnya. – 2016. - №23, 24 chervnya – 2 lypnya, Elektronnyy resurs, rezhym dostupu: https://dt.ua/macrolevel/reforma-minimalnoyi-zarobitnoyi-plati-ruh-do-yevropeyskih-standartiv-_.html

5. Holovats'ka A. Znyzhennya stavky YESV – chy spravdzhuyut'sya spodivannya? // A. Holovats'ka, Elektronnyy resurs, Rezhym dostupu: <http://taxlink.ua/ua/news/znizennja-stavki-sv-chi-spravdzujutsja-spodivannja.htm>

Рецензент: Балджи М. Д., д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

25.09.2017

УДК 330.341:338.45

Мороз Михайло, Гейко Людмила

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ «ДЕРЖАВА-УНІВЕРСИТЕТИ- ПРОМИСЛОВІСТЬ»

Представлені методологічні та аналітичні узагальнення сучасного досвіду інституційного забезпечення органічної співпраці держави, університетів і бізнесових структур в інноваційному процесі. Виконано міжнародний порівняльний аналіз особливостей застосування концепції "потрійної спіралі" інноваційного циклу, здійснено оцінку стану відповідних процесів в Україні за рейтингами конкурентоспроможності, обґрунтована необхідність удосконалення існуючої інноваційної політики України шляхом створення і підтримки механізмів коопераційної взаємодії держави, університетів і бізнесових структур.

Ключові слова: інноваційна політика університетів, концепція "потрійної спіралі" інноваційного циклу, інноваційна система "держава – університети – промисловість", економіка України.

Мороз Михаил, Гейко Людмила

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ «ГОСУДАРСТВО-УНИВЕСИТЕТЫ-ПРОМЫШЛЕННОСТЬ»

Представленны методологические и аналитические обобщения современного опыта институционального обеспечения органичного сотрудничества государства, университетов и бизнес-структур в

інноваційному процесі. Виконано міжнародний порівняльний аналіз особливостей застосування концепції "тройної спіралі" інноваційного циклу, здійснено оцінку стану відповідних процесів в Україні за рейтингами конкурентоспроможності, обґрунтовано необхідність удосконалення існуючої інноваційної політики України шляхом створення і підтримки механізмів кооперативного взаємодія держави, університетів і бізнес-структур.

Ключові слова: інноваційна політика університетів, концепція "тройної спіралі" інноваційного циклу, інноваційна система "державство - університети - промисловість", економіка України.

Moroz Michael, Geiko Liudmyla

INSTITUTIONAL SUPPORT FOR INNOVATIVE ACTIVITIES IN THE SYSTEM "STATE UNIVERSITY- INDUSTRIALITYSHIP"

Methodological and analytical messages of the modern experience of institutional support for the organizational cooperation of the State, universities and business structures in the innovative process are presented. An international comparative analysis of the peculiarities of the application of the triple-helix concept of the innovation cycle was carried out, an assessment was made of the state of the relevant processes in Ukraine in terms of competitiveness and innovation cycle ratings, an assessment of the state of the relevant processes in Ukraine on competitiveness ratings, the necessity of improving the existing innovation policy of Ukraine by creating and maintaining mechanisms cooperation of the state, the university and business structures.

Keywords: innovation policy of universities, the concept of the "triple helix" of the innovation cycle, the innovative ecosystem "state-universities-industry", the economy of Ukraine

Постановка проблеми. Одним з головних світових трендів останніх десятиріч у розвитку інноваційної діяльності став перехід від "лінійної моделі" управління інноваційним циклом до

"кооперативної" моделі, яка отримала назву "потрійної спіралі". Ця трансформація докорінно змінила роль, форми і методи взаємодії інститутів науки, освіти та бізнесу в інноваційному процесі.

У "лінійній" моделі різні стадії інноваційного циклу виконуються послідовно відокремленими інститутами, які функціонують для забезпечення виконання робіт на кожній з цих стадій. У такому управлінському форматі існує проблема спеціального забезпечення "трансферу технологій", тобто передачі результатів, отриманих на кожній стадії, далі по ланцюгу. Головною проблемою цієї моделі є ситуація, коли роботи, виконані та закінчені на одній стадії, не враховували особливості наступних стадій і тому розробка не просувалась далі до кінцевого результату – комерціалізації, тобто перетворення її в інновацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державної інноваційної політики досліджуються вітчизняними науковцями Г. Андрощук, Г. Асоновим, М. Гороховатською, О. Іваноньків, Є. Пономаренко, Л. Федуловою. Існує багато наукових публікацій щодо різних аспектів державного регулювання інноваційної діяльності. Проте ця тематика й надалі залишається актуальною, оскільки в Україні існує потреба у вивченні та дослідженні наявного досвіду розвинутих країн і його використанні.

Мета статті полягає в узагальненні методологічного та аналітичного досвіду сучасного інституційного забезпечення органічної співпраці держави, університетів і бізнесових структур, що базується на управлінській концепції "потрійної спіралі" інноваційного циклу і враховує особливості виникнення "кооперативної" моделі інноваційного циклу.

Виклад основного матеріалу дослідження. У минулі часи, коли інноваційний цикл був достатньо довгим, посередницькі організації трансферу технологій пом'якшували протиріччя між його стадіями і більш-менш забезпечували завершення інноваційного циклу. Сьогодні, коли динамізм економічних процесів значно збільшився, а глобалізація призвела до безпрецедентного зростання міжнародної конкуренції, довгий лінійний інноваційний цикл став на заваді його успішного завершення за відносно стислі строки та відповідно до реального конкретного попиту, який в останні десятиріччя також динамічно змінюється.

Пошуки оптимізації зазначених відносин учасників інноваційного циклу привели до управлінської концепції "потрійної спіралі" інноваційного циклу, інституційною основою якої є органічна взаємодія трьох суб'єктів процесу створення інновації у вигляді метафоричної спіралі: органів влади (як центральної, так і місцевої), бізнесових структур, а також університетів. Останнім у цій моделі відведена центральна роль у забезпеченні ефективності всього інноваційного циклу [1]. Це обумовило масовий перехід на практиці від зазначеної "лінійної" моделі інноваційного циклу, коли інституції науки, конструкторських і технологічних розробок, виробництва і продажу інноваційних товарів і послуг існували і діяли відносно незалежно одна від одної, до матричної моделі, коли ці інституції органічно взаємодіють в інноваційних процесах у режимі зворотних зв'язків. Інституційним ядром моделі "потрійної спіралі" став так званий "підприємницький університет", який поєднав навчальну і дослідницьку місії традиційного університету з місією генерації інновацій у тісній органічній співпраці з органами державної влади та підприємствами, які виступають замовниками та співрозробниками інновацій, що створюються в структурних підрозділах університету.

Провідні університети світу стрімко трансформуються в інституційний формат "підприємницького університету". Вони перетворились на потужні академічні центри, що продукують нові знання і прикладні технологічні розробки і мають право виходити на ринок та отримувати прибуток, який спрямовується на розвиток університету. Центральною ланкою їх діяльності стає трансфер технологій і комерціалізація результатів науково-дослідної роботи, яка виконується у тісній співпраці з підприємствами і державними інституціями – замовниками цих розробок [2].

Явище співробітництва університетів і бізнесу в інноваційному процесі знайшло відображення в індикаторах конкурентоспроможності країн у щорічних аналітичних доповідях про глобальну конкурентоспроможність, яку складає дослідницька група Світового економічного форуму в м. Давос (Швейцарія). В 12-му розділі, присвяченому інноваціям, виділено спеціальний індикатор "Дослідницьке співробітництво університетів з промисловістю" (University/industry research collaboration). Значення цього індикатора формується як середня експертних оцінок зазначеного явища у

діапазоні 1–7 (1 = не мають дослідницького співробітництва; 7 = таке співробітництво широко відбувається). Аналіз отриманих результатів рейтингування засвідчив, що країни, які спромоглися забезпечити динамізм своїх економік і увійшли до групи розвинених країн, стартуючи з відносно низьких позицій у світових рейтингах, характеризуються високим балом щодо співробітництва університетів і промисловості.

У табл. 1 представлені результати такого оцінювання для вибраних країн з метою порівняння з Україною.

Таблиця 1

Індикатори співробітництва університетів і бізнесу в
інноваційному процесі
в деяких країнах у 2016 р.

Країна	Рейтинг (місце)	Бал (шкала 1–7)
Динамічні наздоганяючі країни		
Фінляндія	2	5,8
Сінгапур	4	5,6
Ізраїль	8	5,4
Тайвань, Китай	11	5,3
Ірландія	13	5,2
Республіка Корея	26	4,7
Країни Центральної та Східної Європи		
Литва	28	4,6
Чехія	35	4,4
Естонія	36	4,4
Угорщина	41	4,3
Словенія	56	3,8
Росія	64	3,6
Латвія	67	3,6
Польща	72	3,5
Україна	77	3,4
Словаччина	93	3,3
Румунія	88	3,3
Болгарія	117	3,0

Джерело: Складено за даними [3]

Виділено дві групи країн. Першу групу становлять динамічні країни, які спромоглися забезпечити високі темпи розвитку й увійти

до кола розвинених країн, стартуючи з відносно низьких позицій у світових рейтингах (деякі навіть мали гірші позиції, ніж зараз має Україна). Друга група включає країни Центральної і Східної Європи, які можна розглядати як прямі аналоги для України, оскільки вони мали приблизно однакові стартові умови при переході від командно-адміністративної до ринкової економіки. Як бачимо, всі представлені динамічні країни характеризуються високим балом щодо співробітництва університетів і промисловості в дослідницьких проектах. Таку ж картину можна спостерігати щодо всіх розвинених країн світу. Україна за цим критерієм займає 77 місце у світі, а серед країн Центральної і Східної Європи програє таким успішним у перехідних процесах країнам-сусідам, як Чехія, Угорщина, Естонія, Латвія, Литва. Проте місце України з 3,4 бали за експертними оцінками не сильно відрізняється від таких параметрів Польщі і випереджає показники Словаччини, Румунії та Болгарії. З цього можна було би зробити висновок, що справи у нас не є критичними, але важливо оцінити саме інноваційну результативність такого співробітництва [4].

В Україні дійсно історично існують тісні зв'язки університетів (особливо технічних) з підприємствами, для яких вони готують кадри, але це співробітництво відбувається, по-перше, переважно в рамках зазначеної раніше лінійної моделі інноваційного циклу, а по-друге, саме стадія комерційного впровадження наукових розробок завжди була найбільш слабким місцем української національної інноваційної системи. Наявність достатньо великої кількості завершених науково-дослідних робіт переважно не знаходила комерційного продовження [5].

Аналітична база даних, що представлена в "Звіті про глобальну конкурентоспроможність" [3], дозволяє більш детально проаналізувати глобальну конкурентну позицію України з точки зору оцінки ефективності заключної стадії інноваційного циклу – комерціалізації інноваційно-технологічних знань. Традиційна лінійна модель цього циклу, коли окремо вибудовуються системи управління для різних його стадій – "освіта – дослідження і розробки – технології – виробництво – реалізація", сьогодні справедливо піддається критиці за те, що в її рамках основна увага концентрується на стадії досліджень і розробок, а не на кінцевому результаті – комерційному впровадженні інновацій. Розвиток окремих стадій не гарантує

досягнення бажаного кінцевого результату – перетворення наявних знань у фактор економічного зростання.

Проведені дослідження показали, що Україна втрачає конкурентоспроможність свого інноваційного потенціалу саме на заключних стадіях інноваційного циклу. Наприклад, якщо на стадіях освіти та досліджень і розробок ми виглядаємо приблизно на одному рівні з Польщею, то на завершальних стадіях циклу, де повинен забезпечуватися комерційний інноваційний результат, спостерігається відставання [4]. Дані щодо Фінляндії – світового лідера розбудови знаннєвої економіки та Естонії – інноваційного лідера серед пострадянських країн свідчать про важливість досягнення збалансованості у розвитку всіх стадій інноваційного циклу.

Можна зробити висновок про необхідність досягнення органічної взаємодії всіх стадій інноваційного циклу, коли всі суб'єкти злагоджено працюють на кінцевий інноваційний результат у режимі постійних зворотних зв'язків між представленими стадіями. У ракурсі такого методологічного бачення стає зрозумілою помилковість політики відокремленого керівництва окремими стадіями інноваційного циклу, що власне і відбувається в Україні. З іншого боку, стає зрозумілим той тренд у державній інноваційній політиці розвинених країн, який пов'язаний з переходом на модель "потрійної спіралі" інноваційного процесу.

При здійсненні комерціалізації результатів науково-технічної діяльності головною метою університетів і відповідних центрів трансферу технологій є сприяння реалізації проекту від наукових розробок та ідеї до зрілого нового підприємства, при цьому університет зацікавлений в отриманні максимальної вигоди від комерціалізації власних технологій. У світовій практиці доведено, що найбільш прибутковими можуть бути два варіанти: володіння часткою підприємства за принципом венчурного інвестора та продаж ліцензій на використання запатентованих розробок. В Україні поширенішою є інша практика – виконання науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт на замовлення державних і бізнесових структур. Проте наявність достатньо великої кількості завершених науково-дослідних робіт переважно не знаходила (і не знаходить) комерційного впровадження.

Для того щоб оцінити процеси комерціалізації наукових досягнень українських ВНЗ, був використаний також показник патентної активності. Охорона інтелектуальної власності і продаж відповідних ліцензій є елементами процесу комерціалізації інноваційних технологій. Патентну активність українських ВНЗ можна оцінити за показниками кількості патентних заявок на винаходи й корисні моделі та отриманих охоронних документів, поданих науковими та освітніми організаціями.

За даними Державної служби інтелектуальної власності України, протягом періоду 2012–2016 рр. активність у поданні заявок на винаходи та корисні моделі від організацій, що працюють у сферах науки та освіти, залишається доволі стабільною. За 2016 р. вони подали близько 6,8 тис. заявок на винаходи й корисні моделі. Це становить майже 90% від загальної кількості поданих у країні заявок.

Вивчення міжнародної практики показало, що інституційне забезпечення знаннєвої складової в моделі "потрійної спіралі" може бути представлене по-різному, як правило, це дослідницькі підрозділи чи спеціальні організаційні форми всередині університетів – наукові парки, технопарки, інкубатори, а також це можуть бути окремі інституції – науково-дослідні інститути, лабораторії, центри. Зазначені інституційні форми повинні тісно взаємодіяти між собою і утворювати змішані інституціональні одиниці. Юридичний статус таких організаційних структур достатньо сильно відрізняється у різних країнах та окремих регіонах. Вони можуть мати вигляд центрів трансферу технологій, бізнес-інкубаторів, технопарків тощо. Разом із тим усі ці організаційні форми спрямовані на досягнення кооперативної спільної мети – забезпечення інноваційного поступу університету, який виступає ініціатором впровадження своїх наукових результатів в економіку, у партнерстві з державою і бізнесом сприяє створенню нових інноваційних фірм (стартапів). Особливо успішною така практика стає, коли ще не існує підприємств, готових впровадити виконані нові розробки [6].

Таким чином, для України є нагальною необхідністю удосконалення існуючої державної інноваційної політики шляхом розвитку механізмів коопераційної взаємодії університетів, держави та бізнесу за моделлю "потрійної спіралі" інноваційного циклу. Такий підхід сприятиме генерації інноваційних високих технологій через

органічне поєднання освітнього і наукового потенціалу університетів з ринковими інтересами і ресурсами бізнесових структур. Це відрізняється від пануючих сьогодні концептуальних управлінських і практичних підходів, коли взаємодію науки і бізнесу розглядають переважно тільки у контексті трансферу технологій за "лінійною" схемою управління, де об'єктом політики виступають уже існуючі до моменту трансферу технологічні досягнення. Проте сьогодні основний акцент треба перенести на формування інституційних засад, що сприяють створенню умов для генерації нових технологічних інновацій саме в процесі спільної творчої діяльності університетів і бізнесу.

Для стимуляції інноваційної творчості в українських університетах необхідно, наслідуючи передовий світовий досвід, створити всі нормативні умови для того, щоби вони перетворились на потужні підприємницькі академічні центри, які продукують нові розробки та науково-навчальні продукти, що швидко виходять на ринок. Центальною ланкою їх діяльності повинна стати генерація та трансфер інноваційних технологій у процесах комерціалізації результатів науково-дослідної роботи, яка стає органічною частиною і навчального процесу. Оскільки такі університети зацікавлені в отриманні доданої вартості від комерціалізації власних науково-технологічних розробок, вони будуть сприяти виконанню науково-технологічних проектів від ідеї до інноваційного продукту чи високотехнологічного підприємства, у першу чергу стартапа.

В Україні необхідно формувати спеціальне законодавче забезпечення для формування "кооперативної" моделі інноваційного циклу, розробити й ухвалити нормативні документи, що сприятимуть процесам самоорганізації на теренах інноваційної кооперації наукових установ та університетів, з одного боку, та бізнесових і державних структур – з іншого. У цьому контексті нового змісту набуває проблема більшої автономності університетів, у тому числі для можливості здійснювати інноваційну діяльність для диверсифікації джерел власного фінансування – шляхом розвитку комерційних відносин з бізнесовими і державними структурами в інноваційній діяльності, а також ставати більш гнучкими та мобільними до змін зовнішнього ринкового середовища.

Буде доцільним надати українським університетам також і більшу фінансову автономію. Це дозволить їм пришвидшити виконання фінансових операцій й уникати довгих бюрократичних процедур. Додатковою мотивацією проведення науково-дослідних робіт та їх комерціалізації слугуватиме надання університетам більше прав на базі демократичних процедур самоврядування щодо самостійного використання і розподілу доходів, отриманих від контрактних досліджень, прибутку від ліцензування об'єктів інтелектуальної власності та комерціалізації [6].

Як свідчить міжнародна практика, частина цих коштів зазвичай спрямовується на створення та вдосконалення університетських центрів трансферу технологій, наукових парків, на підтримку досліджень і розробок, патентування, для підтримки участі в міжнародних проектах, оновлення матеріальної бази досліджень тощо. Рамкові можливості цього вже закладено у новому Законі України "Про вищу освіту", але для того, щоби задекларована там фінансова самостійність університетів стала реальністю, необхідно ще розробити і запровадити у дію багато підзаконних нормативних документів, у тому числі спрямованих на підтримку саме "коопераційної" моделі створення інновацій та високотехнологічних стартапів.

Більший ступінь свободи дій університетів у інноваційній діяльності дозволить їм використовувати такі перспективні джерела фінансування процесів комерціалізації наукових досягнень, які надають інститути венчурного інвестування. Ще одним джерелом фінансування процесів комерціалізації інновацій є спеціалізовані інвестиційні фонди, діяльність яких могла би концентруватись на інвестуванні коштів у потенційно прибуткові інноваційні проекти. Така практика є загальноприйнятою в розвинених країнах і дає змогу отримати максимальний ефект від науково-технологічного розвитку. Зокрема, ухвалення законопроектів про венчурні фонди, проекти яких вже розроблені, може дати поштовх для поживлення інноваційної діяльності та комерціалізації наукових розробок в Україні – як для підприємств, так і для вищих навчальних закладів.

Висновки. З проведеного аналізу практики інноваційної діяльності університетів світового рівня можна зробити висновок, що для започаткування нових компаній на базі університетських

досліджень і ліцензування від власного імені науково-технологічних розробок таких компаній важливо формувати специфічну інноваційну екосистему як в університеті, так і в регіоні та країні, що сприяє розвитку венчурного підприємництва на базі реалізації управлінських моделей відкритих інновацій. У центрі такої інноваційної екосистеми перебувають посередники, які займаються відбором нових технологічних рішень, пошуком джерел знань, встановленням зв'язків між цими джерелами, що знаходяться переважно в наукових організаціях і в університетах, розробкою та реалізацією інноваційних стратегій бізнесових структур. В університетах України необхідно створити ефективну власну нормативну базу для формування відповідних підрозділів та центрів з наданням їм певної фінансової автономії в структурі університету.

Такі центри дозволяють гнучко реагувати на зміни зовнішніх факторів, розкривати потенціал дослідників і підвищувати їхню мотивацію для проведення якісної науково-дослідної роботи, здійснювати пошук шляхів розвитку університету через надання платних освітніх та консультаційних послуг, комерціалізацію результатів науково-дослідної діяльності. Ключовим напрямом зазначеного процесу може бути вдосконалення існуючої на національному рівні системи ліцензування центрів трансферу технологій при університетах у напрямі більшого перетворення їх у госпрозрахункові бізнесові структури, які прибирають до себе функції управління інноваційним циклом у "коопераційній" моделі знаннєвого трикутника "держава – університети – промисловість". Інфраструктурна підтримка такої управлінської моделі також має здійснюватись на національному й міжнародному рівнях.

Література

1. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г. О. Андрощук, Р. Є. Еннан // Наука та інновації. – 2009. – № 5. – С. 92–95.
2. Асонов Г. Ф. Опыт организации и управления НИР и ОКР в зарубежных странах / Г. Ф. Асонов, Л. Ф. Радзиевская. – К. : УкрИНТЭИ, 1992. – 40 с.

3. The Global Competitiveness Report 2016 [Електронний ресурс] / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2016.pdf

4. Гороховатська М. Я. Інноваційна складова міжнародного співробітництва / М. Я. Гороховатська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://iee.org.ua/files/alushta/48-gorohovatska-innov_skladova.pdf.

5. Іваноньків О. О. Зарубіжний досвід розвитку економічних систем на інноваційній основі / О. О. Іваноньків // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5 (83). – С. 23–30.

6. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика / За ред. Л. І. Федулової. – К. : Основа, 2005. – 522 с.

7. Пономаренко Є. В. Механізм державного управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів України / Є. В. Пономаренко, О. В. Анненкова // Економіка розвитку. – 2011. – № 3 (59). – С. 46–49.

1. Androshchuk H. Innovatsiina polityka Yevropeiskoho Soiuzu [Innovation Policy of the European Union] / H. A. Androshchuk, R. E. Ennan // Nauka ta innovatsii. – 2009. – No. 5. – S. 92–95..

2. Assonov G. F. Opyt organizatsii i upravleniya NIR and OKR v zarubezhnykh stranakh [Experience Organization and Management NIR and OKR in Foreign Country] / G. F. Assonov, L. F. Radzievskaya. – K. : UkrINTEI, 1992. – 40 s.

3. The Global Competitiveness Report 2016 / World Economic Forum. – Geneva, Switzerland. – [Elektronnyy resurs]. Rezhym dostupu: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2016.pdf

4. Horohovatska M. Ya. Innovatsiina skladova mizhnarodnoho spivrobitnytstva [Innovative Component of International Cooperation] / M. Ya. Horohovatska [Electronic resource]. – Access mode : http://iee.org.ua/files/alushta/48-gorohovatska-innov_skladova.pdf.

5. Ivanonkiv O. O. Zarubizhnyi dosvid rozvytku ekonomichnykh system na innovatsiinii osnovi [International Experience Developing Economies Based on Innovation] / O. O. Ivanonkiv // Aktualni problemy ekonomiky. – 2008. – No. 5 (83). – S. 23–30.

6. Fedulova L. I. Innovatsiyni rozvytok ekonomiky: model, systema upravlinya, derzhavna polityka [Innovative Economic Development: Model, System Management, Public Policy] / Za red. L. I. Fedulovoi. – K. : “Osnova”, 2005. – 522 s.

7. Ponomarenko Ye. V. Mekhanizm derzhavnoho upravlinnia naukovy-tekhnichnym ta innovatsiynym rozvytkom rehioniv Ukrainy [The Mechanism of the State of the Science, Technology and Innovation Development of Regions of Ukraine] / Ye. V. Ponomarenko, O. V. Annenkova // Ekonomika rozvytku. – 2011. – No. 3 (59). – S. 46–49

Рецензент: Балджи М. Д., д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

25.09.2017

УДК 330.88

Осик Юрий

КИТАЙСКАЯ ЦИВИЛИЗАЦИЯ С ТОЧКИ ЗРЕНИЯ ЗАПАДНОЙ КУЛЬТУРЫ И ЕЕ ВОПЛОЩЕНИЕ В ЭКОНОМИКЕ

На примере Китая представлено своеобразие экономической деятельности, основанной на культуре в широком смысле этого слова – как объединяющем начале социально-экономического функционирования в целом. Рассмотрено отношение к одному из основополагающих принципов культурного сознания - принципу центрации–децентрации - на Западе и Востоке. Проанализированы истоки и отдельные оригинальные направления функционирования китайской цивилизации, подтверждающие отход от принципа централизма: концепция мироздания, политический и экономический менеджмент, отношение к таланту, инновациям и творчеству в целом, взаимосвязь традиций и инноваций, отношения с другими странами.

Ключевые слова: принцип центрации, европоцентризм, концепция мироздания, религия, философия, менеджмент, отношения с другими странами.

КИТАЙСЬКА ЦИВІЛІЗАЦІЯ З ПОГЛЯДУ ЗАХІДНОЇ КУЛЬТУРИ І ЇЇ УОСОБЛЕННЯ В ЕКОНОМІЦІ

На прикладі Китаю розкрита своєрідність економічної діяльності, заснованої на культурі в широкому сенсі – як об'єднуючому засадничому підмурку соціально-економічного функціонування в цілому. Розглянуто відношення до одного з основоположних принципів культурної свідомості – принципу центрації-децентрації – на заході і на Сході. Зроблено аналіз витоків і окремих оригінальних напрямків функціонування китайської цивілізації, котрі підтверджують відхід від принципу центризму: концепція створення світу, політичний і економічний менеджмент, відношення до таланту, інновацій і творчості в цілому, взаємозв'язок традицій і інновацій, відношення з іншими країнами.

Ключові слова: принцип центрації, європоцентризм, концепція світобудови, релігія, філософія, менеджмент, відношення з іншими країнами.

Ossik Yuriy

CHINESE CIVILIZATION FROM THE POINT OF VISION OF WESTERN CULTURE AND ITS EMBODIMENT IN THE ECONOMY

In the article, the example of China presents the peculiarity of economic activity based on culture in the broad sense of the word - as the unifying principle of socio-economic functioning as a whole. The attitude to one of the fundamental principles of cultural consciousness - the principle of center-decentration - in the West and the East is considered. The origins and individual original directions of the functioning of Chinese civilization are analyzed, which confirm the departure from the principle of centrism: the concept of the universe, political and economic management, attitudes towards talent, innovation and creativity in general, the interrelation of traditions and innovations, relations with other countries.

Key words: the principle of centering, eurocentrism, the concept of

the universe, religion, philosophy, management, relations with other countries.

О, Запад есть Запад, Восток есть Восток, и
с мест они не сойдут,
Пока не предстанет Небо с Землей на
Страшный Господен суд.
Но нет Востока и Запада нет, что племя,
родина, род,
Если сильный с сильным лицом к лицу у
края земли встает?

*Редьярд Киплинг,
«Баллада о Востоке и Западе»*

Кофе помогал мне думать быстрее,
но благодаря чаю я стал думать глубже
Из исповеди экс-кофемана

Постановка проблемы. По данным, опубликованным в последние годы, в финансовой сфере, призванной быть «кровеносными сосудами экономики» в лице производства потребительских товаров и услуг, на самом деле лишь 2% денежного оборота связано с обеспечением функционирования производства, а 98% - это спекулятивные (считай – грабительские) сделки, за которыми не стоит реальное производство товаров и услуг. Глобализированная финансовая сфера «подминает» под себя государственные бюджеты и интересы, покупает и свержает правительства, банкротит отдельные страны. Это тотальный теневой институт власти все больше выходит из тени и лоббирует в государствах и наднациональных регионах собственные интересы. И нет ему альтернативы. Безальтернативность – это тоталитаризм. Политический тоталитаризм имеет негативный оттенок. А разве экономический тоталитаризм – благо для людей? При любом раскладе: социалистический производственный тоталитаризм или капиталистический потребительский тоталитаризм – это отсутствие выбора.

В обстоятельном обзоре Н Домбровского о влиянии культуры на экономику цитируются выдержки из наблюдений и выводов

международного эксперта Лоуренса Харрисона, который сетовал: «За 50 лет мы стали свидетелями успеха всего лишь нескольких программ помощи в рамках Вашингтонского консенсуса – по большей части в странах Южной и Восточной Азии. Главным итогом последних 50 лет стало чувство разочарования, крушения надежд — «усталость от теорий развития», вызванная неспособностью подавляющего большинства стран Африки, Латинской Америки, Южной и Юго-Восточной Азии достичь «качественного скачка» с точки зрения экономического роста [1].

Может быть, причина неуспеха состоит в том, что экономические ценности, насаждаемые западными странами восточным и латиноамериканским странам, основаны на культуре и культурных ценностях, неприемлемы для них?

На этом фоне «подавляющего большинства» стоят особняком такие крупные азиатские страны, как Япония, Южная Корея, крошечный Сингапур и крупнейший в мире Китай.

Анализ научных достижений. Ряд исследователей на протяжении более чем века, начиная от Макса Вебера и до Лоуренса Харрисона, приводят в пример протестантскую культуру и этику, в которых провозглашается дух соперничества и прагматизм. Но это уже день вчерашний. Современные экономические достижения «конфуцианских» стран (точнее, стран, испытавших сильное влияние китайской культуры, включающей, помимо конфуцианства, даосизм, буддизм и культ предков) опровергают вывод, сделанный М. Вебером в «Китайской религии» (The Religion of China) [2]. Он утверждал, что динамичное развитие капитализма в Китае маловероятно — прежде всего потому, что там отсутствует свойственное кальвинизму «напряжение», вызванное неуверенностью в принадлежности к «избранным». (Теперь об этом Л. Харрисон предпочитает не дискутировать). Китайцев отличает приверженность принципам «всеобщей культуры прогресса»: в них высоко ценятся образование, успех, трудовая этика, личные заслуги и склонность к накоплению. Но, при всем при этом они руководствуются принципом «переходить реку, тщательно нащупывая камни». Они изучают в университетах и Смита, Маркса, и монетаризм, и институционализм, и много других «-измов», но строят на них свой собственный теоретический и практический синтез – и очень успешно. Однонаправленные западные

учения о либерализме и глобализации там не приживаются.

Более 20 лет назад, при вступлении Китая в ВТО, одного высокопоставленного чиновника Поднебесной спросили: «Наверное теперь Китай изменится?» «Нет, изменится ВТО, а Китай пойдет дальше своим путем» – последовал ответ. Современные реалии: около половины от всех арбитражных разбирательств ВТО ведет с Китаем.

Последние десятилетия показали также, что не все страны видят свое развитие в безудержном росте ВВП на душу населения, а те, кто видят, уже ощущают себя в плену потребительского тоталитаризма. Не все страны принимают и понимают глобализацию как панацею дальнейшего успешного функционирования национальных экономик в единой мировой экономике. Более того, сверхзажиточные европейские страны пытаются убежать от кризиса, в особенности от кризиса завтрашнего, связанного со старением и вырождением населения, с безработицей от грядущей роботизации, с загрязнением окружающей среды (ведь это они выносили свои «грязные» производства в страны третьего мира с более мягкими стандартами и нормативными требованиями к ее охране). Пока убегают не очень удачно. И протестантская культура, благословляющая однополые браки и почти коммунистическое равенство мужчины и женщины в обществе и общественном производстве, заходит в тупик. На этом фоне вливания «свежей и молодой крови» с чуждыми и во многом враждебными Европе культурными ценностями и происходят сбои в экономике. Более того, отказ от ранее провозглашенных социально-экономических ориентиров на как минимум среднесрочное будущее – это признаки кризиса современной западной (в разных формах насаждаемой всему миру) научной экономической концепции. Приведем два примера.

В сфере глобализации кризис обозначился тем, что она начала давать ощутимые и показательные сбои, в том числе в среде последовательных ее апологетов – развитых стран. Экономическое неравенство относительно бедной Греции против богатого ядра ЕС – Германии, Франции и Великобритании – оказалось деструктивным началом, основательно расшатывающим устои этого союза и побуждающим к регионализации. Безработица в Испании доходила до 25%. До разрыва не дошло, и эти страны пока удерживаются в ЕС, в частности, Греция - не без помощи инвестиционного допинга. Брексит

Великобритании можно трактовать по-иному – один из лидеров ЕС взбунтовался против разгула демократии и попрания национальных интересов в угоду космополитизму в этом союзе. Так или иначе, на данном этапе развития ЕС он оказался недостаточно гибким и договоропригодным, недостаточно защищенным перед лавиной мигрантов. Это весомый индикатор того, что этап глобализации мировой экономики не просто приостановился, но и пошел вспять. Референдум в Каталонии в октябре 2017 г. – новейшее тому подтверждение.

В сфере перехода к постиндустриальному (у других авторов еще круче – к информационному) обществу наблюдается аналогичный разворот вспять. Мировой экономический авангард - США, страны Западной Европы – уже движется от постиндустриального общества в сторону реиндустриализации (новой индустриализации), от аутсорсинга к инсортингу. От виртуальной финансовой экономики к классическому, модернизированному в соответствии с последними достижениями науки и техники производству. Это пока медленный, но уже заметный крен от доминирования ничего не производящих (кроме углубления неравенства в социуме) финансовых пузырей, угнетающих экономику, к реальному промышленному производству.

Нерешенные ранее части общей проблемы.

Изменения, происшедшие в хозяйственно-экономической деятельности в конце XX - начале XXI века, столь радикальны и парадоксальны, что требуют тщательного исследования и осмысления. Назовем только несколько из них.

1. Отход от модели рационального поведения экономических субъектов как в целом, так и в условиях осознания эсхатологической экономической деятельности. Нобелевская премия по экономике впервые в истории в начале 2002 г. была вручена психологу за доказательство доминирования эмоциональных побудителей экономического поведения, а рациональных - в качестве поддерживающих и контролирующих.

2. В определенной мере нейтрализация рынков и активизация институтов в сфере активности экономических субъектов.

3. Осознание под давлением неопровержимых фактов того, что имитационная экономика является более эффективной движущей силой экономического развития, чем инновационная.

4. Утверждение в мировом экономическом пространстве экономики и менеджмента восточного типа, которые дают фору западной экономической мысли и ее практическому воплощению: в период мирового экономического кризиса и отрицательного прироста экономической активности даже в высокоразвитых странах ВВП Китая, Индии и ряда других азиатских стран возрастал - до 5% и более.

5. Окончание этапа самоизоляции теоретической экономики и осознание подчиненности канонов хозяйственной деятельности институциям культуры и ряду смежных научных направлений: социологии, психологии, этики и др.

В настоящей статье предпринята попытка на примере Китая показать своеобразие экономической деятельности, основанной на симбиозе восточной и национальной культуры в широком смысле этого слова – как объединяющем начале социально-экономического функционирования в целом.

Формирование целей статьи. В основу исследования положено изучение китайской цивилизации с точки зрения западной культуры и ее воплощения в экономике.

Изложение основного материала исследования.

Краткий экскурс в историю. Западных историков (в отличие от экономистов и философов) привлекало деление человеческой истории на стадии дикости, варварства и цивилизации. Но эта периодизация была для них явно недостаточной. Естественным для западных гуманистов было назвать давно отошедшую в прошлое эпоху, культуру которой они столь высоко ценили, античной, т.е. древней. Говоря о древности, они имели в виду не всякую, а лишь греко-римскую древность, т. е. период от VIII в. до н.э. по V в. н.э. Поэтому, например, в русском языке заимствованное из западноевропейских языков слово «античность» имеет только это узкое значение.

О государствах Древнего Востока в эпоху средневековья известно было мало, в результате их история нередко понималась как нечто второстепенное: как периферия или, в лучшем случае, предварительный этап античности. Этому способствовала двусмысленность термина «античность» в западноевропейских языках. Под античностью там и поныне понимают то одну лишь греко-

римскую древность, то всю классовую, цивилизованную древность в целом, включая и древневосточную. Этой двусмысленности нет в русском языке, в котором под античностью понимается лишь греко-римская древность, а вся цивилизованная, классовая древность вместе взятая обозначается словосочетанием «древний мир». Чтобы отличить античность (древность) в узком смысле от античности (древности) в широком смысле, ее в западноевропейских языках нередко именуют классической античностью (древностью). По существу мир Древнего Востока стал представлять перед европейцами во всем своем богатстве лишь с началом XIX в. С этого времени историки все чаще стали выделять историю Древнего Востока в качестве особой самостоятельной эпохи, отличной от классической античности. И только во второй половине XIX в. деление всемирной истории на четыре мировых эпохи: древневосточную, античную, средневековую и новую в основном утвердилось в исторической науке [3].

До сих пор о восточной культуре на Западе знают немного, эти знания фрагментарны и во многом поверхностны. Отчасти потому, что восточная культура во многом основывается на психологии, которую до сих пор многие ученые с мировым именем наукой не считают. Тем не менее брешь пробита, и психологическое понимание сущности процессов и явлений приходит в ряд наук, среди которых – экономическая наука.

Отношение к принципу центрации на Западе и Востоке. Французский философ Жак Деррида отметил, что один из непререкаемых и основополагающих принципов европейского культурного сознания - это принцип «центрации». Европейское сознание, имея дело с любыми оппозициями (белое-чёрное, мужчина-женщина, душа-тело, содержание-форма, означаемое-означающее, денотация-коннотация и т.п.) невольно стремится поставить в привилегированное положение один из членов этих оппозиций, сделать на нём ценностный акцент. «Принцип центрации пронизывает буквально все сферы умственной деятельности рыночного европейского человека: в философии и психологии он приводит к радиоцентризму, утверждающему примат дискурсивно-логического сознания над всеми прочими его формами, в культурологии - к европоцентризму, превращающему европейскую социальную практику и тип мышления в критерий для «суда» над всеми прочими

формами культуры, в истории - к презенто- или футуроцентризму, исходящему из того, что историческое настоящее (или будущее) всегда «лучше», «прогрессивнее» прошлого, роль которого сводится к «подготовке» более просвещённых эпох [4].

Коммунисты также выступают с центристских позиций, разделяя экономический мир на плохой и хороший - с точностью до наоборот по сравнению с рыночниками-капиталистами. Имея идеологические противоречия с Западом, из распространенных центристских дихотомий коммунисты выбрали «центризм» подавляющей государственной собственности на средства производства, крайней формы жесткой автократии – тоталитаризма. Государственная собственность и жесткая централизация в планировании и функционировании экономики в течение многих десятилетий доказала неэффективность равенства в нищете, и этому направлению централизма мы далее не будем уделять внимания, как бесперспективному рудименту прошлого. Воплощение лозунгов «грабь награбленное» и «кто был ничем, тот станет всем» может приводить только к иллюзорному успеху, и только в краткосрочном периоде.

Цель нашей статьи – показать непричастность Востока в лице его репрезентативных представителей, в первую очередь Китая, к вышеописанному центризму - в силу своей культуры, и что из этого вытекает.

Один из лидеров Китайской Народной Республики Дэн Сяопин на XIII съезде Компартии КНР (25 октября 1987 г.) был назван «главным архитектором китайских реформ». А намного раньше, в 1961 г. он сказал: «Не важно, чёрная кошка или белая кошка, если она может ловить мышей — это хорошая кошка». В 1980-х гг. эта фраза Ден Сяопина стала неофициальным девизом, под которым проводились в то время прагматические экономические реформы — введение элементов рынка, разрешение частной собственности на средства производства, создание свободных экономических зон и т.д. [5]. Все это осуществлялось под руководством Коммунистической партии Китая. Принцип центрации «-измов» - социализм или капитализм - был тем самым повержен в Китае.

Ниже представлены доказательства того, что игнорирование централизма в экономической политике Китая не было случайным

экспериментом, а обусловлено цивилизационным своеобразием Китая на протяжении по меньшей мере нескольких тысячелетий.

Рассмотрим отдельные оригинальные направления функционирования китайской цивилизации, подтверждающие отход от принципа центризма.

Концепция мироздания. Наши представления о мироздании глубоко уходят корнями в космологию и они чрезвычайно могущественны. Человек глубоко впитывает их, даже если совершенно нерелигиозен. «В начале сотворил Бог небо и землю» — влияние этих слов на людей верующих и неверующих колоссально. В иудейской и христианской традиции создание «из ничего» (*ex nihilo*) считается не только возможным, но и замечательным: ведь «из ничего» творил сам Бог — и мы, люди, в какой-то мере на это способны. Соответственно, художник (архитектор, программист) создает нечто «из ничего». Он создает то, чего не существовало ранее. Творческий акт, подобно самому времени, линейен. Создатель начинает в пункте А и продолжает (с перерывами на кофе или как получится), пока не достигнет пункта Б. Естественно, что состояние в пункте А принципиально отличается от такового в пункте Б [6].

В китайской космологии Вселенная безначальна. Дао безначально. Создателя не существует. Всегда что-то было, всегда что-то будет. Поэтому творческий акт есть не создание нового, а открытие старого. Китайский путь — это создание в контексте (*creatio in situ*). Конфуций говорил: «Я передаю, но не создаю». Он предостерегал людей от нового и неожиданного, чтобы они не попали в ловушку «неправильных взглядов» [6].

Религия и философия. В отличие от приверженцев мировых религий, соблюдающих какую-то одну из них, даже отчетливо ограничивающихся одной из конфессий (например, православие, католицизм, протестантство), в Китае за несколько тысячелетий выкристаллизовался синтез трех религий — конфуцианства, буддизма и даосизма (этого нет даже в толерантной нецентристской Индии — там ставят памятники братству трех религий, но не их единству). В отличие от ортодоксального православия и умеренно-ортодоксального католицизма, упомянутый китайский синтез непрерывно трансформируется и совершенствуется.

В западной научной мысли принято различать (а нередко и противопоставлять) религию и философию. Относительно упомянутого выше восточного триумvirата существует определенная растерянность: что же это все-таки – религия или философия? Причем теологи претендуют на то, что это религия, а философы отстаивают принадлежность его к философии (см., например, публикации [7-8]). В одной из них отмечается следующее. «Религиозное обоснование стоит за всеми основными предписаниями конфуцианства. Человек должен почитать и слушаться правителя не потому, что у того в руках сосредоточена реальная власть, а потому что правитель – «сын Неба», правящий в соответствии с его волей. Китайцам важно следовать за вождем [7]. Если вождь — тиран, они ведут себя тиранически. Если вождь — поэт, они склоняются к поэзии.

Говоря о добродетели сыновней почтительности, конфуцианские тексты указывают, что человек должен почитать отца потому, что отец – это Небо для сына. И так, приводя свою жизнь в соответствие с ритуалом, с конфуцианскими требованиями, человек, по мысли китайского мудреца, начинал жить в гармонии с Богом. Именно эта отсылка на божественный авторитет придавала учению Конфуция особый статус в глазах последователей. Оно воспринималось не как порождение лишь его ума, как бы ни был уважаем учитель, или умов мифических предков, как бы ни были они мудры, но как вечная небесная истина» [7].

Другой исследователь упоминает о некоторых записях бесед с Конфуцием, записанных его учениками («Луньюе»). В этих беседах раскрывается идеал совершенного человека (цзюнь цзы), при этом человеческая личность рассматривается как самоценная. Конфуций создал программу совершенствования человека с целью достижения гармонии с Космосом. Благородный муж — источник идеала нравственности для всего общества. Ему присущи чувство гармонии и дар жить в природном ритме. Назначение мудреца — преобразовывать общество по законам гармонии, царящей в Космосе, упорядочивать и охранять все живое. Конфуций придавал большое значение пяти законам: "постоянство, ритуал, гуманность, долг, справедливость, знание и доверие" [8].

Здесь просматривается философия и этика. В разные времена конфуцианство считалось то в большей степени философией, то в

большей степени религией, а в целом – тем и другим. Все ли западные философы воспринимают как должное такое отсутствие границ между философией и религией и перетекание одной в другую?

Политический и экономический менеджмент. Западные ученые в сфере управления различают демократию и автократию. В современных концепциях возможен континуум лидерского поведения между демократией и автократией, но все это промежуточное поле не имеет отчетливо обозначенного промежуточного этапа. В лучшем случае их несколько и они не имеют фиксированных принципиальных различий.

В Китае уловили неуловимый Западом симбиоз демократии и автократии и назвали его меритократией. И не только четко сформулировали его базовые положения и принципы, но и успешно реализуют их в национальной социально-экономической практике. Китайская модель управления по Д. Беллу состоит из 3-х элементов: а) демократия внизу; б) экспериментирование между местными и центральными уровнями власти; в) меритократия на высшем уровне.

Идея о том, что политическая и хозяйственные системы должны пытаться отбирать и продвигать лидеров с выдающимися способностями и добродетелями, является главной в политической теории и практике как Китая, так и Запада. Китай эту идею воплощает с помощью меритократии, а Запад – с помощью демократии. В последние десятилетия у Китая сбоев меньше, а успехов – больше. Может потому, что идеал «Великого пути» (дао) в «Книге ритуалов» соблюдается безукоснительно и ему соответствует идеал меритократии, согласно которому «достойные и способные должны назначаться на руководящие должности». (Обратим внимание на то, что качество «достойные» находится на первом месте!).

Наверное, самое сложное в меритократии (и в любой форме правления) – это обеспечение добродетельных лидеров. Лидер с выдающимся интеллектуальным и социальным умением, но без надлежащих добродетелей, является худшим типом лидера, так как он способен разработать самый лучший способ реализации аморальных целей (уникальные ораторские способности А. Гитлера). Примечательно, что Д. Белл людей, лишенных совести, называет девиантами. Любая теория лидерства, в которой отсутствует этика, становится ущербной. Д. Белл считает это очевидным, однако

справедливо сетует на то, что очень мало (англоязычной) литературы, посвященной лидерству, сосредотачивается на этике [9]. На постсоветском пространстве ситуация схожая.

Если целью является отбор лидеров, которые стремятся служить обществу, то минимальным условием будет удаление тех, кто наносит этому обществу ущерб. Поэтому кандидаты с криминальным прошлым, особенно обвиненные в серьезных преступлениях, таких как убийство и изнасилование, должны быть лишены права занимать любые государственные должности (не говоря уже о высших). В Китае политические лидеры не могут занимать политических должностей, если их вина в совершении таких преступлений доказана. Более того, в этой стране распространено мнение, что уважительное отношение к своим родителям является необходимым этапом в выработке поведения уважения к другим и развития моральности за пределами семьи. Поэтому есть смысл отсеивать и кандидатов, нарушивших базовые нормы уважения к собственной семье (Попутно отметим, что в современном демократическом мире руководить государством и правительством могут не только судимые, но и рецидивисты).

Кто же имеет право судить о моральных качествах кандидатов и в какой пропорции? Хорошим решением является оценка через близкое знакомство и внимательное наблюдение на протяжении длительного времени (до 15-20 лет) в различных ситуациях. В упоминаемой книге Д. Белла приводится даже пропорция близкого окружения 60:20:20 – коллеги, руководители и подчиненные соответственно. Все это - не именно в таких численных пропорциях - но реально осуществляется в Китае, и его лидеры мотивированы внедрять позитивные практики в экономике и политике.

Более эффективный способ оценки преданности служения стране и людям состоит в выявлении того, в какой мере кандидаты готовы пожертвовать своими собственными интересами ради страны. Это может быть волонтерство - как в годы войны, так и в мирное время – ради раненных, бедных и больных.

Д. Белл отмечает, что «меритократия, наверное, является одновременно и наиболее, и наименее исследованной темой в политической теории» [9]. В экономической науке меритократия исследована намного меньше.

Ф. Фукуяма (США) стал известен во многих странах мира благодаря книге «Конец истории и последний человек» (1992). Он провозгласил, что распространение либеральных демократий во всём мире может свидетельствовать о конечной точке социокультурной эволюции человечества и стать окончательной формой человеческого правительства. Его работа переведена на более чем 20 языков мира и вызвала широчайший резонанс. С момента выхода книги многочисленные события поставили под сомнение верность выдвинутой им идеи. Но в целом Ф. Фукуяма по-прежнему придерживается концепции «конца истории».

Во время мировой апологии либерально-демократических ценностей Фукуямы еще не блистали феноменальными экономическими успехами новые индустриальные страны «первой волны» Сингапур, Тайвань, Республика Корея, Гонконг, а затем и Китай. Всех их объединяет отказ от демократии в политике (в западном понимании) и либерализма в экономике. Можно сказать, что азиатские «тигры» достигли выдающихся экономических успехов благодаря избирательному жесткому государственному регулированию и избирательному протекционизму – а не демократии и либерализму. Это не только разрушение конца истории по Ф. Фукуяме, а гораздо больше – развенчание принципа западного центризма.

Неприятно, но уместно привести другой пример: ревностный последователь демократии в политике и либерализма в экономике – Украина - за 25 лет стала одной из беднейших стран Европы. Что называется, попала в ловушку «центризма». Может ли голодный раздетый человек, которого неожиданно выпустили из клетки тоталитаризма, без адаптации в условиях меритократии стать суверенным членом демократического сообщества? В этом случае приходится вспоминать конфуцианское «переходить реку, нащупывая камни». Что известный одессит трансформировал на свой лад: «по Дерибасовской гуляют постепенно». Но джина легче выпустить из бутылки, чем загнать его обратно. Как теперь отказаться от мантры «один человек – один голос»?

Может к демократии и либерализму небогатым постсоветским странам тоже следовало бы «гулять постепенно», как это делает Беларусь во главе с «последним диктатором Европы». При

территориальной близости к Западу белорусская экономика, пытающаяся брать лучшее из капитализма и коммунизма, представляется более успешной – может в силу ее дистанцирования от западного центризма.

Талант, инновации и отношение к творчеству. Китайцы говорят: «Мы можем творить, почитая традицию». Как это?

По мнению китайского миллиардера Джека Ма, религиозные учения содержат массу замечательных идей. И в плане творческого мышления эти идеи имеют совершенно практическую ценность.

Джек вспоминает одну из основных религий Китая — даосизм, учение о «Пути вещей». Он объясняет, что даосизм помог возвести его компанию на олимпийские высоты.

— Когда я конкурирую с eBay или с кем-то еще, я никогда не использую западный путь. Я обращаюсь к даосизму. Когда вы бьете меня сюда, — он указывает на свое солнечное сплетение, — я не отвечаю тем же. Вместо этого я бью вас сюда и сюда. Туда, где вы не ожидаете. Смысл в том, чтобы использовать в драке ум и смекалку и не терять равновесие [3].

В новом мире, чтобы достичь успеха, вам понадобятся IQ, EQ и LQ. EQ — это эмоциональный коэффициент, а LQ — "коэффициент любви" — считает Джек Ма [10]. Любовь в первую очередь воспитывается через религию. Эта рекомендация очень перекликается с откровением украинского литератора Григора Тютюнника: «Нет загадки таланта. Есть вечная загадка любви».

Все новшества эволюционны. Разница лишь в маркетинге. На Западе наловчились подавать малейшие модификации как нечто революционное. Автомобильные компании и изготовители компьютерной техники (да и не только они) на все лады расписывают «новые и усовершенствованные модели», хотя чаще всего новизна моделей весьма относительна. Они это знают. Знаем и мы — но согласны подыгрывать условностям. «Расстаньтесь с пережитками прошлого и возведите «из ничего» будущее во всей его ослепительной и радикальной новизне» - возвещает западная реклама.

Азиатские культуры — особенно конфуцианские (китайская и корейская) — подходят к творчеству совершенно иначе, чем культуры западные. Жителей западных стран обычно волнует лишь результат, продукт творчества. Для азиатов процесс и путешествие не менее

важны, чем место назначения [6]. Психологи в этом случае говорят, что речь идет об инструментальных и терминальных ценностях.

На Западе считается, что творческих людей должно быть мало. А на Востоке считают, что творческим должен быть каждый человек.

Западные культуры отождествляют творчество с новшеством и согласны называть творчеством лишь то, что порывает с традицией. В конфуцианских странах вроде Китая дело обстоит иначе: китайцев интересует не столько новизна технологии или идеи, сколько их полезность. Неважно, насколько нова и неожиданна та или иная вещь, — вопрос в том, будет ли от нее прок. Творчество в Китае представляет собой не отход от традиции, а ее продолжение, новый виток спирали [6].

У Томаса Элиота (американского писателя, историка и философа, автора 11-томной «Истории цивилизации») в статье под названием «Традиция и индивидуальный талант» есть глубокие рассуждения о том, что новому необходимо старое; ни один поэт и ни один художник не живет в вакууме. «Нельзя оценить только его одного, необходимо, ради контраста и сравнения, рассматривать его в сопоставлении с предшественниками». Согласно Элиоту, для подлинно творческого человека прошлое не совсем исчезло: он ощущает его живое присутствие. Если хочется новшеств, не надо убегать от традиции. Наоборот, ей можно — и нужно — открыться. Существующие памятники образуют идеальную соразмерность, которая изменяется с появлением нового (истинно нового) произведения искусства, добавляющегося к ним. Существующая соразмерность завершена до того, как в нее входит новое произведение, а чтобы соразмерность сохранилась с вторжением нового, весь существующий ряд должен быть, пусть лишь еле заметно, изменен; оттого по-новому выстраиваются соотношения, пропорции, значимость любого произведения в его связях с целым; это и есть гармония старого и нового. ... прошлое точно так же видоизменяется под воздействием настоящего, как настоящее испытывает направляющее воздействие прошлого. [11]. Вышеприведенные строки написаны о поэзии но, по нашему мнению, могут быть применены и применяются ко всему творчеству в целом, как его видят в Китае.

Именно так поступали китайские гении времен династии Сун. Они рассматривали каждое потенциальное новшество в контексте

традиции. Если оно представляло собой развитие традиции, его усваивали. Если нет — отказывались от него. И это не измена духу инновации, а осознание факта, сформулированного спустя восемь столетий историком Уильямом Дюрантом: «Нет ничего нового, кроме способа компоновки».

На Западе считают, что цензура является помехой творчеству, что драконовские режимы мешают ему, а подчас (как в Северной Корее) и вовсе душат его. Однако авторитаризм может волей-неволей стимулировать изобретательность. Некоторые граждане ГДР ухитрились прятаться не только в багажники машин, но даже чуть ли не в моторы, чтобы пробраться за Берлинскую стену.

Как же интерпретировать достоверные биографические данные Генерального конструктора космической техники С.П. Королева, который создал первый в мире искусственный спутник Земли, работая в «шарашке», будучи по сути расконвоированным «врагом народа»?

Советский и российский поэт-песенник Михаил Танич (член Союза писателей СССР с 1968 года, автор почти двадцати песенных сборников) в тюрьме, а потом в лагере (в районе Соликамска, на лесоповале) провел шесть лет. Затем имел 3 года поражения в правах. Причем вначале были лагеря, а потом песенные сборники.

Легендарный советский актер, народный артист РСФСР и Советского союза Георгий Жженов отбывало ссылку на Колыме, в трудовом лагере. (Изначально Георгий должен был отбыть пятилетнее наказание, однако по истечении данного периода ему без объяснения причин приписали еще 21 месяц исправительных работ). Знаменитые роли были после лагерей.

Альтист, художественный руководитель и главный дирижер Государственного симфонического оркестра "Новая Россия" и камерного ансамбля "Солисты Москвы", народный артист СССР Юрий Абрамович Башмет испытывал в семье с малых лет достаточно жесткое приобщение к музыкальному искусству.

На Западе уверяют, что лучший способ стимулировать творчество — это снять все препятствия. Психолог Рональд Финк провел эксперимент, участников которого просил соорудить поделку своими руками. Одним испытуемым дали много подручных материалов, а другим мало. Оказалось, что наиболее творческий подход проявили люди, имевшие мало возможностей...

Можно вспомнить различие между западной и китайской живописью. Китайская живопись «вертикальна»: художник не имеет полной свободы, ибо некоторые элементы рисунка обязательны. Напротив, западная живопись «горизонтальна»: дозволены любые новшества. Поскольку китайские художники действуют в условиях более жестких ограничений, чем западные, пространство для творчества сужается.

Психологи Роберт Стернберг и Тодд Любарт заключают: «мы можем снизить креативность, если создадим для людей со значительным творческим потенциалом слишком свободные, тепличные условия».

Воистину, лучше меньше, да лучше. И это касается не только отдельных людей, но и целых наций. Примером является «парадокс изобилия» («голландская болезнь», «нефтяное проклятие»): страны с богатыми природными ресурсами (особенно нефтью) застывают в культурном и интеллектуальном развитии. Чтобы убедиться в этом, достаточно краткого визита в Саудовскую Аравию или Кувейт. У саудовцев и кувейтцев все есть, поэтому они ничего не создают. В фильме «Третий человек», снятом по одноименному роману Грэма Грина, один из героев говорит о Швейцарии: «У них была братская любовь, 500 лет демократии и мира, а что они изобрели? Часы с кукушкой». Это неверно — отмечает Э. Вейнер: часы с кукушкой — немецкое изобретение [6].

Ежегодно Bloomberg составляет рейтинг инновационных экономик мира. В 2016 году Украина на 42 месте по рейтингу Инновационного Индекса. Конечно, инновационный Индекс — показатель сомнительный, так как он рассчитывается в том числе и по количеству пунктов питания Макдональдс. Более достоверным представляется доля инновационной продукции. В ВВП Китая она составляет более 30%. В Украине за последние десять лет эта цифра упала в 4,7 раз — с 6,7 % в 2006-м до 1,4 % в 2015-м.

Отношения с другими странами. Важным элементом национальной культуры является отношение страны к войне за пределами своих государственных границ.

В качестве стран, исповедующих философию центрации, проанализируем военные действия таких крупных стран как СССР (Россия) и США после 2 мировой войны (с 1950 г).

В 1950-80-х гг. СССР активно поддерживал прокоммунистические и иные «дружественные» силы на территории стран третьего мира – в том числе путем военного вмешательства. Историки подсчитали, что после Второй мировой войны 1,5 млн советских (российских) граждан принимали участие в более чем 30 вооруженных конфликтах за пределами страны, 25 тысяч погибли.

Советские солдаты и офицеры воевали в Корее, Вьетнаме, Афганистане, Сирии, Египте, Мозамбике, Анголе, Алжире, Венгрии, Чехословакии, Эфиопии, Бангладеш, Лаосе и др. странах. [14]. После распада СССР Россия продолжила традиции Российской империи и Советского Союза в Южной Осетии и Абхазии, Молдове, Украине, Сирии.

В «послужном списке» военных действий США войны в Корее и Вьетнаме, вооруженные операции в Лаосе, Гренаде, Панаме, Кувейте, Югославии. Ираке, Афганистане, Судане, Ливии и других странах [15].

Отметим, что значительная часть военных действий СССР (России) и США вели в странах, не имеющих сухопутных границ с ними.

Китай замечен в 2-х пограничных конфликтах.

1. Советско-китайский пограничный конфликт на острове Даманский — вооружённые столкновения между СССР и КНР 2 и 15 марта 1969 года в районе острова Даманский.

2. Высокогорный пограничный конфликт между Китайской Народной Республикой и Индией осенью 1962 года.

Все три страны, выбранные для сравнения, обладают ядерным оружием, все играют важную роль в структурах ООН. Как видно из приведенной статистики, Китай проводит политику военного невмешательства его политика является более толерантной в отличие от США и СССР (России). Мы предполагаем, что и в этом заслуга умеренности внешней политики, обусловленной отсутствием центрического мышления.

Выводы.

Поразительные экономические успехи полуторамиллиардного Китая и крохотного Сингапура, Южной Кореи Тайваня в последние десятилетия во многом связаны с отсутствием «центризма» в культуре, искусстве, науке, экономической политике. Пока

постсоветские развивающиеся страны пытаются прибиться к одному из полюсов идеологии: демократия или автократия, капитализм или социализм, рыночная или командная экономика, либерализм или протекционизм и т.п., затем мечутся от одного к другому полюсу, освоение меритократии в политическом и экономическом менеджменте приведет к успеху не только Китай, но и другие восточные страны.

За 10 лет в Китае расстреляно порядка 10 тыс. чиновников. В Сингапуре проворовавшихся чиновников принародно и всерьез избивали палками. Представляется, что меритократия учитывает: человек - общественное животное, которое не может успешно взаимодействовать в социуме без эвристики страха, о которой написал Г. Йонас [12]. Страх перед будущим - близким и далеким. В своем отрицательном идеале общественное животное homo economicus по Катасонову – живой робот, реагирующий на несколько управляющих сигналов, апеллирующих к нескольким чувствам: алчность, страх, удовольствия [13]. Этот субъект, полностью очищенный от таких «предрассудков», как совесть и нравственность – девиант по Д. Беллу.

Есть страх животного, а есть «Страх Божий». Эвристика страха затрагивает не только экологию окружающей природы. Она гораздо шире и включает Экологию Души. (Г. Йонас превосходный мастер подтекста, что и читается между строк).

Неотвратимость наказания за любое нарушение закона – разве это не эвристика страха перед ближайшим будущим? Современная Германия пришла к развитому демократическому обществу через расстрелы трамвайных безбилетников во времена нацизма. Сколько поколений немцев, живущих в обществе образцовой европейской демократии, будут носить еще этот страх перед наказанием за нарушение Закона и подзаконных актов? Какова роль страха перед гонениями, тем более перед физическим уничтожением в интеллектуальном и лидерском возвышении евреев в мировом масштабе?

Что сильнее: положительная или отрицательная мотивация к деятельности – или же сила именно в их взаимодействии? Пока в сфере отрицательной мотивации больше вопросов, чем ответов. Исследователи не очень жалуют своим вниманием эту тему. Может для ученых - экономистов и политиков - представляется неэтичным

говорить о моральном обнищании современного либерализованного мира из-за редукции отрицательной мотивации? Или это страх упоминать раньше времени неотвратно надвигающуюся другую крайность – беспрецедентный тоталитаризм?

Так или иначе, социально-экономическая практика получила немало доказательств того, что философия «центрации» является для XXI века не самой лучшей, а альтернативная ей меритократия – не самой худшей.

Литература

1. Домбровский Н. Влияние культуры на экономику [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://forbes.kz/process/expertise/vliyanie_kulturyi_na_ekonomiku_1/
2. The Religion of China [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_China
3. Семенов Ю.И. Исторический процесс: его понимание и истолкование Ч. 2. [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://www.history.krsu.edu.kg/index.php?id=486&Itemid=88&option=com_content&task=view
4. Дебрида Ж. Трассирование и дифференциация. // Философская и социологическая мысль. – 1995, №5-6. – с. 8-9.
5. Дэн_Сяопин [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/wiki/Дэн_Сяопин
6. Вейнер Э. География гениальности. – М.: Альпина Паблишер, 2016. – 338 с.
7. Максимов Г. Конфуцианство как религия. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.bogoslov.ru/text/1875775.html>
8. Конфуцианство как религия и философия [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.grandars.ru/college/filosofiya/konfucianstvo.html>
9. Белл Д. Китайська модель. Політична меритократія та межі демократії. – К.: Наш формат, 2017. – 312 с.
10. Ма Д. Мы стоим на пороге нового мира. [Электронный ресурс] – Режим доступа: <https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/economy/myi-stoim-na-poroge-novogo-mira.htm>

11. Элиот Т. Традиция и индивидуальный талант. // Назначение поэзии. Статьи о литературе. — Киев: AirLand, 1996.

12. Йонас Г. Принцип відповідальності. — Київ: Лібра, 2001. — 400 с.

13. Катасонов В. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://reosh.ru/ob-obektivnykh-zakonakh-ekonomiki-moj-otvet-evgeniyu-skoblikovu.html>

14. Боевые действия российских военных за рубежом. РИА Новости. 15.02.2012. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://ria.ru/infografika/20120215/566287816.html>

15. Все военные конфликты США. 10.04.2011. [Электронный ресурс] — Режим доступа: <http://mir-usa.livejournal.com/7618.html>

1. Dombrovskyy N. Vliyaniye kul'tury na ekonomiku [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa: https://forbes.kz/process/expertise/vliyanie_kulturyi_na_ekonomiku_1/

2. The Religion of China [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa: https://en.wikipedia.org/wiki/Religion_in_China

3. Semenov Yu.Y. Ystorycheskyy protsess: eho ponymaniye y ystolkovaniye Ch. 2. [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa: http://www.history.krsu.edu.kg/index.php?id=486&Itemid=88&option=com_content&task=view

4. Derryda Zh. Trassirovaniye y dyfferentsyatsyya. // Fylosofskaya y sotsyolohyicheskaya mysl'. — 1995, #5-6. — s. 8-9.

5. Дэн_Сяопын [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa: https://ru.wikipedia.org/wiki/Дэн_Сяопын

6. Veyner Э. Неографья геньял'ности. — М.: Ал'пина Паблышер, 2016. — 338 с.

7. Maksymov H. Konfutsyanstvo kak relyhyia. [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa: <http://www.bogoslov.ru/text/1875775.html>

8. Konfutsyanstvo kak relyhyia y fylosofiia [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa: <http://www.grandars.ru/college/filosofiia/konfucianstvo.html>

9. Bell D. Kytays'ka model'. Politychna merytokratiia ta mezhi demokratiyi. — K.: Nash format, 2017. — 312 с.

10. Ma D. My stoym na porohe novoho myra. [Электронный ресурс] — Rezhyim dostupa:

<https://www.obozrevatel.com/ukr/finance/economy/myi-stoim-na-porog-novogo-mira.htm>

11. Элыот Т. Tradytssyya y undyvvydual'nyy talant. // Naznachenyе роэзыу. Stat'y o lyterature. — Kyev: AirLand, 1996.

12. Yonas H. Pryntsyp vidpovidal'nosti. — Kyyiv: Libra, 2001. — 400 s.

13. Katasonov V. [Электронныы resurs] — Rezhym dostupa: <http://reosh.ru/ob-obektivnyx-zakonax-ekonomiki-moj-otvet-evgeniyu-skoblikovu.html>

14. Воевые deystviyya rossiyskykh voennykh za rubezhom. RYA Novosty. 15.02.2012. [Электронныы resurs] — Rezhym dostupa: <https://ria.ru/infografika/20120215/566287816.html>

15. Vse voennyye konflykty SShA. 10.04.2011. [Электронныы resurs] — Rezhym dostupa: <http://mir-usa.livejournal.com/7618.html>

***Рецензент:** Балджи М. Д., д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет*

4.09.2017

УДК 336.18

Перчук Оксана

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТІВ ДЛЯ ГРОМАДЯН

У статті охарактеризовано зарубіжний досвід формування бюджетів для громадян, проаналізовано партиципаторне бюджетування, моделі бюджетного регулювання, вказано на перспективи застосування досвіду Франції і Німеччини для України.

Міжнародний досвід доводить, що здійснювати розроблення бюджету суто на основі макроекономічних показників недостатньо, оскільки при цьому послаблюються прозорість й адресність бюджетної політики, втрачається бачення важливих пропорцій, необхідних для планування розподілу коштів.

До регулювання видатків у кризових умовах застосовують різні підходи: скорочення видатків на утримання апарату державного управління і зменшення фонду оплати праці в органах влади, скасування пільг для високопосадовців та інше.

Запровадження партиципаторного бюджетування в різних країнах дало позитивний результат, саме Україна має брати приклад з тих міст, які зуміли здійснити це і успішно впровадити.

Ключові слова: бюджет, громадяни, партиципаторне бюджетування, місцеві фінанси, уряд, бюджетна система.

Перчук Оксана

ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ФОРМИРОВАНИЯ БЮДЖЕТОВ ДЛЯ ГРАЖДАН

В статье охарактеризован зарубежный опыт формирования бюджетов для граждан, проанализировано партиципаторное бюджетирования, модели бюджетного регулирования, указано на перспективы применения опыта Франции и Германии для Украины.

Международный опыт доказывает, что осуществлять разработки бюджета исключительно на основе макроэкономических показателей недостаточно, поскольку при этом ослабляются прозрачность и адресность бюджетной политики, теряется видение важных пропорций, необходимых для планирования распределения средств.

К регулированию расходов в кризисных условиях применяют различные подходы: сокращение расходов на содержание аппарата государственного управления и уменьшение фонда оплаты труда в органах власти, отмена льгот для чиновников и прочее.

Внедрения партиципаторного бюджетирования в разных странах дало положительный результат, именно Украина должна брать пример с тех городов, которые сумели осуществить это и успешно внедрить.

Ключевые слова: бюджет, граждане, партиципаторное бюджетирования, местные финансы, правительство, бюджетная система.

FOREIGN EXPERIENCE OF FORMATION OF BUDGETS FOR CITIZENS

The article describes international experience of formation of budgets for citizens, analyzed participatory budgeting model, budget regulation, indicated the prospects of using the experience of France and Germany for Ukraine.

International experience shows that to carry out budgeting based solely on macroeconomic indicators is not enough, because it weakened the transparency and targeting of fiscal policy, loss of vision important proportions required for planning the allocation of funds.

To the regulation of costs in crisis conditions, have taken different approaches: the reduction of costs of the state apparatus and the reduction of the wage Fund in government, the abolition of privileges for officials, etc.

The introduction of participatory budgeting in different countries gave a positive result, that Ukraine should follow the example of those cities that have managed to implement it and successfully implement.

Keywords: budget, citizens, participatory budgeting, local finances, the government budget system.

Постановка проблеми. Аналізуючи досвід зарубіжних країн у формуванні бюджету для громадян, деякі міста України запровадили бюджет для громадян у своїх містах, що дало позитивний результат, тому в майбутньому, на нашу думку, до цього проекту повинно приєднатися більше міст України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематикою формування бюджетів для громадян займалися такі вітчизняні вчені: Андрущенко В., Боголіб Т., Василик О., Варналій З., Луніна І., Лютий І., Юрій С. та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженням формування бюджету займалося дуже багато науковців, проте питання формування бюджету для громадян залишається на сьогоднішній день дуже актуальним питанням, адже цей процес розпочався в Україні з 2015 року, а в зарубіжних країнах значно раніше.

Метою статті є аналіз зарубіжного досвіду формування бюджетів для громадян.

Виклад основного матеріалу. Нині вже понад 1500 міст на всіх континентах Землі запроваджують механізми «partiципаторного бюджету» або «бюджету участі», які є формою прямої демократії та означають відкритий процес дискусії та ухвалення рішень, у якому кожен мешканець населеного пункту через голосування вирішує, яким чином витратити частину місцевого бюджету. Так, у Республіці Польща кілька років тому мало хто вірив, що мешканцям польських міст буде дозволено ухвалювати рішення щодо розподілу міських коштів шляхом прямого голосування. Партиципаторне бюджетування було запроваджено в цій державі лише 2011 року. Сьогодні майже у ста містах Польщі, зокрема й у Варшаві – столиці держави, у різних формах реалізується цей принцип участі мешканців у міському бюджетуванні: кожен громадянин може подати свої пропозиції, а потім взяти участь у голосуванні щодо виділення коштів з бюджету міста. Без сумніву, це революція. Усе більше і більше людей розуміють, що не тільки політики, але й самі жителі здатні ухвалювати раціональні рішення щодо життя та розвитку міста. Проте в Україні експериментальне впровадження бюджету участі розпочалося лише з середини 2015 року в Чернігові, Черкасах і Полтаві в межах реалізації Проекту «Партиципаторний бюджет – можливості для підвищення громадської активності і встановлення належного партнерства з органами влади», запровадженого Польсько-Українською фундацією співпраці ПАУСІ. Проект ставить за мету підвищення рівня залучення мешканців Чернігова, Черкас і Полтави до процесу ухвалення рішень щодо розвитку міст і поліпшення діалогу між місцевою владою та громадськістю шляхом співпраці в плануванні та імплементації партиципаторних бюджетів.

У Європі подібні проекти з'явилися трохи пізніше – у 90-х роках минулого століття. На початок XXI століття ця практика набула поширення в кількох європейських країнах – найбільш активно проекти запроваджували Німеччина та Іспанія. Різноманіття форм залучення мешканців і міст, що використовують таку практику, досить значне – мешканці розподіляють гроші як у достатньо великих містах типу Сивільї з населенням понад 700 тисяч осіб, так і в

невеликих, де мешкає не більше 30 тисяч жителів. Нині такі форми участі мешканців в управлінні містом використовуються і в США. Наприклад, у Нью-Йорку депутати вирішили надати жителям можливість самим визначити, яким чином буде витрачено частину бюджетних коштів кількох муніципальних районів. Як наслідок, мешканці Бронкса, Брукліна та Квінса вже кілька років поспіль щороку збираються разом і визначають, яку проблему їм найважливіше всього вирішити цього року – поставити камери стеження, відремонтувати дороги чи побудувати нові спортивні майданчики [1].

Місцеве управління у Литві діє у швидкоплинному середовищі, структура місцевих фінансів постійно переглядається. Упродовж десяти років трансформацій було змінено кількість рівнів місцевого управління, кількість муніципалітетів, перелік податків, що використовуються для фінансування місцевого уряду, видів дотацій із державного бюджету місцевим. Після реформи 2000 р. у Литві функціонує 61 муніципалітет (попередньо було 56), із них 12 міст і 49 районів. Однією із головних цілей реформи місцевих фінансів в 2001 р. було удосконалення розмежування місцевої і державної відповідальності. Для досягнення цього функції органів влади на місцях були поділені на три категорії:

- незалежні від держави;
- частково незалежні;
- повністю незалежні.

Відповідно змінилося й фінансування. Ті функції, які вважаються повністю зобов'язаннями держави, будуть віднині фінансуватися із місцевих бюджетів за допомогою субвенції (спеціальних грантів). Ті функції, що є повністю місцевими зобов'язаннями, фінансуватимуться загальними доходами (тобто власними доходами і дотаціями), і місцеві ради будуть їх контролювати. Відомо, що муніципалітети у Литві не мають права вводити власні види податків. На території муніципалітету місцеві органи влади можуть встановлювати місцеві податки тільки на обмеження руху транспорту, торгівлю у громадських місцях, комерційні оголошення в об'єктах муніципальної власності, місця паркування. Місцеві збори становлять муніципальний доход, що не оподатковується.

Що ж до наповнення місцевих бюджетів в Литві домінуючим був прибутковий податок з громадян. Податок використовувався на фінансування місцевої влади, хоча контролювався національним урядом. Такий поділ створював проблеми ефективного управління податком.

Зміни у фінансуванні державних функцій у 2002р. означали значне зростання суми спеціальних субвенцій (порівняно з іншими джерелами надходжень). Щоб збалансувати таку нерівність, було значно знижено частку загальнодержавних доходів (особливо прибуткового податку з громадян). У новій системі державний бюджет забирає до 35% прибуткового податку з громадян у кожному місті, додатково до 30% взятих до фонду обов'язкового медичного страхування. Зазначимо, що вперше держава має прямий і прозорий сенс у збиранні прибуткового податку і це має покращити його ефективність. Що ж до структури доходів місцевих бюджетів Литви, то податок на нерухомість становить 5,8% загальної суми надходжень, державне мито – 1,8%, земельна рента – 1,4%, податок на землю – 0,6%, плата за розміщення на ринку – 0,2%, податок на майно, спадщину, подарунки – 0,1% [2].

Зарубіжні країни, пройшовши еволюційний шлях розвитку своїх бюджетних і податкових систем, свого часу вже запровадили ефективні засоби та методи управління місцевими бюджетами та процесами справляння податків. У цьому контексті і негативний зарубіжний досвід може бути корисним для вироблення зваженої політики формування місцевих бюджетів в Україні. Проте повне, безоглядне запозичення навіть найкращих рис побудови місцевих бюджетів не гарантує позитивних змін в українському суспільстві. Тому зміна підходів до формування системи самоврядування має бути поміркованою та узгодженою з історичним досвідом, сучасним станом і цілями розвитку зазначеної системи.

Провідні європейські країни наділяють місцеві органи влади дуже високим рівнем фінансової автономії, що дозволяє останнім практично не залежати або слабо (незначно) залежати від бюджетів центральної адміністрації. Це Іспанія, Австрія, Швейцарія, Швеція. У названих країнах фінансова автономія місцевих бюджетів перебуває в інтервалі від 70 до 98 %. У Франції, Фінляндії, Бельгії значення названого показника коливається від 55 до 70 %. Високий рівень

самостійності місцевих бюджетів зарубіжних країн значною мірою визначається вагомою часткою власних доходів, які складають, наприклад, у Швеції понад 70 %, в Іспанії – 50 %, у Норвегії – 56 % доходів бюджетів місцевих урядів [3].

Вагомий внесок у дохідну частину бюджетів європейських країн здійснює податок на майно. Частка цього податку у структурі податкових надходжень місцевих бюджетів досить різна і становить у Великобританії, наприклад, – 99,5 %, у Франції та Іспанії – близько 30-40 %. Привертає увагу той факт, що у більшості європейських країн запровадження зазначеного податку є обов'язковим, оскільки власність є найважливішою базою оподаткування. Основною проблемою адміністрування даного податку є справедлива оцінка майна та відсутність прямого зв'язку між вартістю майна і доходами, що отримує його власник.

Як свідчить практика розвинутих країн, використання податків на майно при формуванні дохідної частини місцевих бюджетів має як позитивні, так і негативні риси, що відображені в таблиці 1. Податки на доходи фізичних осіб, податки на прибуток, податки на збільшення ринкової вартості капіталу в структурі податкових надходжень місцевих бюджетів європейських країн займають значну частину. У країнах Північної Європи, де найвищі показники життєвого рівня і, відповідно, високі податки, у формуванні доходів місцевих бюджетів велику роль відіграють муніципальні прибуткові податки: в Швеції в середньому за їх рахунок формується близько 70% сукупних доходів місцевих бюджетів, у Данії – понад 40%, у Норвегії – більше ніж 35%.

Аналізуючи неподаткові надходження в європейських країнах, слід відмітити, що вони включають: адміністративні штрафи, збори, доходи від підприємницької діяльності й муніципальної власності, доходи від надання платних послуг.

Частка неподаткових надходжень в сукупних доходах місцевих бюджетів європейських країн, їх склад та структура можуть значно відрізнятись. Так найменша частка неподаткових надходжень характерна для Франції – 2 %, а найвища – для Швейцарії – 24 %.

З розвитком ринкової інфраструктури зростають доходи від підприємницької діяльності та власності у неподаткових надходженнях місцевих бюджетів і у більшості постсоціалістичних країн. Обсяг цього виду неподаткових надходжень становить понад

40 % у Польщі, Чехії та Словенії, до 20 % – у Болгарії, Словаччині, Угорщині та близько 10 % – у Латвії та Румунії.

Таблиця 1

Позитивні та негативні риси податків на майно в
європейських країнах

Позитивні риси	Негативні риси
Відповідають засадам справедливого оподаткування	Складність в адмініструванні
Зручність для застосування на місцевому рівні	Відсутність ефективних і простих методик оцінки вартості майна
Не зменшують податкову базу загальнодержавних податків та зборів	Непопулярність серед населення
Стабільність надходжень	Недостатня кваліфікація кадрів щодо оцінки майна
Сприяють більш ефективному використанню майна	

Частка адміністративних зборів та платежів, доходів від некомерційного та супутнього продажу, надходжень від штрафів і санкцій у структурі неподаткових надходжень бюджетів місцевих урядів Данії, Франції та Іспанії становить понад 60 %, у Великобританії – понад 40, у Швеції – понад 10%.

За останні роки збільшилася роль такого джерела неподаткових надходжень як доходи від надання платних послуг – за водопостачання, каналізацію, прибирання сміття – місцевою владою. Так у Норвегії переважають надходження за водопостачання, каналізацію, утримання дітей у дитячих садках. В Італії – шкільний збір, за використання державних земельних ділянок, місцеві ліцензійні збори, у Швеції – за енерго- та водопостачання, використання відходів [4].

Перспективою для України застосування досвіду Франції і Німеччини може бути:

- 1) ускладнення міжбюджетного вирівнювання територій шляхом застосування нових механізмів міжбюджетних відносин (наприклад, впровадження грантової системи);
- 2) вирівнювання податкової бази;
- 3) застосування політики споживчого оподаткування, коли хто більше буде споживати, той і більше буде сплачувати податків.

Ширшу класифікацію моделей бюджетного регулювання пропонує Ю. Барський [5]. Зокрема, він класифікує їх за наступними класифікаційними ознаками:

1. За способом розмежування доходів між рівнями бюджетної системи:

- німецька – міжбюджетні відносини базуються на «загальних» податках, надходження по яких розподіляється між всіма рівнями бюджетної системи. Пряма фінансова допомога із бюджетів вищого рівня відносно невелика, однак існують федеральні і спільні програми регіонального розвитку (Німеччина, РФ);

- американська – більша частина видатків по кожному з бюджетних рівнів фінансується за рахунок власних джерел (США);

- китайська – податки збираються регіональною владою, центр визначає частково по формулі, але найчастіше за згодою скільки кому лишити (Китай);

- канадська – класичний соціально-орієнтований бюджетний федералізм. Місцеві органи влади мають власні податки і користуються правом додавати свої ставки до базової федеральної ставки (Канада, Швейцарія, Австрія).

2. За співвідношенням переваг і недоліків централізації влади:

- розподільча модель бюджетно-податкових взаємовідносин – розподіл доходів використовується у якості інструменту регулювання «нерівних» умов життя (Німеччина);

- модель «конкуруючого» федералізму – кожен регіон і муніципалітет конкурують та можуть проводити власну бюджетну політику (США). Україна, як і в більшість постсоціалістичних країн, відрізняється тим, що місцеві органи влади економічно слабших регіонів мають обмежений доступ до ринку капіталів, тому забезпечення рівного доступу населення країни до місцевих суспільних благ, а отже, зменшення міжрегіональної диференціації обсягів та якості послуг соціальної інфраструктури потребує капітальних трансфертів із державного бюджету [6].

Висновки. Проаналізувавши формування бюджетів у різних країнах, можна зробити висновки про те, що в кожній країні є свої особливості та певні потреби громадян, які, разом із органами місцевого самоврядування можуть успішно їх вирішити, а себе відчути впевненіше і бути відповідальними за прийняття рішень.

Література

1. Белец Ж.А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/19.pdf.

2. Журавель В.В. Зарубіжний досвід фінансового регулювання розвитку регіону [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://eprints.kname.edu.ua/42952/1/Zgyravel.pdf>.

3. Разуваєва Д.В. Вітчизняний та зарубіжний досвід формування місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/user/Desktop/Uproz_2014_10_27.pdf.

4. Пігуль Н.Г., Боярко І.М., Люта О.В. Європейський досвід формування доходів місцевих бюджетів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9358/1/evropdosvid.pdf>.

5. Барський Ю.М. Теорія бюджетного стимулювання регіонального розвитку. / Ю.М. Барський, Ю. М. Зінчук // Збірник наукових праць Кіровоградського національного технічного університету. – 2011. – №19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/38.pdf.

6. Каштелян А.П. Моделі бюджетного регулювання: вітчизняний та зарубіжний досвід [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5343/1/Каштелян%20А.П..pdf>.

1. Belets Zh.A. Partytsypatorne byudzhetuвання yak innovatsiynny demokratychnyy instrument uchasti hromadyan v upravlinni spravamy terytorial'nykh hromad [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: http://el-zbirn-du.at.ua/2016_1/19.pdf.

2. Zhuravel' V.V. Zarubizhnyy dosvid finansovoho rehulyuvannya rozvytku rehionu [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupu: <http://eprints.kname.edu.ua/42952/1/Zgyravel.pdf>.

3. Razuvayeva D.V. Vitchyznyanyy ta zarubizhnyy dosvid formuvannya mistsevykh byudzhativ [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/user/Desktop/Uproz_2014_10_27.pdf.

4. Pihul' N.H., Boyarko I.M., Lyuta O.V. Yevropeys'kyy dosvid formuvannya dokhodiv mistsevykh byudzhativ [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/9358/1/evropdosvid.pdf>.

5. Bars'kyy Yu.M. Teoriya byudzhethnoho stymulyuvannya rehional'noho rozvytku. / Yu.M. Bars'kyy, Yu. M. Zinchuk // Zbirnyk naukovykh prats' Kirovohrads'koho natsional'noho tekhnichnoho universytetu. 2011. – #19. [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.kntu.kr.ua/doc/zb_19_ekon/stat_19/38.pdf.

6. Kashtelyan A.P. Modeli byudzhethnoho rehulyuvannya: vitchyznyanyy ta zarubizhnyy dosvid [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/5343/1/Kashtelyan%20A.P..pdf>.

***Рецензент** Боголіб Т.М., д.е.н., професор, декан фінансово-гуманітарного факультету, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»*

2.10.2017

УДК 343.9:316

Румянцева Анжелика

СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ТЕНЕВОЙ И КРИМИНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В РАЗВИТЫХ СТРАНАХ

В данной статье рассматриваются такие важнейшие негативные явления, как теневая экономика и, как следствие, криминальная экономика. Ни для кого не секрет, что данные вариации экономики являются незаконными, но, как ни странно, очень развитыми в ряде стран, включая и Украину, которая занимает одно из лидирующих мест по распространенности данных правонарушений на

разных уровнях ее экономической структуры. Поэтому автор считает этот вопрос весьма актуальным в современных реалиях и тем более в условиях экономического кризиса, упадка экономики и прочих, которые также не обошли нашу страну стороной. Кроме этого, в статье рассматриваются последствия теневой и криминальной экономики и риски для экономики страны и общества в целом. Также поднимается вопрос о методах борьбы с данными явлениями.

Ключевые слова: экономика, общество, теневая экономика, хозяйственная система, производство, конкуренция, структура бюджета.

Rumyantseva Angelika

SOCIO-ECONOMIC CONSEQUENCES OF SHADOW AND CRIMINAL ACTIVITIES IN DEVELOPED COUNTRIES

In this article, we consider such important negative phenomena as the shadow economy and, as a consequence, the criminal economy. It's not a secret that these variations of the economy are illegal, but strangely enough, they are very developed in a number of countries, including Ukraine, which occupies one of the leading places in the prevalence of these violations at various levels of its economic structure. Therefore, the author considers this issue very relevant in modern realities and especially in the conditions of the economic crisis, the decline of the economy and others, which also did not bypass our country. In addition, the article examines the consequences of the shadow and criminal economy and risks for the country's economy and society as a whole. Also we raise the question about some methods to combat these phenomena.

Key words: economy, society, shadow economy, production, economic system, competition, budget structure.

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ТІНЬОВОЇ ТА КРИМІНАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИНЕНИХ КРАЇНАХ

У даній статті розглядаються такі найважливіші негативні явища, як тіньова економіка і, як наслідок, кримінальна економіка. Ні для кого не секрет, що дані варіації економіки є незаконними, але, як не дивно, дуже розвиненими в ряді країн, включаючи і Україну, яка займає одну з лідируючих позицій по поширеності цих правопорушень на різних рівнях її економічної структури. Тому автор вважає дане питання досить актуальним в сучасних реаліях і тим більше в умовах економічної кризи, занепаду економіки та інш., які також не минули нашу країну стороною. Крім цього, в статті розглядаються наслідки тіньової та кримінальної економіки і ризики для економіки країни і суспільства в цілому. Також піднімається питання про методи боротьби з даними явищами.

Ключові слова: економіка, суспільство, тіньова економіка, господарська система, виробництво, конкуренція, структура бюджету.

Постановка проблеми. Во всех странах с рыночной структурой экономики была, есть и, по-видимому, будет существовать так называемая теневая экономика. Масштабы ее различны, но ни одной из стран не удалось избавиться от нее полностью. Теневая экономика — это сокрытие доходов, неуплата налогов, контрабанда, наркобизнес, фиктивные финансовые операции и др., доходы от этих видов деятельности поистине грандиозны, они исчисляются десятками миллиардов долларов, однако, те действия, которые пресекаются правоохранительными органами, являются лишь вершиной гигантского айсберга, определить размеры которого никому не под силу. Таким образом, теневая экономическая деятельность и методы борьбы с ней являются актуальными проблемами общества.

За последние годы целым рядом исследователей был сделан значительный вклад в разработку и концептуализацию таких проблем, как особенности теневой экономики. Среди зарубежных исследователей данной проблематики хотелось бы назвать В.Гинзбурга и Б.Свенссона. Восточноевропейские исследователи

данных проблем, такие как Д.А.Макаров, Т.И.Кострягин, В.О.Исправников.

Цель статьи. Целью данной статьи является выявление социально-экономических последствий теневой экономики в развитых странах.

Основной материал исследований. При определенных условиях криминальная экономика превращается в доминирующий, системообразующий сектор экономических отношений, определяющий направленность развития всей социально-экономической системы и создающий условия для своего функционирования. В наиболее сложных случаях криминализации подвергаются и государственные институты, органы власти и управления, демократические учреждения, контролирующая, правоохранительная система. Известны случаи, когда криминальная экономическая деятельность становится основой международной специализации, определяющей место страны в международном распределении труда. Конкретные социально-экономические последствия криминальной экономики крайне многообразны, как многообразна и разнопланова сама эта деятельность. Рассмотрим наиболее значимые ее последствия. Негативные последствия теневой и криминальной экономической деятельности проявляются в различных социально-экономических деформациях:

- деформация налоговой сферы;
- деформация бюджетной сферы;
- влияние на эффективность макроэкономической политики;
- воздействие на кредитно-денежную сферу;
- деформация структуры экономики;
- влияние на экономический рост и развитие;
- влияние на инвестиционный процесс;
- влияние на состояние природной среды;
- деформация структуры потребления;
- влияние на режим конкуренции и эффективность рыночного механизма;
- влияние на условия воспроизводства рабочей силы;
- влияние на эффективность производства и разделение труда;
- влияние на систему международных экономических отношений.

1. Деформация налоговой сферы находит проявление во влиянии на распределение налоговой нагрузки и, как следствие, сокращение бюджетных расходов и деформации ее структуры.

Соккрытие экономической деятельности от контроля и уклонение от уплаты налогов приводит к возрастанию налогообложения доходов, получаемых законопослушными налогоплательщиками. Возрастание налоговой нагрузки стимулирует дальнейшее соккрытие доходов от налогообложения, усиливает неоправданную дифференциацию доходов и собственности.

Последствием нелегальной занятости является вытеснение из сферы общественнополезного труда легальных работников. Общий объем производства не увеличивается, а официальная его часть становится меньше, что приводит к снижению налоговых поступлений. Таким образом, соккрытие даже разрешенной законом экономической деятельности вызывает перераспределение доходов и собственности путем деформации налоговой политики и налоговых отношений.

2. Деформация бюджетной сферы проявляется в сокращении расходов государственного бюджета и деформации его структуры.

Сокращение доходов бюджета является причиной недофинансирования государственных институтов регулирования экономики (контролирующих, правоохранительных органов), их ослабление и деградация в тот период, когда наиболее сильна потребность в обеспечении прав и законных интересов участников экономических отношений.

Не менее важным результатом сокращения государственных расходов является сокращение и недофинансирование социальных программ. Это происходит в тот период, когда уровень социальной дифференциации населения достиг критической величины и значительная часть населения живет ниже уровня бедности. Таким образом, высокая социальная цена реформ усугубляется неэффективной социальной политикой.

В бедных странах сокращение средств, предназначенных для осуществления социальных программ и инвестиций в целях развития, ставит под угрозу социальную стабильность и прогресс.

Уменьшается роль государства в поставке на рынок общественных благ – образования, здравоохранения, культуры.

Влияние на эффективность макроэкономической политики

проявляется, прежде всего, в возрастании ошибок макроэкономического регулирования. Они связаны, как правило, с отсутствием достоверных данных о масштабах, структуре и динамике скрытой части производительной деятельности в легальном и нелегальном секторе.

Влияние на кредитно-денежную сферу проявляется в деформации структуры платежного оборота, стимулировании инфляции, деформации кредитных отношений и увеличении инвестиционных рисков, нанесении ущерба кредитным институтам, инвесторам, вкладчикам, акционерам, обществу в целом.

Деформация структуры экономики. Криминальная экономическая деятельность является не только следствием деформаций экономической структуры, но и ее фактором. Это касается практически всех ее видов. Начиная от сокрытия разрешенной законом экономической деятельности и заканчивая наиболее опасными формами организованной преступности [1, с. 54].

Влияние на инвестиционный процесс. Это один из наиболее значимых результатов влияния криминальной экономической деятельности на экономическое развитие и может быть весьма различным в зависимости от вида, формы криминальной активности, а также социально-экономических условий.

Сокрытие нормальной экономической деятельности от контроля, как правило, ограничивает возможности привлечения инвестиционных ресурсов со стороны, особенно иностранных. Существует точка зрения, согласно которой организованная преступность представляет собой транснациональное явление в период накопления капитала. Лидеры преступных группировок важны для развития экономики. Для экономического развития в целом это может иметь и положительные последствия, поскольку, несмотря на преступное происхождение средств, ускоряется процесс концентрации капитала и не ослабляется инвестиционный процесс.

Влияние на состояние природной среды. Преступные организации могут нанести серьезный экологический вред, особенно слаборазвитым странам. Они не заботятся об окружающей среде.

Деформация структуры потребления является закономерным следствием криминальных форм перераспределения доходов и собственности и расширения рынков нелегальных товаров и услуг.

Имеет место перераспределение ВВП в пользу паразитического потребления. Деформация структуры потребления порождает деформацию отраслевой структуры экономики, стимулируя развитие секторов, обслуживающих обладателей криминальных сверхдоходов. Результатом криминальной экономической деятельности является увеличение расходов узкого круга лиц на предметы роскоши в условиях, когда существует острая необходимость в более широком распределении ресурсов в рамках общества. Отрасли, обеспечивающие удовлетворение потребностей большинства населения не развиваются и приходят в упадок.

Влияние на режим конкуренции и эффективность рыночного механизма. Результаты влияния на режим конкуренции нелегальной экономики зависит от взаимоотношений нелегальных и легальных предприятий, от того, являются ли они конкурирующими.

Предприятия конкурирующей части нелегального сектора экономики наносят ущерб сравнительно более эффективным предприятиям легального сектора и снижают из-за своей относительной неэффективности общее производство и потребление в стране. По этим же причинам деятельность нелегального сектора ведет к повышению потребительских цен и снижению качества потребления.

Что касается других форм криминальной экономической деятельности и, прежде всего, экономической и организованной преступности, то их влияние на режим конкуренции однозначно деструктивно. Среди конкретных форм криминальной экономической деятельности, нарушающих правила конкуренции, особо выделяются злоупотребление доминирующим положением на рынке, незаконное пользование авторскими правами, интеллектуальной собственностью, средствами индивидуализации продукции юридического лица, коммерческий подкуп. Особо деструктивное влияние на режим конкуренции организованной преступности, одной из ключевых целей которой является установление монопольного контроля над рынками и сферами деятельности. Способность организованной преступности производить крупные капиталы и проникать в законный бизнес и с помощью контроля над ценами разорять конкурентов представляет собой серьезную угрозу будущему любого общества.

Предприятия, приобретенные лицами, входящими в организованные преступные группировки, как правило, имеют преимущества перед соблюдающими законы соперниками, которые должны заботиться о размере получаемых доходов, издержках производства и выплате займов банкам. Проникновение организованной преступности в законную экономику почти неизбежно ведет к нарушению естественного действия рыночных сил. В конце концов, это сказывается на расходах потребителей, которые прямо или косвенно вынуждены платить более высокие цены.

Чрезвычайно опасна для эффективной конкуренции недобросовестная лоббистская деятельность и коррупция государственных институтов. Распространение организованной преступности может привести к политическому клиентелизму и контролируемому рынку.

В некоторых случаях криминальная экономическая деятельность может оказать положительное воздействие на развитие конкуренции, развиваясь в тех отраслях, которые имеют тенденцию к монополизации [2, с. 5].

Влияние на условия воспроизводства рабочей силы. Последствия подпольной работы негативны для работников. Это связано с отсутствием гарантий, касающихся занятости, оплаты труда и социального страхования. Система подпольной работы позволяет бесконтрольно эксплуатировать рабочую силу методами, характерными для периода становления капитализма XIX века. Ряд исследователей рассматривают нелегальную экономику как особый метод получения сверхприбылей в условиях кризиса.

В промышленно развитых странах развивается система субподряда, малых фирм, надомного труда и происходит отказ от замещения рабочей силы капиталом. Благодаря НТП появилась возможность расчленить производственный процесс настолько, что необходимость в высокой квалификации работников во многих случаях отпадает даже при изготовлении очень сложной продукции.

В случае распространения подобных методов организации труда и производства можно ожидать наступления на социальные свободы граждан, широкого использования в промышленно развитых странах условий использования рабочей силы, характерных для развивающихся стран. Например, в Италии сложилась так называемая

«адриатическая модель развития», имеющая основой нелегальную экономику. Так, в г. Прато относительно высокий жизненный уровень объясняется широким развитием подпольной работы, увеличением продолжительности рабочего дня, вовлечением членов семей в надомное производство. Обратная сторона такого относительного благополучия – высокий уровень производственного травматизма, плохие условия труда, наносящие ущерб здоровью (80% работников, доживающих до пенсионного возраста, лишаются слуха), отсутствие социальных гарантий, возможностей роста квалификации т.д.

Влияние на эффективность производства и разделение труда. Соккрытие нормальной экономической деятельности деформирует систему разделения труда, повышает издержки производства и осуществления рыночных сделок, негативно отражается на качестве товаров и услуг. В нелегальном секторе опасность разоблачения играет решающую роль. Во многих случаях работающие нелегально предпочитают работать в одиночку, несмотря на то, что могли бы получить большую выгоду при организации совместного труда. Опасность разоблачения также мешает росту предприятий и использованию преимуществ крупного производства и современных технологий. Нелегальный сектор не может пользоваться рекламой в какой бы то ни было сфере масс-медиа или другими легальными каналами маркетинга.

Влияние на систему международных экономических отношений. Крупные незаконные суммы, проникая в мировую экономику, дестабилизируют финансово-кредитную систему, деформируют структуру платежного баланса государств и цены, а также негативно влияют на доходы частных фирм [3, с. 51].

Эксперты ООН предполагают, что нельзя недооценивать воздействие «отмытого» капитала на международную экономику. По оценкам, средства, которые в 90-х годах были вовлечены только в незаконный оборот наркотиков, составляли порядка 3-5 миллионов долларов. По оценкам некоторых специалистов, эти суммы еще выше. Журнал South утверждает, что незаконный оборот наркотиков составляет около 10% общей мировой торговли. Эти масштабы позволяют незаконным преступным группировкам оказывать влияние на мировую финансовую систему [4].

Организованная преступность в силу своей природы склонна к нарушению национальных границ. В результате ее деятельности государства сохраняют суверенитет в формальном смысле этого слова, однако, если они не способны поставить под контроль ввоз оружия, людей и наркотиков на свою территорию, то суверенитет утрачивает многое из своего реального значения.

Организованная криминальная деятельность оказывает мощное влияние на специализацию отдельных стран в системе мирового хозяйства. Сегодня можно говорить о формировании системы международного криминального разделения труда.

Позитивные стороны мировой экономики. Теневая экономика оказывает в ряде случаев и положительное воздействие на экономические процессы. Это присуще, прежде всего, некриминализованной ее части. Например, это может относиться к позитивной экономической деятельности, скрываемой от учета и налогообложения и вносящей вклад в производство ВВП.

К числу положительных сторон скрытой экономической деятельности можно отнести возможность предотвращения банкротства частного лица или предприятия и обеспечения занятости населения [5].

Некоторые социологи рассматривают нелегальный сектор как реакцию на безразличность и враждебность к человеку в современном обществе. Этому сектору, в отличие от легального, свойственна меньшая отчужденность, а сделки носят более личный характер. Покупатель и продавец сами ищут контакты, поскольку опасность разоблачения не позволяет продавцу предложить свои услуги обычным способом. Деловые отношения, кроме того, требуют личного доверия. Работающий нелегально всегда должен быть уверен, что работодатель не сообщит контрольные сведения властям. А тот, кто платит без квитанции, вряд ли сможет обратиться в суд, если товар или качество труда окажутся не на уровне.

Выводы. В заключение можно отметить, что все же большая часть исследователей считают подпольную работу в основном негативным феноменом. Нелегальная деятельность может дать некоторые преимущества практикующим ее предприятиям (увеличение прибыли), работникам (получение возможности трудиться) или потребителям (возможность получить товары и услуги

по более низким ценам). Нелегальная деятельность не вносит усовершенствований в систему регулирования экономики, а лишь приводит к усилению борьбы за раздел существующих рынков. Развитие нелегального сектора наносит ущерб государственному бюджету и косвенно – другим экономическим агентам, действующим в рамках закона.

Среди всех форм криминальной экономической деятельности наибольшую опасность представляет сегодня деятельность организованной преступности. Последствия ее деятельности не ограничиваются социально-экономической сферой и затрагивают практически все стороны общественной жизни. Она подрывает демократический процесс, размывает этические нормы и является причиной покорности, а ее последствия пронизывают все аспекты жизни общества [6].

Литература

1. Воробьев Е., Тимченко Б. Теневая экономика в условиях системного кризиса // Экономика Украины. – 2000. – №8. – С. 57-64.
2. Княжанский В. Легкие деньги // День. – 2005. – С. 5.
3. Онищук Я.В. Фінансове забезпечення діяльності малого бізнесу // Фінанси України. – 2003. – №7. – С. 51-59.
4. <https://newasp.omskreg.ru/bekryash>.
5. <https://polysphere.freenet.kg>.
6. <https://www.ccsis.msk.ru>.

1. Vorob'ev E., Tymchenko B. Tenevaya ekonomika v uslovyakh systemnoho kryzysa // Ekonomika Ukrainy. – 2000. – #8. – S. 57-64.
2. Knyazhansky V. Lehkye den'hy // Den'. – 2005. – S. 5.
3. Onyshchuk Ya.V. Finansove zabezpechennya diyal'nosti maloho biznesu // Finansy Ukrayiny. – 2003. – #7. – S. 51-59.

Рецензент: *Парієнко Г. К., д. іст. наук, професор.*

2.10.2017

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТА ОСНОВНІ НАПРЯМИ КОНТРОЛЮ ТРАНСАКЦІЙНИХ ВИТРАТ У ІННОВАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Для належного розвитку інноваційної діяльності важливим є своєчасне прийняття нових технічних рішень, характерними особливостями яких є оригінальність та рівень трансакційних витрат. Тому автором акцентується увага на доцільності ведення окремого обліку трансакційних витрат, використовуючи робочий план рахунків та інформаційні технології. Для уникнення дублювання інформації в обліку, рекомендується забезпечити введення систематичного обліку трансакційних витрат у єдиній базі даних, яка передаватиме таку інформацію у підсистеми: управлінського обліку, фінансового обліку та для потреб оподаткування. Подано аналітичну інтерпретацію трансакційних витрат у процесі ведення інноваційної діяльності та запропоновано методичний підхід до їх прогнозування. Виокремлено основні напрями контролю за такими витратами для забезпечення достовірного бюджетування витрат інноваційної діяльності та максимізації економічної вигоди від успішного управління ними.

Ключові слова: аналіз, ділове партнерство підприємств, інноваційна діяльність, контроль, облік, трансакційні витрати.

Струк Наталія

УЧЕТНО-АНАЛИТИЧЕСКАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ И ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ КОНТРОЛЯ ТРАНСАКЦИОННЫХ ИЗДЕЖЕК В ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Для надлежащего развития инновационной деятельности важно своевременное принятие новых технических решений, характерными особенностями которых являются оригинальность и уровень трансакционных издержек. Поэтому автором акцентируется внимание на целесообразности ведения раздельного учета

транзакционных издержек, используя рабочий план счетов и информационные технологии. Во избежание дублирования информации в учете, рекомендуется обеспечить ведение систематического учета транзакционных издержек в единой базе данных, передавать такую информацию в подсистемы: управленческого учета, финансового учета и для нужд налогообложения. Подано аналитическую интерпретацию транзакционных издержек в процессе ведения инновационной деятельности и предложен методический подход к их прогнозированию. Выделены основные направления контроля за такими расходами для обеспечения достоверного бюджетирования расходов инновационной деятельности и максимизации экономической выгоды от успешного управления ими.

Ключевые слова: анализ, деловое партнерство предприятий, инновационная деятельность, контроль, транзакционные издержки, учет.

Struk Nataliya

ACCOUNTING AND ANALYTICAL INTERPRETATION AND MAIN DIRECTIONS OF THE TRANSACTION COSTS' CONTROL IN INNOVATIVE ACTIVITY OF THE ENTERPRISE

The properly development of innovation activity in great extent depends on timely adoption of new technical solutions, which are characterized by originality and the level of transaction costs. Therefore, the author focuses on the feasibility of conducting a separate accounting of transaction costs by using a work chart of accounts and information technology. In order to avoid the duplication of information in the accounting, it is recommended to ensure the systematic accounting of transaction costs in a single database which will transfer such kind of information to the subsystem: management accounting, financial accounting and accounting for tax purposes. There were presented the analytical interpretation of transaction costs in the process of conducting the innovation activity, as well as a methodical approach to their forecasting was proposed. The main directions of such expenses' control were defined to ensure the reliable costs' budgeting of innovation activity and maximization of economic benefit from their successful management.

Key words: accounting, analysis, business partnership of enterprises, innovation activity, control, transaction costs.

Постановка проблеми. Сучасна парадигма інноваційного розвитку підприємства передбачає успішне ділове партнерство на основі ефективної організації взаємодії між учасниками інноваційного процесу. Підґрунтям такої парадигми можемо вважати теорію трансакційних витрат, сформовану, як окремий науковий напрям «Transaction cost economics» зарубіжними науковцями Ш. Андерсеном, Г. Деккером, Дж. Т. Мейчером, Б. Д. Річменом, О. Уільямсоном [1, с. 225]. Ділове партнерство підприємств спрямоване на максимізацію взаємної вигоди учасників інноваційних процесів через використання інформаційно-комунікаційних технологій, оптимальне комбінування і використання ресурсів. Чітко налагоджена система обліку, аналізу й контролю такої взаємодії дає змогу відслідкувати та відобразити основні показники власної ділової активності та зовнішніх партнерських відносин в умовах динамічних змін ринкового середовища. Парадигма ділового партнерства, як відкрита мережева взаємодія суб'єктів господарювання, повинна лежати в основі творення теорії та формуванні тенденцій інноваційного розвитку в сучасних умовах. Саме тому актуальним і своєчасним вважаємо представлення обліково-аналітичної інтерпретації трансакційних витрат у інноваційній діяльності підприємства, із виокремленням основних напрямів контролю за ними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термінологічному тлумаченню «трансакції», як «операції, угоди, що супроводжується взаємними поступками, зниженням цін» присвячені праці Г. Л. Вознюк, А. Г. Загороднього, Я. С. Ларіної, С.В.Мочерного, О. А. Устенко, С. І. Юрія [2, с. 577; 3, с. 460]. З'ясуванню теоретичних основ і класифікаційних ознак трансакційних витрат присвячено праці: зарубіжних вчених О. І. Уільямсона, К.Дж.Далмана, К. Ерроу, Дж. Коммонса, Р. Коуза, Д. Норта, М.Олсона, Дж. Уоліса, С. Чанга, Р. І. Капелюшнікова, Г. Б. Клейнера; вітчизняних науковців С. І. Архієреєва, С. О. Білої, І. П. Буляєва, А.А.Гриценко, В. В. Дементьєва, А. В. Дугінця, О. В. Замазій,

Б.Є.Кваснюк, Г. В. Козаченко, Г. А. Семенова, В. Е. Новицького, А.А.Ткач, О. М. Чаусовського, А. А. Чухно, А. Є. Шастіко, О.В.Шепеленко, М. М. Шигун, Ж. М. Юшак ін.

Наукові дебати у журналі «American Economic Review», у 50-их роках двадцятого століття, призвели до розвитку теорії трансакційних витрат завдяки дослідженням Д. Алена, А. Алчіана, Й.Барцела, Дж. Бьюкенена, Г. Демсеца, М. Дженсена, У. Меклінга, Д.Норта, Е. Сото, О.Уільямсона, Дж. Уолліса та ін. [4]. Проблеми обліку, аналізу й контролю витрат інноваційної діяльності комплексно розглядаються у працях М. В. Кужельного, В. В. Сопка, В.С.Рудницького, Б. І. Валусьва, Ф. Ф. Бутинця, З. В. Гуцайлюка, С.Ф.Голова, Ю. А. Кузьмінського, В. Г. Лінника, Я. Д. Крупки, Ж.М.Юшак, інших.

Зважаючи на доволі значний науковий доробок науковців, **невирішеними частинами загальної проблеми** залишаються: відсутність єдиного підходу до інформаційного забезпечення обліку, аналізу й контролю витрат інноваційної діяльності; недостатня увага до виокремлення, документування, прогнозування та контролю трансакційних витрат у інноваційній діяльності.

Тому нашою **метою** є представити обліково-аналітичну інтерпретацію трансакційних витрат у інноваційній діяльності підприємства, виокремивши основні напрями контролю за ними. Досягнути мети дасть змогу вирішення таких **завдань**:

- аналітичний огляд стану інноваційної діяльності вітчизняних підприємств;
- з'ясування проблемних аспектів ведення синтетичного обліку трансакційних витрат інноваційної діяльності та надання рекомендацій щодо їх вирішення;
- розкриття вимог щодо належної організації аналітичного обліку трансакційних витрат інноваційної діяльності;
- представлення аналізу поведінки трансакційних витрат інноваційної діяльності через їх функцію та підходу до визначення надійності такої функції;
- виокремлення основних завдань і напрямів здійснення контролю трансакційних витрат інноваційної діяльності на підприємстві.

Основний матеріал дослідження. Важливим чинником надійної конкурентоспроможності економіки України є узгодженість між станом інноваційної діяльності вітчизняних підприємств і потенційними можливостями підприємств нарощувати та розширювати інноваційну діяльність за різними напрямками. Для кращого розуміння інноваційних процесів і аналізу впливу інновацій на економіку, включаючи конкурентоспроможність, зайнятість, економічне зростання та структуру торгівлі, Державною службою статистики України презентовано результати обстеження інновацій за європейською методологією CIS [5]. Відповідно до третьої редакції Керівництва Осло, починаючи з обстеження CIS 2008, введено нове визначення інновацій, яке включає організаційні та маркетингові інновації. Так, аналізуючи динаміку зміни питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями, у загальній кількості підприємств України, за підсумками 2000-2016 років, спостерігаємо їх найбільшу кількість саме у звітному 2016-му році (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка зміни питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями, у загальній кількості підприємств України, за підсумками 2000-2016 років

Джерело: сформовано автором за [6]

Як наслідок, за останні 16 років, найбільша сума загальних витрат на інноваційну діяльність простежується теж у 2016 році (рис. 2). Серед основних напрямів інноваційної діяльності підприємств України - придбання машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг, про що повідомили майже три чверті підприємств із технологічними інноваціями (рис. 3).

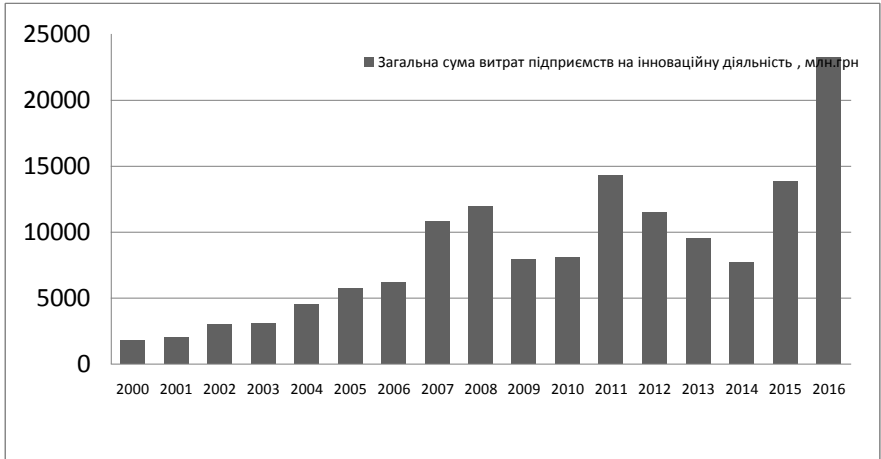

Рис. 2. Динаміка зміни загальної суми витрат підприємств на інноваційну діяльність в Україні, за підсумками 2000-2016 років
Джерело: сформовано автором за [6]

Найважливішими діловими партнерами інноваційних підприємств є насамперед постачальники обладнання, матеріалів, компонентів або програмного забезпечення (17,1%), а також клієнти або споживачі (9,9%). Ці форми взаємодії спрощені через наявні комерційні партнерські відносини у спільному виробництві. Те ж стосується партнерів у межах групи підприємств, яких 3,3%. Три типи ділових партнерів, діяльність яких насамперед спрямована на розробку нових продуктів або процесів (консультанти, комерційні лабораторії або приватні НДІ, університети та інші вищі навчальні заклади, державні НДІ), зазначили від 6,0% до 3,4% підприємств. Причому установи державного сектору перебувають серед тих партнерів, які найменше використовуються для співробітництва, і

зв'язок підприємств із державним сектором та сектором вищої освіти є доволі слабким.

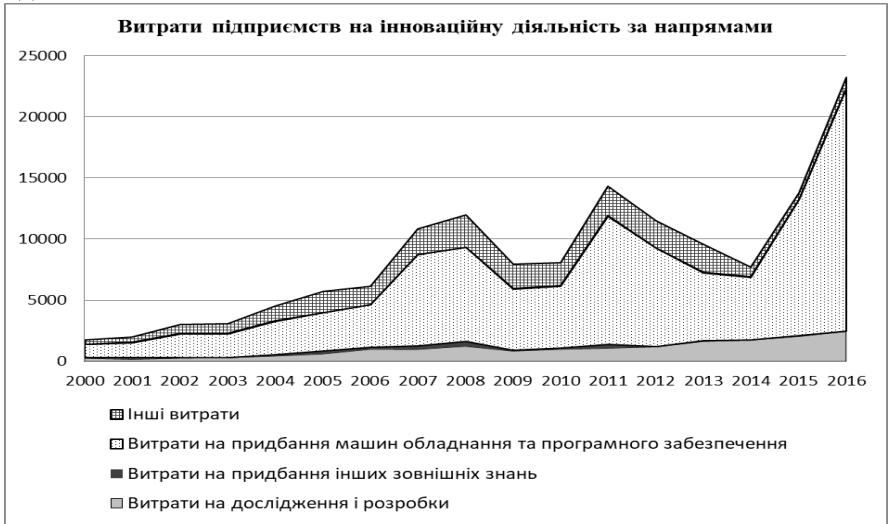

Рис. 3. Динаміка зміни структури витрат підприємств на інноваційну діяльність в Україні, за підсумками 2000-2016 років
Джерело: сформовано автором за [6]

Щодо видів економічної діяльності, то протягом 2014–2016 рр. найвища частка інноваційних підприємств була у сферах інформації та телекомунікації (22,1%), переробної промисловості (21,9%), фінансової та страхової діяльності (21,7%) та діяльності у сфері архітектури та інжинірингу (20,1%). Причому вища за середню по країні частка підприємств із технологічними інноваціями була серед підприємств переробної промисловості (15,6%), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (12,6%), а також підприємств, які займалися діяльністю у сферах архітектури та інжинірингу, науковими дослідженнями та розробками, рекламною діяльністю – 13,2%; з нетехнологічними інноваціями – серед підприємств фінансової та страхової діяльності (18,0%), інформації та телекомунікації (17,3%), переробної промисловості (15,3%) [7]. За

даними обстеження 2014–2016 рр., найвищий рівень інноваційної активності спостерігався на підприємствах Рівненської, Харківської областей та м. Києва. Упродовж 2014–2016 рр. за географією розташування ділових партнерів 32,4% інноваційних підприємств співпрацювали з підприємствами України, 5,7% – країн Європи.

На значну увагу заслуговує структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні (рис.4). Як можемо спостерігати за останні шістнадцять років домінують власні джерела фінансування інноваційної діяльності. Саме у 2016 році такий показник є найвищим, оскільки спостерігаємо впровадження технологічних інновацій, активізацію діяльності в організаційних і маркетингових інноваціях, підвищення якості та ефективності роботи підприємств. Це, своєю чергою, поліпшує обмін інформацією та використання нових знань і технологій, вихід на нові ринки або сегменти ринку та розроблення нових способів просування нових проєктів. Серед важливих чинників, які впливають на розвиток інноваційної активності вітчизняних підприємств – адекватна система відображення інформації про результати інноваційної діяльності, особливо про витрати. Погоджуючись із твердженням, що найбільшим недоліком «сучасного обліку інновацій є те, що не існує єдиної системи облікових регістрів і бухгалтерських рахунків для відображення витрат, доходів і результатів інноваційної діяльності» [8], зауважимо, що особливої уваги потребує виокремлення з-поміж інших трансакційних витрат, які забезпечують взаємодію підприємства учасниками інноваційного процесу (діловими партнерами) для здійснення трансакцій і включають витрати на пошук інформації, проведення переговорів, укладання контрактів, забезпечення їх виконання.

Зважаючи на попередні наші дослідження, у яких розкрито різні підходи до класифікації трансакційних витрат і відображення їх у обліку [9], доцільно чітко організувати облік таких витрат на основі робочого плану рахунків із використанням нових інформаційних технологій. Для усунення можливостей дублювання інформації в обліку, доречно вводити інформацію про трансакційні витрати зі систематичного обліку у єдину базу даних (репозиторій), із якої передаватиметься така інформація далі у підсистеми: фінансового та управлінського обліку.

Така організація облікового процесу дасть змогу фіксувати будь-яку інформацію про зміни у діяльності підприємства, одноразовим введенням.

Рис. 4. Динаміка зміни структури джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні за підсумками 2000-2016 років
Джерело: сформовано автором за [6]

Сьогоднішня облікова інформація про витрати на інноваційну діяльність не систематизована, оскільки відсутній чіткий порядок та формалізація процедури аналітичного обліку. Заслужовують на увагу «Методологічні положення зі статистики інноваційної діяльності», затверджені наказом Державної служби статистики України від 10.01.2013 №3 [10], згідно яких за формою № ІНН (один раз на два роки) здійснюється «Обстеження інноваційної діяльності підприємства» за звітний період. Опитувальник сформовано таким чином, що дає змогу простежити у структурі загальних витрат від інвестиційної діяльності їх транзакційну складову, проте заповнення такої форми за даними бухгалтерського обліку доволі проблематичне, адже потребує здійснення додаткових розрахунків, не забезпечує цілісного відображення інформації про інноваційні процеси на підприємстві.

Загалом синтетичний облік витрат інноваційної діяльності здійснюється за рахунками 15 «Капітальні інвестиції», 23

«Виробництво», 94 «Інші витрати операційної діяльності» субрахунком 941 «Витрати на дослідження і розробки». Як наголошує Ж. М. Ющак, згідно Методичних рекомендацій з формування собівартості продукції (робіт, послуг) у промисловості, облік витрат для «Виготовлення установчої партії» ведуть на рахунок 23 «Виробництво», відкриваючи разове замовлення, строк виконання якого не перевищує один рік. Йому присвоюють відповідний шифр, який проставляють на всіх документах зі списання матеріальних витрат і витрат на оплату праці. У практиці бухгалтерського обліку витрати, пов'язані з інноваційною діяльністю, спочатку відображають на рахунку 39 «Витрати майбутніх періодів». Після завершення проекту, в разі позитивного результату, накопичені витрати інноваційного характеру списують на рахунок 15 «Капітальні інвестиції», у разі ж негативного результату – на рахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки» [11, с. 453]. За іншим підходом, витрати на дослідження та частина витрат на розробки відносяться до витрат періоду, а решта витрат на розроблення капіталізується. Тому витрати інноваційної діяльності відображаються на кількох бухгалтерських рахунках, що ускладнює систематизацію інформації для подальшого аналізу ефективності інноваційних проектів.

Для вдосконалення поетапного накопичення витрат із виробництва нової продукції та списання на замовлення серійного виробництва, Л. В. Гнилицька пропонує вести їх аналітичний облік на відповідному субрахунку 39 «Витрати майбутніх періодів» за видами виробів, у розрізі номенклатури статей калькуляції та етапів здійснюваних робіт, наростаючим підсумком із моменту підготовки конструкторської документації й до виробництва дослідної серії виробів [12]. Такі рекомендації відповідають положенням міжнародних стандартів із бухгалтерського обліку й фінансової звітності, відповідно до яких пріоритетним є відображення інноваційних витрат як нематеріальних активів підприємства.

Інші науковці пропонують облік інноваційних витрат вести суцільно на рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності», перейменувавши субрахунок 941 «Витрати на дослідження і розробки» на «Інноваційні витрати» [13, с. 433] та виокремивши субрахунки другого порядку: 941.1 маркетингові дослідження (пропонується відображати витрати на маркетингові дослідження,

пошук потенційних замовників); 941.2 інноваційне проектування (витрати, пов'язані з розробкою плану дій, розрахунком планових показників проекту, бюджетуванням); 941.3 інноваційне виробництво (витрати на виробництво інноваційного продукту, вартість усіх спожитих матеріальних і нематеріальних ресурсів); 941.4 комерціалізація продукту (витрати на рекламу, просування й збут); 941.5 інші витрати (непрямі загальновиробничі та загальногосподарські витрати). Ющак Ж. М. для відображення інноваційних витрат пропонує їх обліковувати за субрахунками: 941.1 – «Інформаційні витрати»; 941.2 «Витрати на підготовку інноваційної діяльності (нематеріальні)»; 941.3 «Витрати на підготовку інноваційної діяльності (матеріальні)»; 941.4 «Виробничі витрати інноваційної діяльності» [11, с.455]. Частково не погоджуючись з авторами, доречно зауважити, що згідно чинного законодавства, «на субрахунку 941 «Витрати на дослідження і розробки» ведеться облік витрат, пов'язаних з дослідженнями та розробками, що здійснює підприємство, якщо такі дослідження та розробки відповідають Положенню (стандарту) бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи» [14]. Тобто витрати, пов'язані із дослідженнями, у тому числі й трансакційні витрати, у розрізі субрахунків другого порядку відображаються за субрахунком 941 «Витрати на дослідження і розробки», проте «інноваційне виробництво» (Є.С. Яламова) та «виробничі витрати інноваційної діяльності» (Ющак Ж. М.) – не можуть відобразитися на згаданому рахунку, оскільки це суперечить нормам чинного законодавства. Такі витрати мають бути віднесені до первісної вартості новоствореного нематеріального активу, попередньо пройшовши капіталізацію за рахунком 15 «Капітальні інвестиції». З іншого боку, виокремлення субрахунків «комерціалізація продукту (витрати на рекламу, просування й збут)» та «інші витрати (непрямі загальновиробничі та загальногосподарські витрати)» також не має об'єктивного підґрунтя, адже для обліку загальновиробничих, загальногосподарських та збутових витрат законодавчо передбачені окремі бухгалтерські рахунки. Тому синтетичний облік інноваційних витрат, як і трансакційної їх складової, рекомендуємо вести у розрізі субрахунків вищих порядків до бухгалтерських рахунків, регламентованих чинним Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і

господарських операцій підприємств і організацій [14].

Для систематизації інформації про інноваційні витрати та питому вагу трансакційних витрат у їх складі, доцільно організувати чіткий аналітичний облік, взявши за основу пропозиції А. Г. Загороднього та А.Б. Бойчук щодо удосконалення обліку витрат на інновації [15]. Зокрема інноваційні витрати варто обліковувати за:

- типами інновацій: науково-дослідні роботи, випуск нового виду продукції (продуктові інновації), освоєння нової технології (технологічні інновації), організаційно-управлінські інновації;

- за напрямками інновацій: внутрішні науково-дослідні роботи; придбання НДР; придбання машин, обладнання та програмного забезпечення; придбання інших зовнішніх знань; інші витрати.

Для аналітичного обліку трансакційних витрат у інноваційній діяльності доцільно:

- виявити наявні та можливі місця виникнення трансакційних витрат;
- визначити форми первинних документів та звітності для відображення таких витрат;
- описати наявні та майбутні шляхи руху потоків інформації про трансакційні витрати;
- сформувати локальні класифікатори масивів постійної (довідкової) інформації про підрозділи, працівників, матеріальні цінності, покупців, постачальників і т. д.;
- проаналізувати й вдосконалити документообіг для кожної ділянки обліку, для кожного автоматизованого робочого місця: форми первинних документів, показники, реквізити, порядок і терміни заповнення.

Саме належним чином організований систематичний облік дасть змогу забезпечити інформацією проблемний облік трансакційних витрат інноваційної діяльності, що сприятиме оперативному реагуванню на зміну апіорних фактів виникнення трансакційних витрат та вчасно прогнозувати їх величину, динаміку зміни не лише у процесі поточної діяльності, але й у процесі прийняття стратегічних рішень.

Прогнозування трансакційних витрат доречно здійснювати на основі математичного опису їх функції:

$$y = a + bx, \quad (1)$$

де a – сукупні постійні витрати; b – змінні витрати на одиницю продукції; x – значення фактора витрат.

Для усунення фактора суб'єктивності, в оцінці трансакційних витрат доцільно користуватися точними методами обробки даних за минулі періоди, зокрема методом регресійного аналізу. Для розгляду вказаного методу використаємо дані про обсяг виготовленої продукції за декілька місяців та трансакційні витрати, які на підприємстві ТОВ «Гал Тест» включають: витрати на придбання нових машин, обладнання, споруд та сучасного програмного забезпечення для створення нової або суттєвого вдосконалення наявної продукції; витрати щодо ринкового впровадження нових або вдосконалених наявних продуктів або послуг, включно з маркетинговими дослідженнями та рекламною кампанією, що здійснюється як підприємством, так діловими партнерами за укладеним договором (табл. 1).

Таблиця 1

Вихідні дані для визначення функції трансакційних витрат ТОВ «Гал Тест» за січень-травень 2017р.

№ з/п	Місяці	Обсяг виготовленої продукції, тис. од.	Трансакційні витрати, тис. грн.
1.	Січень	830	18,3
2.	Лютий	870	19,3
3.	Березень	890	19,5
4.	Квітень	880	19,4
5.	Травень	900	19,7

Джерело: сформовано автором

Використаємо регресійний аналіз для визначення зміни середнього значення залежної змінної величини під впливом зміни значення незалежних змінних величин. Регресійний аналіз ґрунтується на використанні методу найменших квадратів – статистичному методі знаходження оцінок параметрів генеральної сукупності, який дає змогу розрахувати величини значень a і b так, що квадрат відхилення відстані всіх точок генеральної сукупності до лінії регресії є мінімальним.

Для визначення функції витрат методом найменших квадратів розв'яжемо систему рівнянь:

$$\begin{aligned}\Sigma y &= a \cdot n + b \Sigma x \\ \Sigma x \cdot y &= a \Sigma x + b \Sigma x^2,\end{aligned}\quad (2)$$

де n - кількість спостережень.

Перетворимо дані табл. 1 та подамо їх у вигляді табл. 2.

Таблиця 2

Перетворені дані для визначення функції витрат методом найменших квадратів за січень-травень 2017 року у ТОВ «Гал Тест»

№ з/п	Місяці	Обсяг продукції, тис. од. (x)	Трансакційні витрати тис. грн. (y)	$x \cdot y$	x^2
1.	Січень	830	18,3	15189	688900
2.	Лютий	870	19,3	16791	756900
3.	Березень	890	19,5	17355	792100
4.	Квітень	880	19,4	17072	774400
5.	Травень	900	19,7	17730	810000
Разом		4370	96,2	84137	3822300

Джерело: обчислено автором

Розв'язавши систему рівнянь (2), ми одержали значення: $b = 0,02$ (грн); $a = 1,76$ тис.грн. Отже, функція трансакційних витрат матиме такий вигляд: $y = 1760 + 0,02 x$

Тепер, знаючи запланований обсяг виробництва продукції, можна спрогнозувати трансакційні витрати на наступні місяці. Для прикладу, якщо обсяг виробництва у червні планується підняти на 30%, порівняно з минулим місяцем, то прогнозовані трансакційні витрати складуть:

$$y = 1760 + 0,02 \cdot 900\,000 \cdot 1,3 = 25160 \text{ (грн.)}$$

За допомогою визначення функції витрат управлінський персонал ТОВ «Гал Тест» може здійснювати оцінку трансакційних витрат інноваційної діяльності за минулі періоди, формувати кошториси таких витрат на перспективу та керувати ними.

У процесі визначення функції трансакційних витрат важливим є врахування можливих відхилень від отриманих фактичних значень, що дасть змогу достовірніше оцінювати показники. Величина відхилень фактичного спостереження визначає ступінь надійності функції витрат та характеризується показниками: коефіцієнтом детермінації, стандартною помилкою розрахунку, стандартною

помилкою коефіцієнта. Коефіцієнт детермінації характеризує питому вагу суми відхилень показника Y , що визначається незалежною змінною x у сумі загального відхилення і визначається за формулою:

$$R^2 = 1 - \frac{\delta_r^2}{\delta^2}, \quad (3)$$

де R^2 – коефіцієнт детермінації; δ_r^2 – значення залишкової дисперсії; δ^2 – значення загальної дисперсії. Залишкова дисперсія δ_r^2 визначає ту частину відхилень фактичних спостережень від лінії регресії, яка зумовлена впливом випадкових або неконтрольованих чинників. Вона визначається як середнє значення квадрата різниці між фактичною і розрахунковою величиною трансакційних витрат і обчислюється за формулою:

$$\delta_r^2 = \sum \frac{(Y_\phi - Y_p)^2}{n}, \quad (4)$$

де Y_ϕ – фактична величина загальних витрат;

Y_p – розрахункова величина загальних витрат.

Загальна дисперсія визначається як середнє значення квадрата різниці між фактичною і середньофактичною величиною трансакційних витрат та обчислюється за формулою :

$$\delta^2 = \sum \frac{(Y_\phi - \bar{Y}_\phi)^2}{n}, \quad (5)$$

$\bar{Y}_\phi$ – середньофактична величина загальних витрат.

Для визначення залишкової дисперсії скористаємося даними табл.1, а результати розрахунків подамо в таблиці 3.

На основі визначених загальної та залишкової дисперсії обчислимо коефіцієнт детермінації: $R^2 = 0,9732$. Це означає, що 97,32% відхилень загальної суми трансакційних витрат визначається змінами величини зворотного фактора витрат, а решта 2,68% пояснюється впливом інших факторів та випадкових явищ. Зауважимо, що при значенні $R^2 > 0,30$ функція витрат вважається достатньо надійною.

Таблиця 3

Обчислення залишкової дисперсії функції трансакційних витрат за
січень - травень 2017 року у ТОВ «Гал Тест»

№ з/п	Місяці	Обсяг продукції, тис. од.	Трансакційні витрати, тис. грн. (Yф)	Розрахункові витрати за функцією $\hat{Y}_p = 1760 + 0,02 x$, тис. грн	Відхилення, тис. грн. (Yф-Yp)	Квадрат відхилення (Yф-Yp) ² , грн.
1.	Січень	830	18,3	18,36	-0,06	3600
2.	Лютий	870	19,3	19,16	0,14	19600
3.	Березень	890	19,5	19,56	-0,06	3600
4.	Квітень	880	19,4	19,36	0,04	1600
5.	Травень	900	19,7	19,76	-0,06	3600
Разом		4370	96,2	96,2		32000

Джерело: обчислено автором

Отже, $\delta^2 = 6\,400$.

Обчислення загальної дисперсії подамо в таблиці 4.

Таблиця 4

Обчислення загальної дисперсії функції трансакційних витрат за
січень-травень 2017 року у ТОВ «Гал Тест»

№ з/п	Місяці	Трансакційні витрати, тис. грн. (Yф)	Середні витрати, тис. грн. $\bar{Y}_\phi$	Відхилення, трансакційних витрат від їх середнього значення, тис. грн.	Квадрат відхилення трансакційних витрат від їх середнього значення
1.	Січень	18,3	19,24	-0,94	883,6
2.	Лютий	19,3	19,24	0,06	3,6
3.	Березень	19,5	19,24	0,26	67,6
4.	Квітень	19,4	19,24	0,16	25,6
5.	Травень	19,7	19,24	0,46	211,6
Разом					1 192

Джерело: обчислено автором

Отже $\delta^2 = 238400$.

Функція трансакційних витрат, визначена на основі методу найменших квадратів є надійною і може бути рекомендована до використання управлінським персоналом для прогнозування таких витрат.

Як слушно стверджує О. Вільямсон, «бухгалтерські дані, навіть досить деталізовані, часто погано пристосовані до потреб

економічної теорії трансакційних витрат. Головна причина полягає в тому, що звичайне розмежування фіксованих та змінних витрат не потрапляє до числа ключових питань» [16]. Важливішу роль він відводить розмежуванню витрат на такі, що піддаються і не піддаються перерозподілу. Такі витрати відображають стан специфіки активу. Тобто розподіл трансакційних витрат на змінну і постійну складові дають змогу оперативно реагувати на зміни у контрактних зобов'язаннях із діловими партнерами, наслідком чого є можливість їх вчасного прогнозування та прийняття рішень на основі релевантних даних. Проте для формування тривалих партнерських відносин, варто зважати на розподіл трансакційних витрат за видами діяльності, процесів, операцій між однорідними сукупностями накладних витрат, пропорційно до обраного фактора (машино-годин, людино-годин, замовлень, замовників, ін.). Такий перерозподіл накладних витрат забезпечить формування обліково-аналітичної інформації не лише за видами діяльності, але й за видами продукції, товарів, робіт, послуг, що дасть змогу сформувати максимально вдалий підхід до ціноутворення з метою коректного покриття усіх витрат і одержання економічної вигоди. З іншого боку такий підхід дасть змогу економити на трансакційних витратах. Зокрема за різними видами операцій та процесів у інноваційній діяльності можливо вчасно замінити ринкові трансакції із одним діловим партнером, на трансакції з іншим, або й спрогнозувати доречність внутрішньофірмової взаємодії.

Трансакційні витрати є важливим елементом у процесі управління підприємством, а тому потребують правильної організації контролю за ними. Такі витрати здійснюються під наглядом керівників різних центрів відповідальності, які часто виконують також і функцію контролю. Це може призвести до ситуації, у якій трансакційні витрати взагалі більше ніким не контролюватимуться. Тому до основних завдань контролю за трансакційними витратами у інноваційній діяльності доцільно віднести:

- виявлення, усунення та попередження порушень у діловому партнерстві підприємства під час здійснення інноваційної діяльності;
- з'ясування фактичних трансакційних витрат інноваційного процесу за даними обліку та здійснення контролю за такими витратами загалом і в розрізі структурних підрозділів;

- прогнозування стану та поведінки трансакційних витрат за видами інноваційної діяльності майбутніх періодів;

- встановлення місць, причин і винуватців відхилень трансакційних витрат від затверджених їх нормативів і лімітів у кошторисах, планах, бюджетах, - за сумами, структурою та обсягами, зважаючи на укладені партнерські угоди та процедури виконання таких угод;

- виявлення у процесі контролю за трансакційними витратами порушень щодо правильності відображення в обліку формування первісної вартості активів і розрахунків із контрагентами інноваційного процесу;

- надання рекомендацій щодо усунення можливостей спотворення облікової інформації про трансакційні витрати інноваційного процесу.

Як відомо, успішність роботи контролера залежить від уміння поєднувати різні види інформації та давати їй точну оцінку, а також від правильного використання відповідних прийомів і способів документального контролю. З іншого боку, важливим для організації контролю трансакційних витрат, є поділ його за характером відносин суб'єкта й об'єкта контролю, на внутрішній і зовнішній.

Зазначене дає підстави виокремити основні напрями контролю трансакційних витрат у інноваційній діяльності, які передбачають проведення перевірки:

- 1) правильності відображення трансакційних витрат інноваційної діяльності, згідно чинного законодавства;

- 2) правильності документального оформлення операцій, пов'язаних із трансакційними витратами;

- 3) даних облікових регістрів і порівняння їх із даними первинних документів щодо здійснення інноваційної діяльності;

- 4) доречності здійснення трансакційних витрат через опрацювання інформації внутрішніх розпорядчих документів підприємства;

- 5) правильності віднесення трансакційних витрат, у бухгалтерських регістрах, до того періоду інноваційної діяльності, у якому вони дійсно були здійснені за даними первинного обліку;

- 6) сум трансакційних витрат, зазначених у рахунках-фактурах та порівняння їх зі сумами у платіжних документах;

7) правильності включення до трансакційних витрат інноваційної діяльності сум за економічними елементами витрат;

8) правильності та обґрунтованості відображення сплачених штрафів, пені, неустойок за недотримання умов договірних зобов'язань перед діловими партнерами;

9) правильності ведення аналітичного обліку трансакційних витрат і складання внутрішньої звітності про їх здійснення;

10) правильності розподілу та перерозподілу трансакційних витрат за видами операцій та об'єктами обліку інноваційної діяльності.

Для належного контролю за ефективністю витрачання ресурсів для здійснення інноваційних трансакцій доцільно періодично аналізувати загальний рівень трансакційних витрат як по підприємству загалом, так і за його структурними підрозділами. Тому доречною є пропозиція В. С. Литвиненка та В. В. Толстоного використовувати «Звіт про трансакційні витрати за центрами відповідальності», що «дає можливість контролювати як загальну суму трансакційних витрат, так і в розрізі субрахунків; як по підприємству в цілому, так і за центрами відповідальності, а також контролювати дотримання запланованого рівня трансакційних витрат із ідентифікацією допущених відхилень, що стає додатковою інформацією для аналізу роботи окремих центрів відповідальності» [17, с.173]

Чітка методична основа обліку, вчасно здійснені аналітичні процедури та правильно організовані напрями контролю щодо трансакційних витрат інноваційної діяльності спроможні забезпечити своєчасною інформацією керівний персонал усіх центрів відповідальності для прогнозування їх величини та динаміки зміни у процесі прийняття управлінських рішень.

Висновки. Доведено актуальність представлення обліково-аналітичної інтерпретації трансакційних витрат у інноваційній діяльності підприємства, із виокремленням основних напрямів контролю за ними, що дасть змогу сформувати налагоджену систему обліку, аналізу й контролю ділового партнерства підприємств у інноваційному процесі, відслідкувати та відобразити основні показники ділової активності на ринку. Аналізуючи динаміку зміни питомої ваги підприємств, що займалися інноваціями, у загальній кількості вітчизняних підприємств України, за останні шістнадцять

років, спостерігаємо їх найбільшу кількість у 2016-му році. У цьому ж році відстежуємо й найбільшу суму загальних витрат на інноваційну діяльність, здійснену в Україні. Основний напрям інноваційної діяльності вітчизняних підприємств - придбання машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів і послуг. За структурою джерел фінансування домінують власні джерела фінансування інноваційної діяльності. З'ясовано проблемні аспекти ведення синтетичного обліку трансакційних витрат інноваційної діяльності та рекомендовано його вести у розрізі субрахунків вищих порядків до бухгалтерських рахунків, регламентованих чинним Планом рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств. Розкрито вимоги щодо належної організації аналітичного обліку трансакційних витрат інноваційної діяльності, які стосуються: виявлення можливих місць їх виникнення, форм первинних документів та звітності для їх відображення, шляхів руху потоків інформації про них, локалізації класифікаторів масивів постійної інформації про підрозділи, працівників, матеріальні цінності, покупців, постачальників, удосконалення документообігу для кожного автоматизованого робочого місця. Представлено аналіз поведінки трансакційних витрат інноваційної діяльності через їх функцію, визначену за методом регресійного аналізу та підхід до обчислення надійності такої функції через визначення коефіцієнта детермінації. Виокремлено основні завдання і напрями здійснення контролю трансакційних витрат інноваційної діяльності на підприємстві.

Перспективою подальших наукових досліджень є представлення комплексного підходу до обліку трансакційних витрат у обліковій системі ділового партнерства вітчизняних підприємств.

Література

1. Шигун М. М. Бухгалтерський облік трансакційних витрат: проблеми визначення поняття і класифікації / М. М. Шигун // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Міжнародний збірник наукових праць / Серія: Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. Випуск 2(14). Житомир: ЖДТУ, 2009. с. 224-234., с. 225

2. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник / А.Г.Загородній, Г.Л. Вознюк // – Львів: Видавництво НУ «Львівська політехніка», 2005. – 714с.
3. Мочерний С.В., Ларіна Я.С., ін. Економічний енциклопедичний словник у двох томах Т.2 / За ред.. С.В.Мочерного. / С.В.Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А.Устенко, С.І.Юрій // – Львів: Світ, 2006.- 568с
4. Alchian A., Demsetz H. Production, Information Costs, and Economic Organization / Alchian A., Demsetz H. // American Economic Review. - 1972. - №62. - P. 777-795.
5. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2010–2012 рр. / Експрес-випуск Державної служби статистики України від 03.10.2013 р. – № 05.3-11/69.
6. Державна служба статистики : Наукова та інноваційна діяльність (1990-2016) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
7. Державна служба статистики : Наука, технології та інновації [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm
8. Кантаєва О.В. Концептуальні проблеми розвитку системи бухгалтерського обліку в управлінні інноваційними процесами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6213/1/PPRBS_11.pdf
9. Струк Н.С. Методичне підґрунтя обліку трансакційних витрат на підприємстві / Н. С. Струк / Бухгалтерський облік, аналіз та аудит: Проблеми теорії, методології, організації: збірник наукових праць. – Національна академія статистики, обліку та аудиту, К. : Бізнес Медіа Консалтинг, 2012. – Вип. 1(8). - С. 188 – 198.
10. Методологічні положення зі статистики інноваційної діяльності», затверджені наказом Державної служби статистики України від 10.01.2013 №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2017/2_07_02_02_2017.htm
11. Ющак Ж. М. Особливості обліку витрат інноваційної діяльності / Ж. М. Ющак // Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. Сер. : Бухгалтерський облік, контроль і аналіз. - 2014. - Вип. 3 (30). - С. 449-457.

12. Гнилицька Л. В. Удосконалення обліку витрат на освоєння і розробку нової продукції в приладобудуванні / Л. В. Гнилицька // Бухгалтерський облік і аудит – 2000. – №10. – 48 с.

13. Яламова Є.С. Особливості обліку інноваційних витрат / Є.С. Яламова // Сучасні проблеми і перспективи розвитку обліку, аналізу та контролю в умовах глобалізації економіки. – 2010. – № 2. – С. 432–439.

14. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій Мінфін України; Інструкція від 30.11.1999 № 291 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99/page19>

15. Загородній А.Г., Напрями удосконалення обліку витрат на інновації / А.Г. Загородній, А.Б. Бойчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13975/1/46_309-313_Vis_727_Menegment.pdf.

16. Вільямсон Олівер Е. Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів / Вільямсон Олівер Е. – К.: Видавництво «Артек», 2001. – 472 с.

17. Литвиненко В.С., Толстоног В.В. Обліково-контрольне забезпечення управління витратами: інституціональний підхід: монографія / В.С. Литвиненко, В.В. Толстоног. – К.: Фітосоціоцентр, – 2015. – 260 с.

1. Shyhun M. M. Bukhhalters'kyy oblik transaktsiynykh vytrat: problemy vyznachennya ponyattya i klasyfikatsiyi / M. M. Shyhun // Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhalters'koho obliku, kontrolyu i analizu. Mizhnarodnyy zbirnyk naukovykh prats' / Seriya: Bukhhalters'kyy oblik, kontrol' i analiz. Vypusk 2(14). Zhytomyr: ZhDTU, 2009. s. 224-234., s. 225

2. Zahorodniy A.H., Voznyuk H.L. Finansovo-ekonomichnyy slovnyk / A.H.Zahorodniy, H.L. Voznyuk // – L'viv: Vydavnytstvo NU «L'vivs'ka politehnika», 2005. – 714s.

3. Mochernyy S.V., Larina Ya.S., in. Ekonomichnyy entsyklopedychnyy slovnyk u dvokh tomakh T.2 / Za red.. S.V.Mochernoho. / S.V.Mochernyy, Ya.S. Larina, O.A.Ustenko, S.I.Yuriy // – L'viv: Svit, 2006.- 568s

4. Alchian A., Demsetz H. Production, Information Costs, and Economic Organization / Alchian A., Demsetz H. // American Economic Review. - 1972. - #62. - P. 777-795.

5. Obstezhennya innovatsiynoyi diyal'nosti v ekonomitsi Ukrainy za period 2010–2012 rr. / Ekspres-vypusk Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy vid 03.10.2013 r. – # 05.3-11/69.

6. Derzhavna sluzhba statystyky : Naukova ta innovatsiyna diyal'nist' (1990-2016) [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.ukrstat.gov.ua>

7. Derzhavna sluzhba statystyky : Nauka, tekhnolohiyi ta innovatsiyi [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publnauka_u.htm

8. Kantayeva O.V. Kontseptual'ni problemy rozvytku systemy bukhhaltens'koho obliku v upravlinni innovatsiynomy protsesamy [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/6213/1/PPRBS_11.pdf

9. Struk N.S. Metodychne pidgruntya obliku transaktsiynykh vytrat na pidpryyemstvi / N. S. Struk / Bukhhalters'kyy oblik, analiz ta audyt: Problemy teorii, metodolohiyi, orhanizatsiyi: zbirnyk naukovykh prats'. – Natsional'na akademiya statystyky, obliku ta audytu, K. : Biznes Media Konsal'tynh, 2012. – Vyp. 1(8). - S. 188 – 198.

10. Metodolohichni polozhennya zi statystyky innovatsiynoyi diyal'nosti», zatverdzeni nakazom Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrainy vid 10.01.2013 #3 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://www.ukrstat.gov.ua/metaopus/2017/2_07_02_02_2017.htm

11. Yushchak Zh. M. Osoblyvosti obliku vytrat innovatsiynoyi diyal'nosti / Zh. M. Yushchak // Problemy teorii ta metodolohiyi bukhhaltens'koho obliku, kontrolyu i analizu. Ser. : Bukhhalters'kyy oblik, kontrol' i analiz. - 2014. - Vyp. 3 (30). - S. 449-457.

12. Hnylyts'ka L. V. Udoshkonalennya obliku vytrat na osvoyennya i rozrobku novoyi produktsiyi v prykladobuduvanni / L. V. Hnylyts'ka // Bukhhalters'kyy oblik i audyt – 2000. – #10. – 48 s.

13. Yalamova Ye.S. Osoblyvosti obliku innovatsiynykh vytrat / Ye.S. Yalamova // Suchasni problemy i perspektyvy rozvytku obliku, analizu ta kontrolyu v umovakh hlobalizatsiyi ekonomiky. – 2010. – # 2. – S. 432–439.

14. Instruktsiya pro zastosuvannya Planu rakhunkiv bukhhaltens'koho obliku aktyviv, kapitalu, zobov'yazan' i hospodars'kykh

operatsiy pidpryyemstv i orhanizatsiy Minfin Ukrainy; Instruktsiya vid 30.11.1999 # 291 [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99/page19>

15. Zahorodniy A.H., Napryamy udoskonalennya obliku vytrat na innovatsiyi / A.H. Zahorodniy, A.B. Boychuk [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu : http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/13975/1/46_309-313_Vis_727_Menegment.pdf.

16. Vil'yamson Oliver E. Ekonomichni instytutsiyi kapitalizmu: Firmy, marketynh, ukladannya kontraktiv / Vil'yamson Oliver E. – K.: Vydavnytstvo «Artek», 2001. – 472 s.

17. Lytvynenko V.S., Tolstonoh V.V. Oblikovo-kontrol'ne zabezpechennya upravlinnya vytratamy: instytutsional'nyy pidkhid: monohrafiya / V.S. Lytvynenko, V.V. Tolstonoh. – K.: Fitosotsiotsentr, – 2015. – 260 s.

***Рецензент:** Ковалюк О. М., д.е.н., професор, зав. кафедри обліку і аудиту, Львівський національний університет імені Івана Франка*

2.10.2017

УДК 336.226

Хомутенко Алла, Островська Наталія

ФІСКАЛЬНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ

У статті досліджено фіскальну ефективність податку на додану вартість, виявлені та розглянуті чинники, які впливають на обсяги надходження даного податку до державного бюджету України. Проаналізовано податок на додану вартість як основний бюджетоутворюючий податок і підтверджено його фіскальну значимість. Розглянуто динаміку обсягів надходжень податку на додану вартість у розрізі регіонів і видів економічної діяльності. Здійснено моніторинг обсягів бюджетного відшкодування ПДВ за 2012-2016 рр., розраховано ефективну ставку податку та його

продуктивність. Складено прогноз надходжень ПДВ до державного бюджету України на 2017-2018 роки. Виокремлено основні фактори впливу на фіскальну ефективність податку на додану вартість та запропоновано пріоритетні напрями підвищення фіскальної ефективності цього податку в Україні.

Ключові слова: податок на додану вартість, податкові надходження, бюджетне відшкодування, доходи державного бюджету, фіскальна ефективність, ефективна ставка, продуктивність.

Хомутенко Алла, Островская Наталья

ФИСКАЛЬНАЯ ЭФФЕКТИВНОСТЬ НАЛОГА НА ДОБАВЛЕННУЮ СТОИМОСТЬ В УКРАИНЕ

В статье исследовано фискальную эффективность налога на добавленную стоимость, выявлены и рассмотрены факторы, которые влияют на объемы поступлений данного налога в государственный бюджет Украины. Проведен анализ налога на добавленную стоимость как основного бюджетообразующего налога и подтверждена фискальная значимость. Рассмотрена динамика объемов поступлений налога на добавленную стоимость в разрезе регионов и видов экономической деятельности. Проведен мониторинг объемов бюджетного возмещения НДС за 2012-2016 гг., рассчитано эффективную ставку налога и его продуктивность. Составлен прогноз поступлений НДС в государственный бюджет Украины на 2017-2018 г. Выделены основные факторы влияния на фискальную эффективность налога на добавленную стоимость и предложены приоритетные направления фискальной эффективности данного налога в Украине.

Ключевые слова: налог на добавленную стоимость, налоговые поступления, бюджетное возмещение, доходы государственного бюджета, фискальная эффективность, эффективная ставка, продуктивность.

FISCAL EFFICIENCY OF THE TAX FOR ADDED VALUE IN UKRAINE

In the article, the fiscal effectiveness of the value-added tax has been investigated, factors that influence the amount of revenues of this tax to the state budget of Ukraine have been identified and considered. The analysis of the value-added tax as the main budget-forming tax has been carried out and the fiscal significance has been confirmed. The dynamics of the volumes of the receipt of the value added tax in the context of regions and types of economic activity is considered. The volume of budgetary compensation of VAT for 2012-2016 has been monitored, the effective tax rate and its productivity have been calculated. The forecast of the VAT revenues to the state budget of Ukraine for 2017-2018 is made. The main factors of influence on the fiscal efficiency of the value-added tax are identified and the priority directions of the fiscal efficiency of this tax in Ukraine are proposed.

Keywords: value added tax, tax revenues, budgetary compensation, state budget revenues, fiscal efficiency, effective rate, productivity.

Постановка проблеми. Податки є одним із найважливіших фінансових інструментів регулювання розвитку національної економіки будь - якої країни. У практиці оподаткування різних держав світу можна виділити ряд податків, які здобули загальносвітове визнання, одним з яких є податок на додану вартість (далі – ПДВ). ПДВ обґрунтовано вважають найбільш досконалою сучасною формою непрямого оподаткування, яка відіграє вагомую роль у системі державних фінансів більшості розвинених країн світу. Україна не є виключенням, оскільки ПДВ має ряд переваг, таких як: стабільність надходжень, широка база оподаткування, податкове навантаження з ПДВ на кінцевий товар не залежить від кількості оборотів і стадій створення вартості тощо. Водночас, ПДВ характеризується значною кількістю недоліків, серед яких можна виділити: складність механізму адміністрування, можливість ухилення від сплати податку платниками, незаконне бюджетне відшкодування тощо. Всі перелічені вади існують у практиці справляння ПДВ в Україні та несприятливо впливають на його

фіскальну ефективність. Таким чином виникає об'єктивна необхідність у вдосконаленні механізму справляння ПДВ, що дозволить підвищити податкову дисципліну платників податку, спростити процедуру бюджетного відшкодування, знизити податкове навантаження на платників податку, пожвавити ділову активність суб'єктів господарювання та найголовніше – забезпечити виконання функції соціальної справедливості при розподілі податкового навантаження. А це, в свою чергу, повинно призвести до підвищення фіскальної ефективності ПДВ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дослідженням фіскальної ефективності податку на додану вартість займалися Федун Л.М., Сторожук О.В. [1], Кулик П.Л. [4], Горин В. [7], Дахнова О.Є., Білик М.Ю. [8], Матвійчук Л.О, Гоменюк І.В. [10], Давтян Л.Г. [11] та інші. Однак, незважаючи на велику кількість наукових праць з цієї тематики, питання підвищення ефективності справляння ПДВ потребує більш глибокого вивчення.

Метою статті є дослідження фіскальної ефективності податку на додану вартість в Україні та виявлення шляхів її підвищення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фіскальне значення будь-якого податку виявляється у його здатності забезпечувати максимально можливі надходження грошових коштів до бюджетів різних рівнів. Для встановлення фіскального значення податку на додану вартість розглянемо частку ПДВ у Державному бюджеті України та його частку у валовому внутрішньому продукті країни [1] протягом 2012-2016 рр. (табл.1). Слід зазначити, що як правило, підвищення частки ПДВ в макроекономічних показниках вказує на зростання фіскальної ефективності цього податку.

За результатами аналізу було виявлено, що частка податку на додану вартість у складі ВВП на протязі 2012-2016 рр. знаходилась на рівні 8-9 %. Найбільший показник спостерігався у 2016 році, що на нашу думку, пояснюється зростанням споживання (у 2016 році порівняно з 2015 р. обсяги споживання в Україні зросли на 16%) та збільшенням обсягу податку на додану вартість з ввезених на територію України товарів, передумови збільшення якого будуть розглянуті у ході дослідження. Водночас, у 2016 р. порівняно з 2012 р., частка ПДВ в складі ВВП зросла лише на 0,03 відсоткові пункти,

при наявному зростанні обох показників, що може свідчити про те, що реального збільшення надходжень розглянутих показників не було.

Таблиця 1

Частка ПДВ (без врахування бюджетного відшкодування) в валовому внутрішньому продукті та доходах Державного бюджету України за 2012-2016 роки, %

Показник	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП, млн.грн.	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182
Доходи Державного бюджету, млн.грн.	344 711	337 618	354 966	531 551	612 103
ПДВ, млн.грн.	138827	128269	139024	178452	235506
Частка ПДВ у ВВП, %	9,85	8,82	8,87	9,02	9,88
Частка ПДВу доходах Державного бюджету, %	40,27	37,99	39,17	33,57	38,47

Джерело: складено та розраховано автором за даними [2;3]

Відмітимо, що на протязі періоду, що підлягав дослідженню, частка ПДВ у складі доходів державного бюджету була нестабільною. Так, за останні п'ять років частка ПДВ у складі доходів бюджету коливалась у межах 33-40 %. Необхідно відмітити, що найбільшу частку у доходах бюджету ПДВ займав у 2012 році – 40,27%. На нашу думку, цей показник свідчить про відносно стабільну макроекономічну ситуацію в країні у цей період та достатньо високий рівень споживання. Найменшу частку ПДВ займав в 2015 році – 33, 57%, що, може бути наслідком збільшення частки акцизного податку, погіршенням економічної ситуації в країні та зменшення обсягів споживання. Також необхідно зазначити, що порівняно з 2012 роком у 2016 році частка ПДВ зменшилась на 1,8 % при тому, що обсяг доходів Державного бюджету за весь період зріс майже вдвічі. Така тенденція може свідчити про те, що податок на додану вартість поступово втрачає свої перші позиції, оскільки зростають надходження від інших бюджетоутворюючих податків.

Виходячи з вищенаведеного, щоб дослідити фінансову роль ПДВ, необхідно розглянути динаміку надходження ПДВ та інших бюджетоутворюючих податків до Державного бюджету України в абсолютних та відносних показниках [4] (табл.2).

Таблиця 2

Податкові надходження до Державного бюджету України у розрізі основних бюджетоутворюючих податків за 2012-2016 рр.(млн. грн., %)

Показник	Одиниці виміру	Роки				
		2012	2013	2014	2015	2016
Податкові надходження всього, в т.ч.:	млн.грн.	273195	249756	261980	372428	464179
	%	100	100	100	100	100
Надходження ПДВ, без врахування бюджетного відшкодування	млн.грн.	138826	128269	139024	178452	235506
	%	50,82	51,36	53,07	47,92	50,74
Надходження ПДФО	млн.грн.	7026	7565	12646	45 062	59810
	%	2,57	3,03	4,83	12,10	12,89
Надходження акцизного податку	млн.грн.	37186	35309	44941	63111	90122
	%	13,61	14,14	17,15	16,95	19,42
Надходження податку на прибуток підприємств	млн.грн.	55350	54318	39942	34776	54344
	%	20,26	21,75	15,25	9,34	11,71
Надходження ввізного мита	млн.грн.	12986	13265	12389	39881	20001
	%	4,75	5,31	4,73	10,71	4,31
Інші податкові надходження	млн.грн.	21820	11030	13038	11146	4396
	%	7,99	4,42	4,98	2,99	0,95

Джерело: складено та розраховано автором за даними [5]

З табл. 2.2 видно, що питома вага ПДВ у структурі податкових надходжень державного бюджету України на протязі 2012-2016 років знаходилась на рівні 48-53 %. При цьому найбільше надходжень з ПДВ до державного бюджету відбулось у 2014 році – 53,07% від загального обсягу податкових надходжень. Збільшення обсягів надходжень податку можна пояснити зростанням інфляції у цей період. Крім того, зазначимо, що у 2016 році обсяг податку в структурі податкових надходжень продемонстрував позитивну динаміку до зростання, що доводить те, що ПДВ залишається одним з найважливіших бюджетоутворюючих податків.

Частка ПДВ в структурі податкових надходжень державного бюджету, ВВП та доходах бюджету, звісно, дає загальне уявлення про фіскальну значимість цього податку. Наявність великої кількості

різних показників, що характеризують стан національної економіки й різноманітність підходів, дають змогу оцінювати фіскальну ефективність ПДВ за різними параметрами. Тому, аналіз фіскальної ефективності податку почнемо з розгляду складових частин ПДВ у розрізі товарів (робіт, послуг), вироблених в Україні, та ввезених на територію України (рис.1).

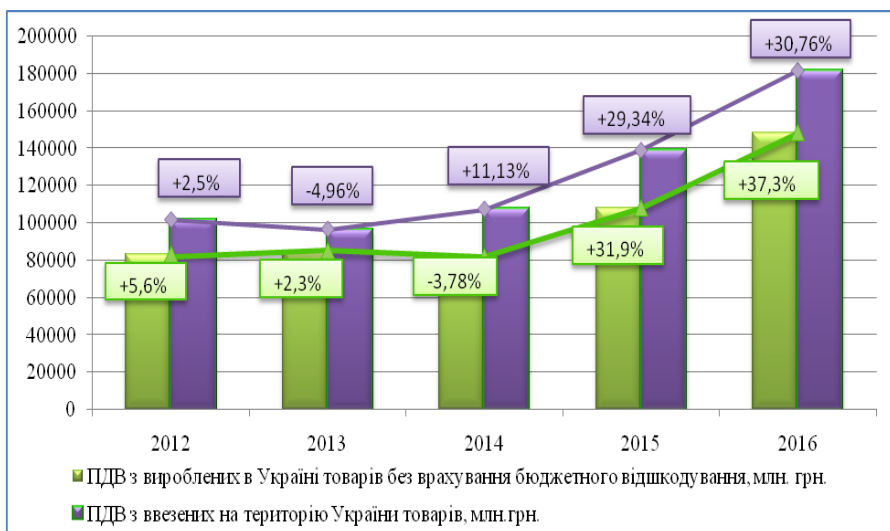

Рис. 1. Динаміка надходжень ПДВ з вироблених та ввезених на територію України товарів до Державного бюджету протягом 2012-2016 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [5]

Як свідчать дані рис. 1, за останні п'ять років відбувалось зростання обох показників. А саме, ПДВ із вироблених в Україні товарів за останні п'ять років зріс майже вдвічі. Найбільший приріст надходжень простежувався у 2015 та 2016 роках (29,34% та 30,76% відповідно). Таку ситуацію, на наш погляд, можна пояснити зростанням цін на товари і послуги (індекс споживчих цін у 2015 та 2016 році зріс порівняно з минулими періодами на 43,3% та 11,4% відповідно), що і призвело до зростання суми сплаченого ПДВ. Збільшення суми цього податку із вироблених в Україні товарів і

послуг не є негативним моментом, оскільки основою для подальшого фінансування розвитку національної економіки України є зростання надходжень до Державного бюджету. При цьому ПДВ із ввезених в Україні товарів має таку ж тенденцію: приріст надходжень у 2015 році порівняно з 2014 роком склав 31,9%, а у 2016 порівняно з 2015 роком – 37,3%. Вважаємо, що ці дані свідчать про зростання обсягів ввезених товарів (у 2016 році порівняно з 2015, імпорт в Україні зріс на 4,6%), що на нашу думку, є негативним явищем, оскільки кошти що витрачаються на придання іноземних товарів могли б бути направлені на розвиток власного виробництва. Однак, прямий вплив на фіскальну ефективність ПДВ від такої ситуації мало відчутний, але опосередкований вплив є досить суттєвим, адже відсутність виробництва у власній країні й необхідність здійснення операцій імпорту виводить кошти із країни, на які можна розвивати власну економіку й тим самим створювати передумови для більшого нарощування сум ПДВ, у тому числі за рахунок його відшкодування та скорочення експорту.

Проводячи аналіз фіскальної ефективності ПДВ слід звернути увагу на розміри сплати ПДВ у формі податкових платежів до бюджету. Аналізуючи динаміку цих надходжень, можна сказати, що ПДВ, який надходить до бюджету у формі податкових надходжень, має тенденцію до зростання (рис. 2). Так, в кінці досліджуваного періоду порівняно з початком, обсяги надходжень збільшились майже в два рази. Слід зазначити, що найбільше податку надійшло в 2016 році, що на 37,34 % більше ніж у минулому році. Причиною зростання надходжень могло бути підвищення офіційного обмінного курсу гривні до інших іноземних валют, що спричинило відповідне збільшення бази оподаткування. При цьому, найменший обсяг надходжень був у 2014 році – 81953,05 млн.грн., що стало наслідком нестабільної ситуації в країні. Виходячи з вищенаведеного, можна сказати, що фіскальна ефективність податку на додану вартість щорічно зростає, оскільки з кожним роком збільшуються обсяги надходження ПДВ.

Для більш детального уявлення щодо фіскальної ефективності ПДВ, розглянемо обсяги надходжень податку у розрізі регіонів й видів економічної діяльності. Так, у процесі аналізу було виявлено, що у 2012 році найбільші обсяги ПДВ надійшли з Донецької (9399,95 млн.

грн.), Дніпропетровської (6629,41млн. грн.) областей та міста Київ (34926,7 млн. грн.), що пояснюється концентрацією виробничих потужностей та великою кількістю платників податків в цих областях. Натомість, найменші показники у Чернівецькій (368,24 млн. грн.) та Закарпатській (427,56 млн. грн.) областях. Вважаємо, що такий відрив спричинений низькими обсягами споживання товарів та послуг у зазначених регіонах.

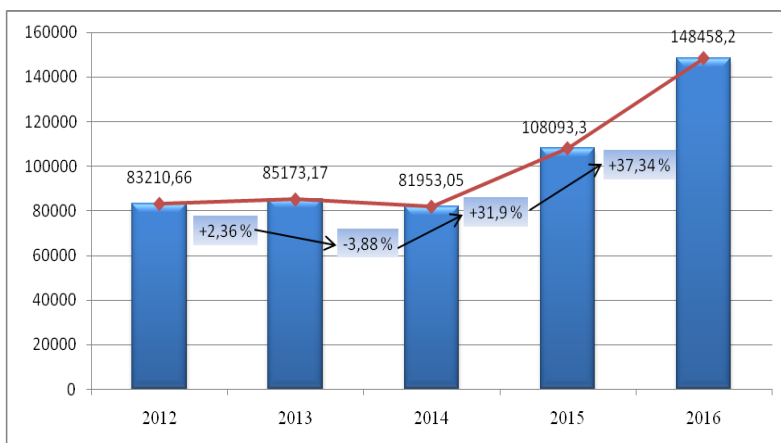

Рис. 2. Динаміка сплати ПДВ у формі податкових платежів до Державного бюджету протягом 2012-2016рр., млн. грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [6]

Відмітимо, що у 2015 році відбулися структурні зміни в обсягах надходжень ПДВ до державного бюджету. Так, з Донецької області надійшло майже вдвічі менше сум податку, що обумовлено бойовими діями на сході країни. При цьому, лідерами по надходження податку стали Київська (3826,87 млн. грн.), Дніпропетровська (3382,36 млн. грн.) та Одеська (2421,96 млн. грн.) області. Найменше ж поповнили бюджет такі області як Чернівецька (382,51 млн. грн.), Луганська (203,21 млн. грн.) та Волинська (493,92 млн. грн.), які, як зазначалось раніше, характеризуються низькими обсягами виробництва та споживання товарів та послуг. Аналогічна ситуація відстежується і у 2016 році (рис. 3).

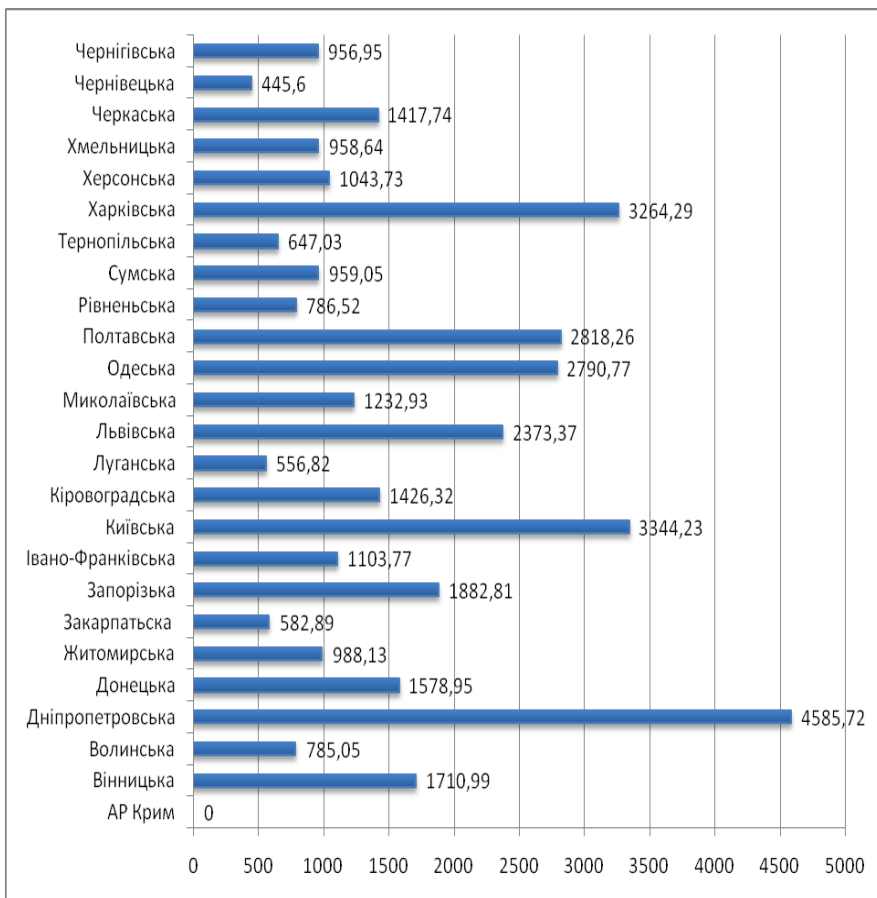

Рис. 3. Обсяги надходжень податку на додану вартість у розрізі регіонів за 2016 рік., млн. грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [6]

Таким чином, у процесі аналізу було виявлено, що обсяги надходжень ПДВ до державного бюджету України у розрізі регіонів нерівномірні. Вважаємо, що таке явище може бути спричинене різними обсягами виробництва та споживання товарів на різних територіях, що пов'язано з наявним у них природо-ресурсним, людським та фінансовим потенціалом.

Дисбаланс в обсягах надходжень ПДВ у галузевому розрізі, на нашу думку, є наслідком непропорційного розвитку провідних галузей української економіки. Так, за останні п'ять років, основними видами діяльності за КВЕД, що забезпечували найвагоміші надходження податку на додану вартість до бюджету були:

- оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів;
- переробна промисловість;
- постачання електроенергії, газу та води;
- добувна промисловість та розроблення кар'єрів;
- сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство.

Лідером серед галузей по надходженням ПДВ є оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів. Цей вид економічної діяльності показує щорічні зростання обсягів податку та займає 13-20% в загальних обсягах надходжень ПДВ. Такий стан, на наш погляд, спричинений сприятливим кліматом для розвитку сфери послуг в країні.

Переробна промисловість у загальному обсязі надходжень ПДВ на протязі досліджуваного періоду знаходилась на рівні 12-17%, а обсяги надходжень податку з цієї галузі зростають щорічно. При цьому, частка переробної промисловості за останні три роки знизилась на 4 %, що свідчить про витіснення її з провідних позицій іншими галузями. Зазначимо, що не дивлячись на позитивну динаміку надходжень податку, на розвиток галузі негативно впливає низький рівень використання потужностей підприємств, високий рівень зносу основних фондів, недостатній обсяг інвестицій, повільний темп реструктуризації підприємств, тощо, що призводить до недотримання бюджетом суттєвих обсягів податків. У зв'язку з цим, на нашу думку, необхідно вжити заходи для стимулювання розвитку цієї галузі, щоб забезпечити на довгострокову перспективу достатні надходження до бюджету.

Щорічне збільшення обсягів надходжень податку на додану вартість з постачання електроенергії, газу та води на протязі останніх п'яти років забезпечувало 8-11 % загальних надходжень податку. Позитивна тенденція, імовірно, є наслідком постійного зростання роздрібних цін на природний газ та електроенергію.

Слід зауважити, що до основних галузей, які забезпечують найбільшу частку надходження податку відноситься добувна промисловість та розроблення кар'єрів. Частка надходжень від цих галузей у 2016 році склала 12,38% проти 3,72 % у 2012 році, що зумовлено зростанням видобутку природного газу, пісків, природних, гранул, щебеню, крихти та порошку, гальки, гравію, сировини мінеральної для хімічної промисловості та виробництва добрив. Наявні перспективи розвитку галузі пов'язані, у першу чергу, з розвитком сировинної бази – розробкою родовищ, які мають державне значення і можуть бути привабливі для інвесторів. Водночас, це природне вичерпуване джерело, тому сподіватись на довгострокове надходження податку від цієї галузі недоречно. Варто шукати та створювати нові можливості для розвитку альтернативних шляхів поповнення бюджету.

Сільське господарство, лісове господарство та рибне господарство як вид економічної діяльності в цьому контексті нами виділено завдяки стрімкому зростанню надходжень ПДВ від цих галузей у 2016 році, яке склало 7,64% загальної кількості надходжень. Таке збільшення можемо пояснити тим, що повернення податку на додану вартість на спеціальний рахунок аграріїв стало диференційованим залежно від виду діяльності [3].

Отже, не дивлячись на те, що вищезазначені види діяльності забезпечують лівову частку в загальних надходженнях ПДВ, вона все одно є меншою за потенційно можливу, оскільки, на наш погляд, фіскальний потенціал номінальної ставки ПДВ в Україні недостатньо реалізується через те, що реальна ставка податку низька. Тому, на підставі існуючих методик оцінки фіскальної ефективності ПДВ [7;8] наведемо показники, що характеризують фіскальну ефективність ПДВ та розрахуємо їх:

- ефективна ставка ПДВ:

$$EC = \frac{ПДВ_{факт}}{В_{дг} + В_{но} + В_{у}} \times 100\% \quad (1)$$

де ЕС – ефективна ставка, %;

ПДВ_{факт} – фактичні надходження податку на додану вартість, млн.грн;

Вдг - кінцеві споживчі витрати домашніх господарств, млн.грн.;

Вно - кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства, млн. грн.;

Ву - кінцеві споживчі витрати уряду, млн.грн.

- продуктивність ПДВ:

$$\text{Прод.} = \frac{\text{ЕС}}{20\%} \times 100\% \quad (2)$$

де Прод. – продуктивність податку на додану вартість, %;

ЕС – ефективна ставка податку, %.

Відмітимо, що ефективна ставка характеризує ефективність адміністрування ПДВ. Чим ближче цей показник наближається до нормативної ставки ПДВ, тим ефективнішим є процес адміністрування, що свідчить про рівномірність застосування ставки податку до бази оподаткування. З отриманих розрахунків (табл. 3) бачимо, що найбільшою ефективною ставкою податку на додану вартість була у 2012 році – 12,13%.

Таблиця 3

Оцінка фіскальної ефективності ПДВ в Україні за 2012-2016 роки

Показники	2012	2013	2014	2015	2016
Надходження ПДВ, млн.грн.	138827	128269	139024	178452	235506
Кінцеві споживчі витрати домашніх господарств (млн. грн.)	950212	1047096	1120876	1317110	1537974
Кінцеві споживчі витрати некомерційних організацій, що обслуговують домашні господарства (млн. грн.)	8984	10265	12873	15788	19252
Кінцеві споживчі витрати уряду (млн. грн.)	185354,5	272550,5	270940,2	378604,5	491127,5
Номінальна ставка ПДВ, %	20	20	20	20	20
Ефективна ставка ПДВ, %	12,13	9,64	9,90	10,43	11,50
Продуктивність ПДВ, %	60,65	48,22	49,49	52,13	57,49

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [6, 9]

Таке значення, на нашу думку, пояснюється відносно стабільною соціальною, політичною та економічною ситуацією в країні. Однак вже в 2013 році вона знизилась до 9,64%, що є найменшим показником за досліджуваний період. Такі негативні зміни, ймовірно, пов'язані зі стрімким зростанням кінцевих споживчих витрат уряду на фоні зниження податкових надходжень з ПДВ.

Також, необхідно зазначити, що протягом всього періоду, що підлягав аналізу, ефективна ставка ПДВ була невеликою, що суттєво знижує фіскальний потенціал номінальної ставки цього податку. Тому, з одного боку, динаміка ефективної ставки ПДВ за останні два роки показує позитивну тенденцію, однак порівнюючи з номінальною, стає зрозуміло, що реально ПДВ виконує свої фіскальні можливості лише наполовину.

На наш погляд, для характеристики ефективності справляння ПДВ, крім ефективної ставки податку варто звернути увагу на його продуктивність, оскільки продуктивність ПДВ доповнює показник ефективної ставки і характеризує рівень співвідношення ефективної та стандартної ставки податку. Отже, динаміка цього індикатора циклічна, тому вважаємо, що це вказує на нестабільність податкового механізму: до 2014 року продуктивність ПДВ поступово знижувалась, після чого рівень використання бази оподаткування почав зростати. При цьому, найбільше значення продуктивності було виявлено у 2012 році – 60,65%, чому, на наш погляд, сприяла відносна стабільність в країні, а найменшою продуктивність була у 2013 році – 48,22%, що є наслідком кризових явищ в українській економіці. Позитивна тенденція цього показника на протязі останніх трьох років пов'язана зі зростанням обсягів податкових надходжень, які, в свою чергу, почали збільшуватись за рахунок зростання бази оподаткування.

Отже, проаналізувавши розраховані показники фіскальної ефективності податку на додану вартість, можемо дійти висновку, що в діючому податковому механізмі є багато недоліків, зокрема, таких як велика кількість пільг та недиференційовані ставки податку тощо, які не дозволяють максимально використовувати фіскальні можливості ПДВ. Виходячи з того, що ефективна ставка податку менше 20%, можемо дійти висновку, що решта частина грошових коштів обертається в тіньовому секторі економіки. Тож, для

покращення індикативних значень розглянутих показників у майбутньому, вважаємо необхідним вживання заходів у боротьбі з тіньовим сектором економіки.

До позитивних результатів, виявлених під час дослідження вбачаємо доцільним віднести тенденцію до зростання всіх індикаторів фіскальної ефективності ПДВ, яка намітилася з 2015 року.

Відмітимо, що фіскальна ефективність ПДВ характеризується не тільки зібраними коштами, а й обсягами надходжень, що реально залишаються у бюджеті, тобто надходженнями ПДВ за вирахуванням бюджетного відшкодування, так званий «чистий ПДВ» [10].

Згідно з поданими в таблиці 4 даними, із бюджету у вигляді бюджетного відшкодування на розрахункові рахунки платникам податків повертаються значні суми податку, що надійшли до нього в попередніх періодах.

Таблиця 4

Динаміка складових елементів ПДВ за 2012-2016 роки

Показник	2012	2013	2014	2015	2016
Надходження ПДВ, млн.грн.	138827	128269	139024	178452	235506
Темпи приросту надходжень ПДВ, %	6,34	-7,61	8,38	28,36	31,97
Суми бюджетного відшкодування ПДВ, млн. грн..	45958,97	53447,58	43332,78	68405,3	94405,44
Частка бюджетного відшкодування в надходженнях ПДВ, %	33,11	41,67	31,17	38,33	40,09
Темпи приросту бюджетного відшкодування ПДВ,%	7,43	16,29	-18,92	57,86	38,01
Чистий ПДВ (Сальдо), млн.грн.	92868,03	74821,42	95691,22	110046,7	141100,56
Темпи приросту чистого ПДВ, %	5,81	-19,43	27,89	15,00	28,22

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [6]

На протязі останніх п'яти років, з бюджету відшкодовувалось більше 30% податку щорічно. Найменше було відшкодовано коштів у

2014 році – 31,17% надходжень, що майже на 19% менше порівняно з минулим періодом. Така ситуація може бути результатом вдосконалення механізму бюджетного відшкодування ПДВ або порушення порядку такого відшкодування з боку відповідних органів державної влади. Найбільше ж було відшкодовано з бюджету у 2016 році – 40% надходжень, що, на наш погляд, є результатом політичного волевиявлення.

Також, необхідно звернути увагу на те, що темпи зростання бюджетного відшкодування випереджають темпи зростання надходжень податку до бюджету, що на наш погляд, свідчить про наявність схем ухилення від сплати податку.

Отже, обсяги чистого ПДВ мають позитивну динаміку, однак реалізації його максимального потенціалу заважають великі розміри бюджетного відшкодування. Тому, вважаємо необхідним подальше вдосконалення механізму бюджетного відшкодування.

Проведений аналіз показав, що, нажаль, в Україні вирішальним фактором при визначенні ставки ПДВ є намагання забезпечити надходження достатніх коштів до бюджету без урахування спроможностей споживачів та інтересів виробників. Головними недоліками, що негативно вплинули на загальний стан фіскальної ефективності ПДВ, на нашу думку, є недосконалість системи адміністрування ПДВ. Тому, для більш поглибленого й об'єктивного аналізу адміністрування податку на додану вартість за останні п'ять років, розрахуємо наступні коефіцієнти [4]:

- коефіцієнт ефективності збору ПДВ у формуванні доходної частини держбюджету, який розраховується за формулою:

$$КЕЗПДВ = \frac{ЧПДВ}{ЗПДВ}, \quad (3)$$

де ЧПДВ – збір ПДВ за мінусом відшкодування податку (сальдо);

ЗПДВ – збір ПДВ усього без урахування відшкодованих сум податку;

- коефіцієнт ефективності відшкодування ПДВ, який будемо розраховувати за формулою:

$$КЕВПДВ = \frac{ВПДВ}{ЗПДВ}, \quad (4)$$

де ВПДВ – відшкодована сума ПДВ;

ЗПДВ – збір ПДВ усього без урахування відшкодованих сум податку.

Результати розрахунку зазначених коефіцієнтів будуть свідчити про ефективність адміністрування податку в розрізі його складових – збору та відшкодування, а саме – чим вищим буде коефіцієнт ефективності збору ПДВ, тим більша ефективність адміністрування податку в розрізі його складових, і чим вищим буде коефіцієнт ефективності відшкодування ПДВ, тим менша ефективність адміністрування податку в розрізі згаданих складових.

Найбільш ефективним збір ПДВ був у 2014 році, коли на одну гривню загальної кількості надходжень податку приходило 0,47 копійок чистого ПДВ, що пояснюється збільшенням податкових надходжень і зменшенням обсягів бюджетного відшкодування (табл.5). При цьому, найменше значення даного коефіцієнту було зафіксовано у 2016 році – 0,36 копійок, внаслідок непропорційного зростання збору ПДВ та відшкодованих сум.

Таблиця 5

Ефективність збору ПДВ та ефективність відшкодування ПДВ
за 2012–2016 роки

Показники/роки:	2012	2013	2014	2015	2016
Коефіцієнт ефективності збору ПДВ (КЕЗ ПДВ=ЧПДВ/ЗПДВ)	0,448	0,372	0,471	0,367	0,364
Коефіцієнт ефективності відшкодування ПДВ (КЕВ ПДВ=ВПДВ/ЗПДВ)	0,552	0,628	0,529	0,633	0,636

Джерело: складено та розраховано автором за даними [6]

Виходячи з отриманих результатів, можна сказати, що незважаючи на збільшення надходжень, ефективність адміністрування податку на додану вартість в Україні зменшується з кожним роком. Вважаємо, що це можна пояснити постійним збільшенням обсягів бюджетного відшкодування.

За результатами проведеного дослідження ми дійшли висновку, що основними причинами зниження фіскального потенціалу ПДВ є:

- наявна широка база податкових пільг. Система надання пільг з ПДВ в Україні призводить щороку до втрати мільярдів бюджетних коштів. Безсистемне й невиправдане надання податкових пільг спричиняє нерівномірне податкове навантаження та викривлення фіскального простору, створюючи окремим суб'єктам господарювання вигідніші умови, одночасно знижуючи конкурентоспроможність інших підприємств.

- наявність тіньового сектору економіки. За розрахунками авторитетних міжнародних організацій, розміри тіньового сектору економіки в Україні сягнули майже 60% [11]. На сьогодні, основними чинниками, які сприяють тінізації економіки, є: вади податкової системи, незбалансованість державної регуляторної політики, недостатність інституційного забезпечення економічної політики, хибна податкова політика, забюрократизована адміністративна система, великий податковий тиск тощо.

- схеми незаконного відшкодування ПДВ, такі як експортна карусель, схема "продажу" податкового кредиту, вивезення товарів за кордон за завищеними цінами та ін.

- невикористання диференційованих ставок ПДВ. Більшість європейських країн використовують диференційовані ставки ПДВ. Понижені ставки застосовують для товарів першої необхідності, медичних препаратів, продукції сільського господарства, оскільки це є соціально справедливим явищем.

Щоб дослідити природу цих проблем, необхідно провести регресійний аналіз, щоб зрозуміти вплив окремих факторів на обсяги надходження податку на додану вартість до бюджету. Регресійний аналіз будемо проводити на основі побудованого рівняння регресії та визначимо внесок кожної незалежної змінної у варіацію прогнозованої змінної величини. Розрахунки проведемо за допомогою комп'ютерної програми Excel.

За початкові дані візьмемо обсяги надходження ПДВ до Державного бюджету України у 2012-2016 роках(Y) та три фактори X1 - кількість зареєстрованих платників ПДВ, X2 - кількість наданих пільг та X3 - обсяги бюджетного відшкодування ПДВ, які впливають на надходження податку (табл.6).

Таблиця 6

Вихідні дані для регресійного аналізу

Роки	Обсяг надходження ПДВ, (Y)	Кількість зареєстрованих платників ПДВ, (X1)	Кількість наданих пільг, (X2)	Обсяги бюджетного відшкодування ПДВ, (X3)
2012	83210,66	239480	41362,9	45958,97
2013	85173,17	245241	37701,6	53447,58
2014	81953,05	234240	45432,3	43332,78
2015	108093,3	219737	66502,4	68405,3
2016	148458,2	233253	35583,9	94405,44

Джерело: складено та розраховано автором за даними [6]

Для визначення впливу обраних факторів на результативний показник, розрахуємо всі можливі комбінації парних коефіцієнтів кореляції. Для розрахунків використаємо вбудовану функцію «КОРРЕЛ».

З отриманих результатів видно, що тісний зв'язок та суттєвий вплив на обсяги надходжень податку на додану вартість (Y) до бюджету має фактор X3- обсяги бюджетного відшкодування ПДВ(табл. 7). Це означає, що інші фактори не мають значного впливу на результуючий показник і те, що їх при проведенні регресійного аналізу використано не буде.

Таблиця 7

Коефіцієнти кореляції

	Y	X1	X2	X3
Y	-	-0,38709	-0,08707	0,988396
X1	-	-	-0,85351	-0,37936
X2	-	-	-	-0,05105
X3	-	-	-	-

Джерело: складено та розраховано автором за даними [6]

На основі виявленого фактору (X3) побудуємо графік моделі парної регресії залежності обсягів надходження ПДВ від обсягів бюджетного відшкодування (рис.4).

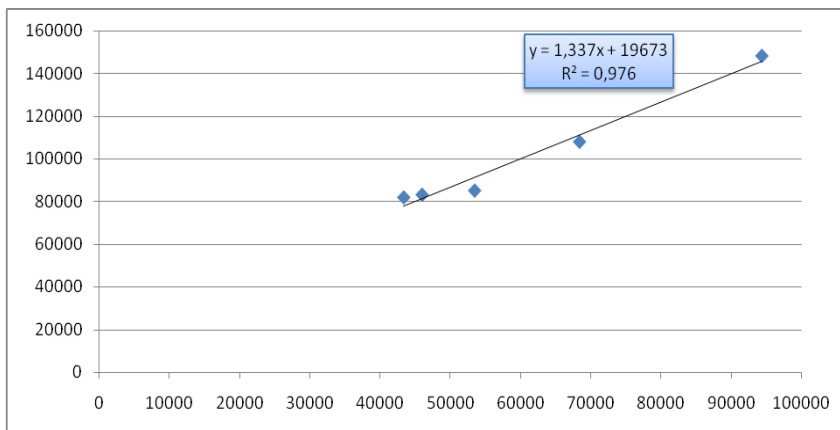

Рис. 4. Графік моделі парної регресії залежності обсягів надходження ПДВ від обсягів бюджетного відшкодування. млн.грн.

Джерело: побудовано та розраховано автором за даними [6]

Кожна точка на рафіку є комбінацією обсягів надходження ПДВ та обсягів його відшкодування. Зв'язок між цими двома показниками може бути виражений у вигляді рівняння:

$$y = 19673 + 1,337x. \quad (5)$$

З рівняння видно, що нульовий чинник дорівнює 19673. Він показує розміри надходження ПДВ, які очікувались якби обсяги відшкодування податку на додану вартість дорівнювали нулю. Чутливість обсягів надходження податку від обсягів бюджетного відшкодування дорівнює 1,337. Це значення вказує на те, що найбільше передбачене значення бюджетного відшкодування асоціюється з найбільшими обсягами надходження ПДВ.

Виходячи з отриманих даних, ми можемо розрахувати прогностні значення надходження податку на додану вартість на 2017 – 2018 роки (табл.8). Для цього використаємо вбудовану функцію в

програмі Excel «Тенденція», дані якої підставимо в раніше отримане рівняння.

Таблиця 8

Прогнозні значення обсягів надходження ПДВ
на 2017-2018 роки, млн.грн.

Рік	Обсяги бюджетного відшкодування ПДВ, (X)	Обсяг надходження ПДВ, (Y)
2012	45958,97	83210,66
2013	53447,58	85173,17
2014	43332,78	81953,05
2015	68405,3	108093,3
2016	94405,44	148458,2
2017	94665,21	146240,4
2018	105850,3	161194,8

Джерело: складено та розраховано автором за даними [6]

За результатами розрахунку, прогнозні значення надходження ПДВ на 2017-2018 рр. склали 146240,4 млн.грн. та 161194,8 млн.грн. відповідно. Як бачимо, очікується позитивна тенденція обсягів надходжень податку, що безперечно може стати початком піднесення фіскального потенціалу податку на додану вартість і як наслідок – економіки країни в цілому.

Висновки. У ході дослідження було виявлено, що не зважаючи на зростання обсягів надходження податку на додану вартість до бюджету та підвищення питомої ваги цих надходжень у структурі доходів держави та ВВП, рівень фіскальної ефективності цього податку залишається недостатньо високим. На наш погляд, причини криються в існуванні недоліків у чинному механізмі справляння ПДВ, які зумовлюють посилення його регресивності та призводять до втрати бюджетом значного обсягу доходів.

Тому, для піднесення фіскального потенціалу податку на додану вартість в Україні вважаємо доцільним:

- зменшити наявну базу податкових пільг;
- створити сприятливі умови для виведення підприємств з тіньового сектору економіки;
- переглянути штрафні санкції та посилити міри покарання за порушення законодавства в частині нарахування та сплати ПДВ;

- переглянути діюче законодавство в частині прогалін, які дають змогу використовувати схеми незаконного відшкодування ПДВ;

- диференціювати ставки ПДВ, а саме залишити стандартну ставку на рівні 20% та ставку в розмірі 7% на постачання та ввезення на митну територію України лікарських засобів та медичного обладнання; ввести нову ставку у розмірі 5% на товари першої необхідності та залишити ставку 0% на експорт.

Прийняття таких змін дозволить зменшити податкове навантаження на населення, посилити регулюючу функцію податку на додану вартість, збільшити рівень надходження податку до державного бюджету, запобігти правопорушень в сфері бюджетного відшкодування ПДВ тощо.

Література

1. Сторожук О.В. Фіскальна ефективність податку на додану вартість в Україні [Електронний ресурс]. /О.В. Сторожук, Л.М. Федун // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2016. - №1. – С.206-223. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2016_1_17

2. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

3. Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

4. Кулик П.Л. Ефективність адміністрування ПДВ в Україні [Електронний ресурс] / П. Л. Кулик // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. - 2011. - Вип. 7(2). - С. 328-335. - Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(2\)__60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(2)__60)

5. Офіційний веб-сайт Державної казначейської служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу:<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

6. Лист ДФС № 12053 від 15.09.2015 року про розгляд запиту

7. Горин.В..Проблеми підвищення фіскальної ефективності податку на додану вартість [Електронний ресурс] / В. Горин //

Галицький економічний вісник. - 2013. - № 2. - С. 118-125. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_19

8. Дахнова.О.Є.Оцінка індикаторів фіскальної ефективності ПДВ в Україні [Електронний ресурс] / О. Є. Дахнова, М. Ю. Білик // Молодий вчений. - 2017. - № 7. - С. 431-435. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_7_98Офіційний веб-сайт: Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://www.ukrstat.gov.ua> / Матвійчук Л.О. Економічна сутність ПДВ та його роль у формуванні дохідної частини державного бюджету України [Електронний ресурс] / Л.О. Матвійчук, І.В. Гоменюк // Глобальні та національні проблеми економіки. - 2016. - №11. - с. 749-752 - Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/157.pdf>

9. Давтян Л.Г./ Тіньова економіка та її вплив на проблему податкової злочинності [Електронний ресурс] / Л. Г. Давтян // Новітні кримінально-правові дослідження – 2016 : зб. наук. пр. / відп. ред. О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2016. - С. 90-93.. – Режим доступу: <http://dspace.onua.edu.ua/>

1. Storozhuk O.V. Fiskal'na efektyvnist' podatku na dodanu vartist' v Ukrayini [Elektronnyy resurs]. /O.V. Storozhuk, L.M. Fedun // Zbirnyk naukovykh prats' Natsional'noho universytetu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny. - 2016. - #1. - S.206-223. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpnudps_2016_1_17

2. Ofitsiynyy veb-sayt Derzhavnoyi kaznacheys'koyi sluzhby Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

3. Ofitsiynyy veb-sayt Ministerstva finansiv Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

4. Kulyk P.L. Efektyvnist' administruvannya PDV v Ukrayini [Elektronnyy resurs] / P. L. Kulyk // Aktual'ni problemy rozvytku ekonomiky rehionu. - 2011. - Vyp. 7(2). - S. 328-335. - Rezhym dostupu: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7\(2\)_60](http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprer_2011_7(2)_60)

5. Ofitsiynyy veb-sayt Derzhavnoyi kaznacheys'koyi sluzhby Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu:<http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>

6. Lyst DFS # 12053 vid 15.09.2015 roku pro roz'hlyad zapytu

7. Horyn.V..Problemy pidvyshchennya fiskal'noyi efektyvnosti podatku na dodanu vartist' [Elektronnyy resurs] / V. Horyn // Halyts'kyy ekonomichnyy visnyk. - 2013. - # 2. - S. 118-125. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gev_2013_2_19

8. Dakhnova.O.Ye.Otsinka indyikatoriv fiskal'noyi efektyvnosti PDV v Ukrayini [Elektronnyy resurs] / O. Ye. Dakhnova, M. Yu. Bilyk // Molodyy vchenyy. - 2017. - # 7. - S. 431-435. - Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2017_7_98Ofitsiynyy veb-sayt: Derzhavnoyi sluzhby statystyky Ukrayiny [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu:<http://www.ukrstat.gov.ua> / Matviychuk L.O. Ekonomichna sutnist' PDV ta yoho rol' u formuvanni dokhidnoyi chastyny derzhavnoho byudzhetu Ukrayiny [Elektronnyy resurs] / L.O. Matviychuk, I.V. Homenyuk // Hlobal'ni ta natsional'ni problemy ekonomiky. – 2016. - #11. – s. 749-752 – Rezhym dostupu: <http://global-national.in.ua/archive/11-2016/157.pdf>

9. Davtyan L.H./ Tin'ova ekonomika ta yiyi vplyv na problemu podatkovoyi zlochynnosti [Elektronnyy resurs] / L. H. Davtyan // Novitni kryminal'no-pravovi doslidzhennya – 2016 : zb. nauk. pr. / vidp. red. O. V. Kozachenko. – Mykolayiv: Ilion, 2016. - S. 90-93.. – Rezhym dostupu: <http://dspace.onua.edu.ua/>

Рецензент: Волохова Т.С., д.е.н., доцент кафедри фінансів,
Одеський національний економічний університет

2.10.2017

Шановні науковці!
Запрошуємо прийняти участь
у XIII Всеукраїнській науково-практичній
конференції «Покританівські читання»,
яка відбудеться в
Одеському національному економічному університеті
1 грудня 2017 року

За адресою:
м. Одеса, вул. Преображенська, 8, мала актова зала

Робота конференції відбудеться за такими напрямками:

1. Сучасна економічна теорія: пріоритетні напрямки досліджень
2. Методологічні проблеми сучасної економічної теорії
3. Проблеми посттрансформаційних економік в умовах глобалізації
4. Відносини власності: дослідження в різних напрямках економічної думки
5. Еволюція капіталу та специфіка його відтворення в умовах глобалізації
6. Наукові дослідження магістрантів спеціальності «Економіка», які займаються по програмі «Теорії та моделі управління економікою»

Оргкомітет конференції:

Звєряков М.І. – член-кореспондент НАН України, доктор економічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, ректор ОНЕУ

Ковальов А.І. – проректор з наукової роботи ОНЕУ, доктор економічних наук, професор

Уперенко М.О. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Ушкаренко Ю.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економічної теорії та міжнародних економічних відносин Херсонського державного університету

Жданова Л.Л. – доктор економічних наук, професор кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Синяков С.В. – доктор філософських наук, професор кафедри філософії та педагогіки Національного транспортного університету

Макуха С.М. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Карпов В.А. – доктор економічних наук, доцент, начальник науково-дослідної частини ОНЕУ

Батанова Т.В. – начальник науково-редакційного відділу ОНЕУ

Росецька Ю.Б. – кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Контактна адреса

м. Одеса, вул. Преображенська, 8,
Одеський національний економічний університет,
Кафедра загальної економічної теорії та ЕП
Тел.: +38-048-7238279
E-mail: k.zet@oneu.edu.ua

НАШІ АВТОРИ

Балджи Марина Дмитрівна – д.е.н., професор, Одеський національний економічний університет

Бараннік Олександра Валеріївна – магістр, Запорізький національний технічний університет

Богачова Ася Володимирівна – к.е.н., доцент кафедри менеджменту і маркетингу, Київський національний лінгвістичний університет, факультет економіки і права, кафедра менеджменту і маркетингу

Гейко Людмила Михайлівна – к.е.н., доцент кафедри економіки, права та управління бізнесом, Одеський національний економічний університет,

Захарчук Валентина Григорівна – к.е.н., доцент кафедри експертизи товарів та послуг, Одеський національний економічний університет

Кашталян Таїсія Василівна – к.е.н., доцент, Установа освіти «Белоруський державний технологічний університет»

Ковальова Вікторія Іванівна – к.е.н., доцент, Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Корольков Владислав Васильович – к.е.н., доцент, декан факультету економіки та управління, Запорізький національний технічний університет

Куємжи Олена Іллівна – студентка Одеського національного економічного університету

Мороз Михайло Олегович – студент Одеського національного економічного університету

Мрук Марина Миколаївна – студентка Одеського національного економічного університету

Осик Юрій Іванович – к.т.н., професор Сумського державного університету, старший науковий співробітник НДІ економічних і правових досліджень Карагандинського економічного університету

Островська Наталія Савівна – студентка Одеського національного економічного університету

Перчук Оксана Володимирівна – здобувач кафедри фінансів, банківської справи та страхування, ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ імені Григорія Сковороди»

Румянцева Анжеліка Євгенівна – к.істор.н., доцент, Одеський національний економічний університет

Струк Наталія Семенівна – к.е.н., доцент кафедри обліку і аудиту, Львівський національний університет імені Івана Франка, ЛНУ ім. І. Франка

Хомутенко Алла Віталіївна – к.е.н., доцент кафедри фінансів, Одеський національний економічний університет

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ ПОДАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу

**НАУКОВИЙ ВІСНИК
ОДЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ**
Збірник наукових праць

Наукове видання

Видання збірника здійснено за рахунок авторів

За достовірність викладених фактів, цитат та інших відомостей
відповідає автор

Підписано до друку за рекомендацією
Вченої ради Одеського національного економічного
університету
30 серпня 2013 р. Протокол № 1

Замовлення № _____
Підписано до друку 2.10.2017
Формат 60 x 84 1/16
Тираж 100 прим.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 12,5